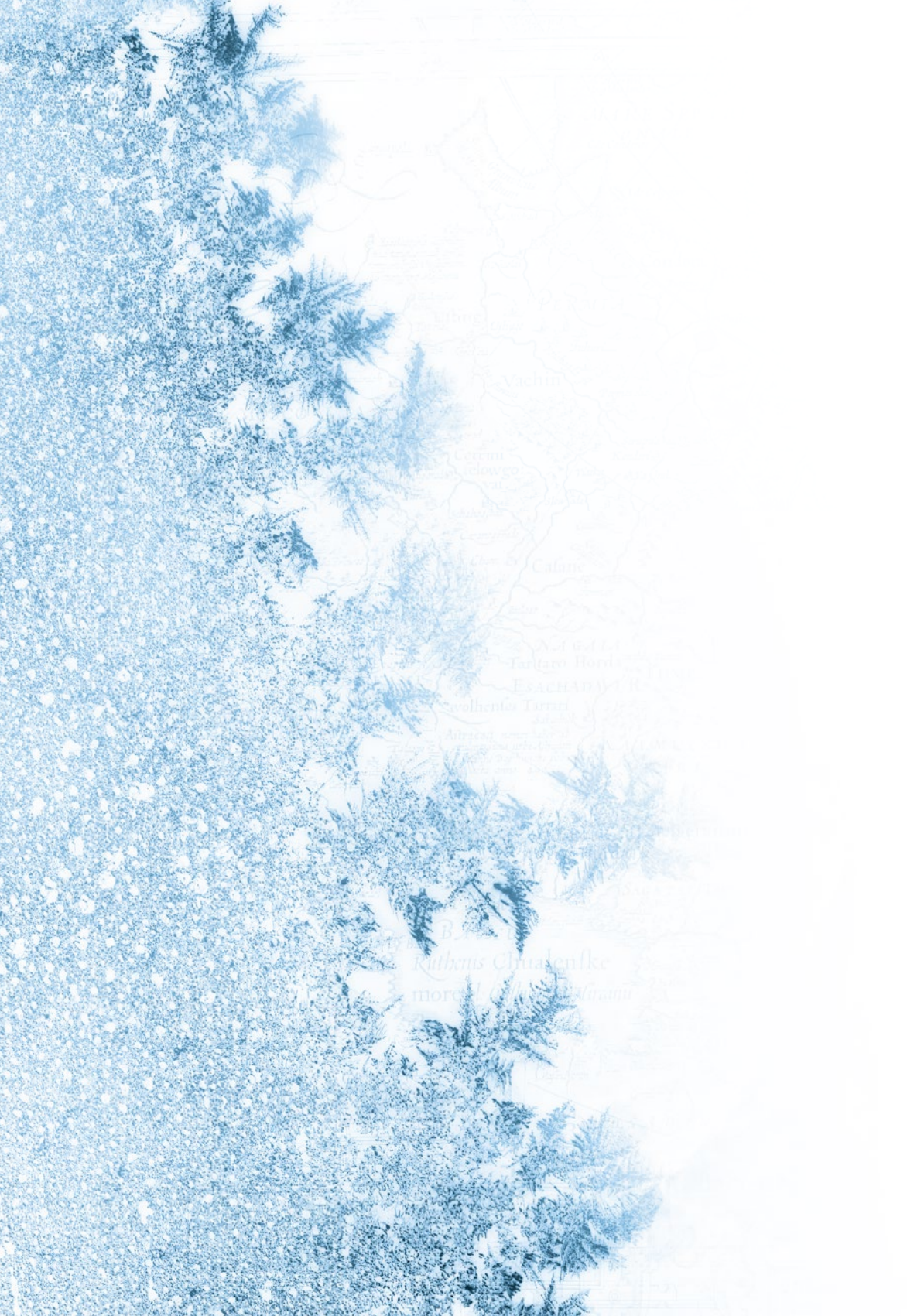

host

LED

Jacek Dukaj

přeložili Michala Benešová
a Michael Alexa

Brno 2022

Lód © by Jacek Dukaj

Cover and endpaper design by Tomasz Bagiński and Maciek Jackiewicz

Translation © Michala Benešová, Michael Alexa, 2021

Kniha vznikla za podpory Mezinárodního visegrádského fondu

Supported by Visegrad Fund

Vydání bylo podpořeno překladovým programem ©POLAND

This book has been published with the support of the ©POLAND

Translation Program

BOOK INSTITUTE

©POLAND

•
• Visegrad Fund
• •

Czech edition © Host — vydavatelství, s. r. o., 2022 (elektronické vydání)

ISBN 978-80-275-1020-7 (PDF)

ISBN 978-80-275-1021-4 (ePUB)

ISBN 978-80-275-1022-1 (MobiPocket)

My nemrzneme.

Indolus Mordus
lecteri saltem.

In hac Tartaria descriptione omnium admodum diligenter ut res
pauca nunc ab Anglis vel a Belgis alijs detrita sunt quae, licet habet
vultus, tamen mihi ipsi non satisfacere, quia cum regionem illam et in
quinta sequenti deo defideret, ut in populo, non in volumine non
habet, ipsi, dum
metus quod in

Miliaria Germanica communia									
15	10	15	60	75	90	105	120	135	150

Путевая карта Сибири

масштаб 200 вер. в 1 дюйм

Издание 1903 года

Siberia

I

Varšava

„Jestliže voják vystřelí z pušky, začíná v té chvíli existovat rána, kterou kulka v nepříteli vyvrtá až za nějakou dobu; požije-li někdo dávku nevyléčitelného jedu, začíná v té chvíli existovat konečný smrtelný proces, i kdyby jeho poslední chvílka nastala až za několik dní. Ve starověku se správně tvrdilo: zemřeli jsme již ve chvíli, kdy jsme se narodili. Nad další cestou kulky a působením jedu (a zčásti ani nad svými životy) nemáme moc.“

PRVNÍ ČÁST

O tisícirublovém synovi

Toho dne, 14. července 1924, když si pro mě přišli činovníci Ministerstva Zimy, na večer, během svátku sibiřady, teprve tehdy jsem začal mít podezření, že neexistuji.

Pod peřinou, pod třemi dekami a starým gabardénovým kabátem, v barchetových podvlékačkách a pleteném svetru, v ponožkách navlečených na ponožkách — zpod peřiny a dek čouhaly jenom nohy — jsem asi po patnácti hodinách spánku konečně trochu pookřál, svinutý téměř do klubíčka, s hlavou strčenou pod polštářem v drsném povlaku, takže zvuky ke mně doléhaly již měkké, ohřáté, zalité voskem, jako mravenci uvízlí ve smůle, pozvolna a s velkou námahou se prodíraly hlouběji, skrz spánek a polštář, milimetr po milimetru, slovo za slovem:

„Gaspadin Venědikt Jeroslavskij.“

„To je on.“

„Spit?“

„Spit, Ivane Ivanoviči.“

Hlas a hlas, první hluboký a chraplavý, druhý hluboký a zpěvný; ještě než jsem zvedl deku a víčko, už jsem je viděl, jak se nade mnou sklánějí, ten chraplavý u hlavy, ten zpěvný u nohou, mí carští andělé.

„Probudili jsme milostpána Venědikta,“ prohlásil Ivan, když jsem pozvedl druhé víčko. Pokynul Biernatové; bytná potichu odešla z pokoje.

Ivan si přisunul taburetku a posadil se; kolena držel u sebe a na kolenou černou buřinku s úzkou krempou. Vysoký vatermörder, bílý jako sníh v poledním slunci, mne bodal do očí, bílý vatermörder a bílé úřednické manžety, oslepující na pozadí jednolitě černí jejich oděvu. Zamrkal jsem.

„Dovolte, Venědikte Filipoviči.“

Dovolili si. Ten druhý se posadil do noh postele a svou váhou ze mě stahoval peřinu, až jsem ji musel pustit; popadnuv alespoň deky, narovnal jsem se v pelechu a přitom si odkryl záda, studený vzduch mi vjel pod svetr a do podvlékaček, už dočista probuzen jsem se zachvěl.

Přehodil jsem si přes ramena kabát, kolena si přitáhl pod bradu.

Pobaveně se na mě dívali.

„Tak co vaše zdraví?“

Odkášlal jsem si. V krku se mi utvořil noční hlen, štiplavá kyselost veškerého obsahu žaludku, česneková klobása a okurky, nebo čím jsme se to včera ládovali, teplá dřínová kořalka a cigarety, bezpočet cigaret. Nahnul jsem se ke zdi a vykašlal hlen do plivátka. Až mě to zlomilo v pase. Zlomený v pase jsem dlouho silně kašlal.

Otřel jsem si ústa roztrženým rukávem kabátu.

„Jako rybička.“

„Inu, to je dobře, to je dobře, báli jsme se, že nevstanete z postele.“

Vstal jsem. Portmoné leželo na parapetu, zastrčené za květináčem s uschlým muškátem. Vyňal jsem bumagu, strčil ji Ivanovi pod nos.

Ani se nepodíval.

„Ale, gaspadin Jeroslavskij! Nejsme přece žádní řadoví policajti!“ Ještě více se na taburetce napřímil, myslel jsem si, že to není možné, ale ještě se napřímil, nyní se i zdi zdály křivé, skříň hrbatá, veřeje skoliózní; uražený činovník zvedal bradu a vypínal hrud'. „Ponižené vás zveme k nám do Medové, na čajíček a zákusky, komisař má vždycky čerstvé sorbety, bábovky, smetanové rohlíčky, přímo od Semadeniho, opravdová rozkoš pro jazýček, mohu-li se tak vyjádřit, což, Kirile?“

„Můžete, Ivane Ivanoviči, samo sebou,“ zazpíval Kiril.

Ivan Ivanovič měl hustý knír, důkladně napomádovaný a nakroucený nahoru; naproti tomu Kiril byl hladce oholen. Ivan vytáhl z kapsičky od vesty cibule zavěšené na řetízku a oznámil, že je za pět minut pět, komisař Preiss si velice potrpí na přesnost, a v kolik hodin odchází na večeri? Domluvili se s generálmajorem ve Francouzském.

Kiril nabídl Ivanovi tabák, Ivan nabídl Kirilovi cigaretu, sledovali mě, jak se oblékám. Chrstl jsem do škopku ledovou vodu. Kachlová kamna byla studená. Povytáhl jsem knot v lampě. Jediné okno v pokoji vedlo na malinký dvorek, sklo bylo tak pokryté špinou a jinovatkou, že ani v poledne nepropouštělo mnoho slunečního světla. Když jsem se holil — když jsem se ještě holil — musel jsem si před zrcadlo postavit lampu s vysokým plamenem. Zyga se rozloučil s břitvou hned po příjezdu do Varšavy; vypěstoval si plnovous hodný popa. Pohlédl jsem na jeho lůžko na druhé straně kamen. V pondělí má přednášky, určitě vstal již za svítání. Na Zygmuntově posteli ležely černé svrchníky činovníků, jejich rukavice, hůl a šál. Celý stůl byl totiž zaskládaný špinavým nádobím, láhvemi (prázdnými), knihami, časopisy, sešity, Zyga si sušil ponožky a prádlo tak, že je na okraji desky stolu zatížil anatomickými atlasy a latinskými vokabuláři. A vprostřed stolu, na rozečteném, umaštěném Riemannově *Über die Hypothesen, welche der Geometrie zu Grunde liegen* a na štosu zažloutlých *Varšavských kurýrů*, které jsme schraňovali na podpal, ucpávání puklin způsobených mrazem a vysoušení bot, ale také na balení obložených žemlí — tam se tyčil dvojřad nových i vyhořelých svic, ruiny stearinového Parthenonu. U zdi naproti kamnům se zase vršily sloupce objemných svazků v pevné vazbě, naskládané podle formátu a tloušťky a podle čtenosti. Nad nimi visel na zakouřené zdi hrudní štít s Matkou Boží Ostrobramskou — jediná pozůstalost po předchozích nájemnících, které Biernatová vyhodila na dlažbu pro „nezpůsobné chování“ — byl celý zčernalý a nyní vypadal spíše jako součást středověké zbroje pro liliputány. Ivan si jej dlouho prohlížel, velice pozorně, škrobeně usazený na stoličce, levou ruku s cigaretou odtáženou v úhlu pětačtyřiceti stupňů od těla, pravou položenou na stehně vedle buřinky, krčil obočí a nos, vousy se mu ježily — v tom okamžiku jsem

pochopil, že je skoro slepý, že je to krátkozraký byrokrat, na nose a pod očnicemi měl stopy po binoklu, bez binoklu mu nezbývalo než se spoléhat na Kirila. Vešli sem přímo z mrazu, a Ivan si musel brýle sundat. Mně samému zde někdy slzí oči. Vzduch uvnitř v činžovním domě je hustý, těžký, zhutněný pachy všech lidských i zvířecích organismů, okna nikdo neotvírá, dveře se co nejrychleji přirazí a skulina nad prahem se ještě ucpe starými hadry, aby z budovy neunikalo teplo — za otop se přece musí platit a ten, kdo by si mohl dovolit utrácet za uhlí, by se vůbec netísnil v takových tmavých špeluňkách, kde je vzduch hustý, těžký, dýcháš ho, jako bys pil vodu, kterou vyplil soused a jeho pes, každý tvůj dech už milionkrát předtím prošel souchotinářskými plicemi rolníků, Židů, povozných, řezníků a děvek, vydáven z černých chřtánů se k tobě vrací znovu a znovu, přefiltrovaný přes jejich sliny a hleny, přepuštěný přes plesnivá, zavšivená a hnisající těla, vychrchlali, vysmrkali, vyzvraceli ho tobě přímo do úst, musíš polknout, musíš dýchat, dýchej!

„Pa-pardon.“

Záchod na konci chodby naštěstí zrovna nebyl obsazený. Zvracel jsem do díry, odkud mi do tváře vanul ledový zápach. Zpod posraného prkýnka začali vylézat rusi. Jakmile se mi některý přiblížil k bradě, rozmáčkl jsem jej palcem.

Vyšel jsem zpátky na chodbu a uviděl Kirila stojícího na prahu pokoje — po očku mě sledoval, držel stráž, jestli jim v podvlékačkách a svetru neuteču na mráz. Chápavě jsem se usmál. Podal mi kapesník a ukázal na levou tvář. Utřel jsem se. Když jsem mu jej chtěl vrátit, o krok ustoupil. Usmál jsem se podruhé. Mám široká ústa, usmívají se velice snadno.

Ustrojil jsem se do svého jediného vycházkového úboru, to jest do černého obleku, v němž jsem skládal závěrečné zkoušky; kdybych pod ním neměl tolik vrstev prádla, visel by teď na mně jako na kostlivci. Úředníci mě sledovali, když jsem si zavazoval tkaničky, když jsem si zapínal vestu, když jsem zápasil s tuhým celuloiovým límečkem připnutým k poslední bavlněné košili. Sebral jsem doklady a zbytek hotovosti, tři rubly a dvačtyřicet kopejek — úplatek by z toho byl sotva symbolický, ale s prázdnými kapsami se člověk na úřadě cítí jako nahý. Se starým beraním kožichem se ovšem nedalo nic dělat, záplaty, skvrny, křivé švy, jiný jsem neměl. Mlčky mě pozorovali, jak navlékám ruce do nesymetrických rukávů, levý byl delší. Omluvně jsem se usmál. Kiril naslinil tužku a něco si poznamenal na manžetu.

Vyšli jsme. Biernatová zřejmě nahlížela pootevřenými dveřmi — v tu ránu se objevila u činovníků, ruměná a řečná, aby je doprovodila zpátky po schodech z druhého patra a přes oba dvory, temné, hluboké díry, až k hlavní bráně, kde vrátný Walenty, upraviv si čepici s mosazným plíškem a schovav dýmku do kapsy, urychleně odmetl sníh z cesty a pomohl oběma činovníkům nastoupit do saní, držel přitom pány za loket, aby na zledovatělém chodníku neuklouzli, a když už seděli a balili si nohy do plédů, zahrnula je Biernatová proudem stížností na nepořádné nájemníky, na bandy poviselských zlodějů, kteří se vloupávají do domů i za bílého dne, a rovněž na ukrutné mrazy, kvůli nimž se navlhlá okna rozklížují, trubky ve zdech praskají a žádné vodovody ani kanalizace v zemi dlouho nevydrží; nakonec

je horlivě ujistila, že mě už dávno podezírala z nejrůznějších nepravostí a hanebností a že by mě určitě nahlásila příslušným úřadům, kdyby neměla na krku tisíc a jednu dalších strastí — načež kočí na kozlíku za Kirilovými zády zapráskal bičem, koně trhli saněmi vlevo, takže žena musela ustoupit, a my jsme vyrazili na varšavskou delegaturu Ministerstva Zimy, do někdejšího paláce Krakovských biskupů, Medová 5, roh Senátorské.

Než jsme odbočili z Košíkové na Maršálovskou, začalo sněžit; natáhl jsem si šapku přes uši. Úředníci seděli na nízkých lavicích saní ve svých huňatých kožiších a buřinkách podobných ořechovým skořápkám, Ivan vedle mě, Kiril zády k izvozčikovi, vypadali jako chrobáci, které jsem viděl v Zygově učebniku: mohutná, oválná těla, krátké nožičky, malá hlava, všechno glanc černé, uzavřené v geometrické symetrii elips a kružnic. Tvar natolik blízký ideálu koule se sám vyděluje ze světa. Zírali před sebe tupým pohledem, s pevně sevřenými ústy a vysoko vytaženou bradou nad škrobeným límečkem, a bezvládně se poddávali rytmu pohybujících se saní. Myslel jsem si, že se od nich po cestě něco dozvím. Myslel jsem si, že se začnou upomínat o desátek za vlídnost, za to, že nepospíchali a nenaléhali. Mlčeli. Zeptám se jich — jak? na co? Budou předstírat, že neslyší. Vločky lepkavého sněhu vířily mezi námi. Schoval jsem studené dlaně do rukávů kožichu.

Ve Francouzské cukrárně se svítilo, elektrické světlo linoucí se z velkých oken oplétalo siluety kolemjdoucích vlněnou svatozáří. Letní slunce mělo stát ještě vysoko na nebi, nad městem však jako obvykle visela těžká mračna, dokonce rozsvítili lampy — velmi vysoké, se spirálovitě zakroucenou špičkou. Odbočili jsme na sever. Z Ostrowského cukrárny na křižovatce s Pěknou vybíhaly dívky v červených kabátcích a bílých pelerínkách s kapucemi, jejich smích na chvíli prořízl lomoz ulice. Vzpomněl jsem si na nedokončený dopis slečně Julje a na její poslední výkřik-otázku. K Wedelovi, vedle Ostrowského, jsme večer chodívali s Fredkem a Kiwajsem na karty. A hned tady, za kinem Sokol, u Kalky, si Milý kníže pronajímal pokoj na noční dýchánky. Kdybych zvedl oči a pohlédl vlevo, spatřil bych nad Ivanovou buřinkou okno v druhém patře činžovního domu číslo 71, okno, z něž vypadl Fredek.

Na křižovatce s Novohradskou visela tlustá kráva přimrzlá k lampě, šlacha tmavého ledu ji poutala ke štítu čtyřpodlažní budovy. Kráva musela pocházet z poslední várky dobytka, který mířil na jatka v Ochotě, zimaři ji ještě neodstranili. Z perspektivy ulice se nad střechou domu Sfinga mlhavě rýsovalo šedočerné hnízdo ledu, velká sraženina zmrzlé půdy tvrdé jako dýmánek, síť ledových provazců, střechylů, mostních oblouků a sloupů spojená s činžovnými domy po obou stranách Maršálovské a Zlaté — s činžovnými domy, lampami, pahýly umrzlých stromů, balustrádami balkonů, arkýři, špičkami kopulí a věžiček, atikami a komíny. V kině Sfinga se samozřejmě již dávno nepromítalo; v nejvyšších patrech se nesvítilo.

Když jsme minuli Novohradskou, saně zpomalily. Vozka na něco ukázal bičem. Vůz před námi najížděl na chodník. Kiril se ohlédl. Vyklonil jsem se vpravo. Na křižovatce s Jeruzalémskými alejemi stáli dva policisté a pomocí píšťalek a halekání se snažili odklonit provoz ze středu vozovky — nad vozovkou právě přemrzala přítuha.

Na několik minut jsme kvůli ní uvízli v zácpě. Přítuhy se obvykle pohybují nad střechami, ve městech sestupují k zemi zřídka. Připadlo mi, že i z té velké dálky cítím vlny chladu, které se od ní šíří. Zachvěl jsem se a bezděčně se zachumlal do límce kožichu. Činovníci Ministerstva Zimy si vyměnili pohledy. Ivan se podíval na hodinky. Na druhé straně ulice, za sloupem oblepeným plakáty ohlašujícími zápas v cirkusu v Okólniku, muž oblečený s anglickou elegancí seřizoval prastarý fotoaparát, aby pořídil snímek přítuhy; snímek se beztoho v novinách nejspíše neobjeví, protože jej zkonfiskují lidé z Medové. Ivan s Kirilem si ho ani nevšimli.

Přítuha byla výjimečně čilá, určitě se ještě před soumrakem stihne dostat na druhou stranu Maršálkovské, přes noc se vyšplhá nad střechy a do pátku se stačí dostat do hnízda nad kinatěatrem. Když mrazivec loni přecházel z Prahy k Zámku přes Alexandrovský most, zavřeli most skoro na dva měsíce. Ovšem ten glacijs tady — kdybych čtvrt hodinku počkal, jistě bych spatřil, jak se pohybuje, jak přemrzá z místa na místo, přesouvá se v ledu, ledem, od ledu k ledu, jak za ním praská jeden, pak druhý krystalický provazec a pomalu se syje šedobílá tříšť, minuta, křup, dvě minuty, křup, vítr rozfoukával spolu se sněhem čím dál lehčí částičky, leč většina vmrzala do černé ledové plochy, v níž přítuha proměňovala pouliční bláto, led ledu; a tato cestička drsné zmrzlé půdy se jako stopa slimáčího slizu táhla několik desítek metrů na východ od Jeruzalémských alejí, i po chodníku, i po průčelí hotelu. Zbytek už zimaři odsekali nebo prostě rozmrzli; včera po poledni ukazoval teploměr u Szniccera pět stupňů nad nulou.

Přítuha se nesunula po přímé linii ani se nedržela ve stejné výšce nad dlažbou (vmrzají taktéž pod povrch země). Před třemi čtyřmi hodinami, odhaduji podle roztržité architektury ledu, se přítuha rozhodla změnit trajektorii: dosud se přemisťovala sotva metr nad prostředkem ulice, ale pak, před třemi hodinami, se vydala po ostré parabole vzhůru, nad lampy a vrcholky zmrazených korun stromů. Viděl jsem řadu útlých stalagmitů, které za sebou nechala, blyštěly se září pouličních lamp, odlesky barevných neonů, světél linoucích se z oken a výkladů. Řada náhle končila nad tramvajovými kolejemi — přítuha se celou svou váhou zavěsila na hvězdovitou síť mrazistrun vodorovně rozpjatých a sahajících vzhůru, k fasádám nárožních budov. Mohl by se pod ni postavit člověk, pokud by se našel někdo natolik šílený.

Ivan kývl na Kirila a ten se s nelibostí vepsanou ve tváři zarudlé od štiplavého mrazu vyhrabal ze saní. Třeba budu mít štěstí, řekl jsem si, třeba budeme mít zpoždění, komisař Preiss odejde na smlouvenou večeři s generálmajorem a mě budou muset z Medové propustit s nepořízenou. Díky ti, Bože, za tento rampouch-ohyzdu. Poposedl jsem si na lavici, opřev se ramenem o bok saní. Přiběhl kamelot — „Hirohito poražen!“, „Zvláštní vydání, Měrzov vítězí!“ — zavrtěl jsem hlavou. Při dopravních zácpách v centru se okamžitě začne sbírat dav, objeví se pouliční kšeftaři, prodavači cigaret a svěcené vody, posvátného ohně. Policisté odháněli chodce od přítuhy, avšak nejsou s to uhlídat všechny. Směrem od Briesemeisterovy restaurace se přikradla partička výlupků. Nejdůležitější z nich, s obličejem omotaným šálou a v tlustých, neforemných rukavicích, přiběhl na několik metrů k přítuze a hodil

jejím směrem kočku. Kocouřísko letělo vysokým obloukem, roztáhlo tlapy a vřískalo na celé kolo... děsivý zvuk rázem utichl. Dopadlo na přituhu zřejmě už mrtvé, pomalu z ní sklouzlo do sněhu, zmrzlé na kost: ledová socha kočky s roztaženými končetinami a ocasem jak pravítko. Chlapci utekli, téměř vyjíce radostí. Pejzatý Žid za nimi hrozil z prahu Epsteinova klenotnictví, srše kletby v jidiš.

Kiril mezitím přišel k postaršímu policistovi, chytil ho za paži, aby nemohl uličníky pronásledovat, a jal se jej o něčem přesvědčovat ztišeným hlasem, ovšem za vydatné pomoci rozmáchlých gest volné ruky. Strážník odvracel hlavu, krčil rameny, škrábal se na hlavě. Mladší z dvojice policistů křičel na svého společníka, pohni se, pomoz mi! V alejích se do sebe zaklesly skluznice dvou saní, a způsobily tak ještě větší povyk, vozy vjížděly na chodníky, chodci nadávající polsky, rusky, německy a židovsky se vyhýbali kolům a kopytům, před skladištěm vín se na umrzlém blátě svalila jedna postarší matrona zvící gdaňské almary, tři gentlemani se ji pokoušeli zvednout, pak přispěchal na pomoc pupkatý oficír, a takto ji čtversilně zvedali, na ráz — upadla — na dva — upadla — na tři — se již půl ulice smíchy popadalo za břicho a ženština, rdící se jako pivoňka, pronikavě pištěla, mrskajíc tlustýma nožkami v droboučkých střevíčkách... Žádný div, že jsme se otočili ke křižovatce, až když se ozval zvuk odíraného plechu a praskajícího dřeva. Automobil se srazil s uhelným vozem; jeden kůň se svalil na bok, jedno kolo odpadlo. Policista odstrčil Kirila a úprkem běžel ke srážce. Řidič uvízlý uvnitř krytého stroje mačkal klakson; ke všemu se zpod kapoty ozvala rána jako z brokovnice. To již bylo na šedáka zapřaženého do vedlejších saní příliš. Splašený kůň vyrazil kupředu, přituze v ústrety. Vozka popadl opratě, avšak i sám kůň musel cítit, že narazil na mrazivou zeď — ještě energičtěji sebou smýkl stranou, otočiv saně na místě. Zavadila snad skluznice o obrubník? Uklouzl šedák na černé ledové ploše? Vztyčil jsem se v ministerských saních a spolu s Ivanem pozoroval nehodu přes řadu povozů před námi, ale všechno se to odehrálo až moc rychle, příliš nečekaně, příliš mnoho kalupu, křiku, světla a stínu. Šedák se převrátil, převrátily se saně, do nichž byl zapřažen, vysypal se z nich náklad, dobrých deset baňatých láhví v koších s pilinami, koše i láhve se odkutálely doprostřed křižovatky, část z nich se musela rozbít, protože se po ledě rozlila zářivá nazelenalá tekutina — petrolej, pomyslel jsem si — a již vyšlehl oheň, od čeho, od elektrické jiskry z automobilu, upuštěné cigarety, křísnutí okovaného kopyta o dlažbu, nevím. Blankytný plamen skákal po celé šířce louže, vysoko, čím dál výše, metr, půldruhého metru — téměř se dotýkal přituhu vmrazené do sítě v povětří.

Fotograf skloněný nad aparátem pomalu, metodicky pálil jeden snímek za druhým. A co na nich poté uvidí, co se zachytí na skle a odrazí na papíře: sníh — sníh — bledé aureoly lamp — tmavé bláto, tmavá dlažba, tmavé nebe — šedá průčelí činžovních domů v perspektivě široké průrvy města — v prvním plánu chaos hranatých tvarů povozů zablokovaných v zácpě — mezi nimi a mezi lidskými siluetami šlehají záblesky čistého ohně, tak jasného, že fotopapír bude v těchto místech vypadat, jako by vůbec nebyl exponovaný — a nad ním, nad plamenem běloby bělejší než běloba, v srdci visuté ledové arabesky, se rozprostírá přituha, přituha, masivní perun

mrazu, hvězdice jinovatky, živoucí ohnisko chladu, přítuha, přítuha, přítuha nad kožešinovými tokami slečinek, přítuha nad beranicemi a buřinkami mužů, přítuha nad koňskými hlavami a střechami povozů, přítuha nad neony kaváren a salonů, obchodů a hotelů, cukráren a krámků s ovocem, přítuha nad Maršálkovskou a nad Jeruzalémskými alejemi, přítuha nad Varšavou, přítuha nad Ruským císařstvím.

Když jsme potom zamířili do Saského parku a projížděli Královskou směrem ke Krakovskému Předměstí, kolem mrtvých sadů pokrytých letitou vrstvou zmrzlé půdy a kolonády ověšené rampouchy, kolem věže a soboru na Saském náměstí přikrytých převěsemi, onen obraz — paobraz obrazu a představy — na mě neustále dorážel, neodbytná vzpomínka s nejasným významem, pohled viděný, ale nepochopený.

Úředníci si polohlasně vyměňovali nabručené poznámky, kočí pokřikoval na neopatrné chodce; vánice pomalu ustupovala, začalo se však více a více ochlazovat, dech mi zamrzal na rtech a v bílém oblaku mi zůstal viset před obličejem, zpocení koně se prodírali mračny lepkavé vlhkosti — Královský zámek se přibližoval. Před odbočkou do Medové jsem jej spatřil nad sloupem krále Zikmunda: zámek uvězněný v masivu šedivého ledu — a obrovité hnízdo přítuh nad ním. Fialovočerná sražení na se dotýkala poloviny střech Starého Města. V jasné dny byly kolem Velké věže vidět vlny mrazu stojící ve vzduchu. Žádný teploměr neměl na změření takové zimy dostačující stupnici. U ohňů na hranici Zámeckého náměstí hlídají žandarmové. Když přítuha vymrzá z hnízda, uzavírají ulice. Generální gubernátor tím pověřil dragouny z Čtrnáctého maloruského pluku, jenže pluk mezitím převeleli na japonskou frontu.

Na střeše paláce Krakovských biskupů ovšem ledová pokrývka nebyla. V traktu směrem od Senátorské byly stále v provozu přepychové krámky — elektrické reflektory osvětlovaly reklamy na Exkluzivní delikatesy Nikolaje Šelechova a čaje Moskevského obchodního domu Sergeje Bazyloviče Perlova — avšak hlavní křídlo směrem od Medové, s rokokovým zakončením a sloupy s korintskými hlavicemi, patřilo Ministerstvu Zimy. Nad oběma průjezdy viseli pod korunami Romanovců černí dvouhlaví orlové inkrustovaní onyxovým tungetitem.

Vjeli jsme na vnitřní nádvoří, skluznice saní zaskřípaly na dlažbě. Nejprve vystoupili úředníci, Ivan si nasadil cvikr a ihned zmizel ve dveřích; Kiril se zastavil na schodech, před prahem, a podíval se na mě. Otevřel jsem ústa. Zvedl obočí. Sklopil jsem oči. Vešli jsme.

Kočí mi vzal kožich a šapku a dveřník ke mně přisunul obrovskou knihu, do níž jsem se musel zapsat na dvě místa, pero vypadávalo ze zmrzlých prstů, mohu to napsat za vás, velkomožný pane, ne, já, já sám. Po chodbách načalstva Zimy se pohybuje i negramotná chátra.

Všechno zde zářilo čistotou: mramor, parkety, skla, křišťál i duhové zimězo. Kiril mě provedl hlavním schodištěm, přes dva sekretariáty. Na zdech, pod portréty Mikuláše II. Alexandroviče a Pjotra Rappackého, visely obrazy prosluněných stepí a lesů, jarního Sankt Petěrburgu a letní Moskvy, z dob, kdy tam ještě mělo jaro a léto

přístup. Personál nezvedal hlavu od práce, ale viděl jsem, jak mě radové, referenti, úředníci a písaři koutkem oka pozorují a posléze si mezi sebou vyměňují nevraživé pohledy. Kdy končí úřední doba? Ministerstvo Zimy nikdy nespí.

Vrchní komisař W. W. Preiss seděl v rozlehlé pracovně se starobylými kamny a vyhaslým krbem, z vysokých oken byl výhled na Medovou a Zámecké náměstí. Když jsem vešel dovnitř a minul se ve dveřích s Ivanem, který mě už zřejmě ohlásil, pan komisař, otočený zády, byl právě zaměstnán samovarem. Sám měl postavu jako samovar, bachraté, hruškovité tělo a malou, plešatou hlavu. Pohyboval se však s frenetickou energií, dlaně se mu míhaly nad stolem, nohy neustávaly v tanci, krůček vlevo, krůček vpravo — byl jsem si jist, že si něco brouká pod vousy, že se usmívá pod vousy, z ruměné tváře se na svět dívají veselá očka, hladké čelo komisaře Zimy se nemračí. Zatím, poněvadž se neotočil, jsem stál ve dveřích s rukama za zády a nechával jsem si teplým vzduchem naplňovat plíce, omývat kůži a rozechřívát ztuhlou krev v žilách. V pracovně bylo bezmála horko, veliká, malovaná majoliková kamna nevychladla ani na chvíli, okna se nakonec tak zamlžila, že jsem přes ně viděl hlavně rozpité duhy pouličních světel, jež se na skle zvláště rozlévala a zase slévala. Je otázkou velkého politického významu, aby na Ministerstvu Zimy nikdy nepanovala zima.

„Nu, pročpak se neposadíte, Venědikte Filipoviči? Posadte se, posadte.“

Ruměná tvář, veselá očka.

Posadil jsem se.

Zafuněl a dopadl do křesla na své straně stolu, rukama objímal šálek s čajem, z něž se kouřilo. (Mně nenabídl.) Nemohl tady úřadovat dlouho, stůl nebyl jeho, vypadal za ním jako dítě, které si hraje na ministra, určitě by nábytek vyměnil. Museli ho sem poslat teprve nedávno, poslali ho, carského vrchního komisaře — odkud? z Petěrburgu, z Moskvy, z Jekatěrinburgu, ze Sibíře?

Zhluboka jsem se nadechl.

„Vaše Blahorodí dovolí... Jsem zatčen?“

„Zatčen? Zatčen? Ach, jak se mohla v té vaší hlavince zrodit taková myšlenka?“

„Vaši úředníci —“

„Moji úředníci!“

„Kdybych obdržel obsílku, jistě bych —“

„Copak s vámi nejednali co nejohleduplněji, pane Gierosławski?“ Konečně někdo vyslovil mé příjmení správně.

„Myslel jsem —“

„Ach můj bože! Zatčen!“

Zadýchal se.

Propletl jsem si prsty na kolena. Je to horší, než jsem si myslel. Nevsadí mě do turmy. Vysoký carský úředník si se mnou chce p o h o v o ř i t.

Začal ze stolu vytahovat papíry. Vytáhl tlustý svazek rublů. Vytáhl razítka. Pod spodním prádlem mi stékal čůrek potu.

„Áááno.“ Preiss hlasitě usrl čaje. „Přijměte, prosím, mou upřímnou soustrast.“

„Nerozumím.“

„Loni vám zemřela matka, pravdaže?“

„Ano, v dubnu.“

„Zůstal jste sám. To je smutné. Člověk bez rodiny je jako... inu, je sám. To je zlé, oj, zlé.“ Otočil stránku, usrkl, otočil další.

„Mám bratra,“ zabručel jsem.

„Ano, ano, bratra na druhém konci světa. Kamže to odjel, do Brazílie?“

„Do Peru.“

„Do Peru! Copak tam dělá?“

„Staví kostely.“

„Kostely! Zajisté často píše.“

„Rozhodně častěji než já.“

„To je krásné. Určitě se mu stýská.“

„Ano.“

„Vám se nestýská?“

„Po něm?“

„Po rodině. Kdy se vám naposledy ozval otec?“ Papír, papír, usrknutí.

Otec. Věděl jsem to. O co jiného mohlo jít?

„Nedopisujeme si, pokud se ptáte na toto.“

„To je strašné, strašné. A vás ani nezajímá, zda vůbec žije?“

„A žije?“

„Ech! Jestli Filip Filipovič Gierosławski žije! Jestli žije!“ Úplně ho to zvedlo od jeho okázalého stolu. U zdi stál velký glóbus na útlém stojanu z mokrého ziměza, na stěně visela mapa Asie a Evropy; roztočil glóbus, otřel se o něj hřbetem ruky.

Když se na mě opět podíval, nebylo na jeho buclaté tváři ani památky po nedávné veselosti, tmavé glaza hleděly s klinickou pozorností.

„Jestli žije,“ zašeptal.

Zdvihl ze stolu zažloutlé papíry.

„Filip Gierosławski, syn Filipa, narozen v roce osmnáct set sedmdesát osm ve Wilkówece v Pruském království, ve Východním Prusku, v lidzbarském okrese, od roku devatenáct set pět ruský poddaný, manžel Eulagji, otec Bolesława, Benedykta a Emilji, v roce devatenáct set sedm odsouzen k trestu smrti za účast na vražedném spiknutí proti Jevo imperatorskamu Veličestvu a rovněž v ozbrojeném povstání; posléze mu byl trest zmírněn na patnáct let katorgy, ztrátu práv a sekvestraci majetku. V roce devatenáct set sedmnáct mu byl prominut zbytek trestu a zároveň mu byl uložen příkaz na žitělstvo v hranicích amurské a irkutské generální gubernie. Nepsal? Nikdy?“

„Matce. Možná. Zpočátku.“

„A teď? V poslední době? Od sedmnáctého? Vůbec nic?“

Pokrčil jsem rameny.

„Zajisté sami dobře víte, kdy a komu píše.“

„Nebud' drzý, mládenče!“

Pousmál jsem se.

„Omlouvám se.“

Dlouho si mě prohlížel. Na prstu levé ruky měl prsten s jakýmsi tmavým kamenem v obroučce z drahocenného tungetitu, s vygravírovaným emblémem Zimy; ťukal prstenem o desku stolu, ťuk, ťuk, ťuk, sudé úderby byly silnější.

„Absolvoval jste Imperátorskou univerzitu. Čím se nyní zabýváte?“

„Připravoval jsem se na rigorózum —“

„Čím se živíte?“

„Dávám kondice z matematiky.“

„A vynášejí vám ty kondice hodně?“

Usmíval jsem se již drahnou chvilí, nezbylo mi tedy než sklopit zrak na zaťaté ruce.

„Jakž takž.“

„Jste častým hostem u lichvářů, všichni Židé v Nalewkách vás znají. Jenom Abiezeru Blumsteinovi dlužíte přes tři sta rublů. Tři sta rublů! Je to pravda?“

„Tak už mi, Vaše Blahorodí, povězte, v jaké záležitosti jsem vyslýchán, bude pro mě jednodušší se přiznat.“

Ťuk, ťuk, ťuk, ťuk.

„Možná jste opravdu spáchal něco nezákonného, že se tu tak potíte strachy, a?“

„Ráčilo by Vaše Blahorodí otevřít okno?“

Postavil se nade mě; nemusel se ani naklánět, aby mi mohl mluvit přímo do ucha, nejprve šeptem, potom vrčivým vojenským tónem, nakonec téměř křičel.

„Jste hazardní hráč, můj milý Benedykte, náruživý karbaník. Co vyhrajete, prohrajete — co vyděláte, prohrajete — co si půjčíte, prohrajete — co vyžebraíte od přátel, prohrajete — nemáte už přátele — nemáte už nic, a i to prohrajete, prohrajete všecko. Oko, baccarat, zimucha, poker, na tom pramálo záleží. Jednou jste vyhrál půl pilářského závodu — prohrál jste ho tutéž noc. Musíte prohrávat, nedokážete vstát od stolu, dokud neprohrajete i poslední košili, a nikdo už s vámi nechce hrát. Nikdo už s vámi nechce hrát, Venědikte Filipoviči. Nikdo už vám nechce půjčit. Zadlužil jste se na dva roky dopředu. Bolesław vám nepíše, to vy píšete jemu, prosíte o peníze, ale on už nic neposílá. Otcí nepíšete, protože otec peníze nemá. Chtěl jste se ženit, ale nastávající tchán na vás poštlal psy, neboť jste zastavil a prohrál snoubenčino věno. Kdybyste si alespoň prohnal kulku hlavou, jak se na šlechtice sluší, ale neproženete, tfuj, takový jste vy šlechtic, chátra!“

Omluvně jsem se usmál.

Komisař Preiss si povzdechl, načež mě přátelsky poplácal po rameni.

„Nic se nebojte, my se známe i s chátrou. Na vlastním otcí vám záleží tolik co na podagře japonského císaře — zato vám záleží na tisíci rublech! Není-liž pravda? Na tisíci rublech vám záleží jako... nu, velmi vám na nich záleží. My vám dáme tisícovku, později možná i druhou, pokud se osvědčíte. Pojedete navštívit otce.“

Nato zmlkl, očividně čekaje na odpověď. Jelikož se jí nedočkal, vrátil se za stůl k čaji, z něž se kouřilo (trochu vystydl, takže jej nyní srkal déle a hlasitěji), k papírům

a razítkům. Masivním perem podepsal dokument, bouchl pečatí, vylepšil to druhou; spokojeně si zamnul ruce a rozvalil se v koženém křesle.

„Zde je váš pas a napraveníje do naší delegatury v Irkutsku, tam se o vás již postarají. Také vám rovnou koupili jízdenku, zítra jedete do Moskvy, jinak byste nestihl Sibiřský expres — dnes je prvního července, jízdenku máte na pátého, odjezd v deset večer z Jaroslavského nádraží, v Irkutsku budete jedenáctého, tam vás posadí na Zimní do Kežmy. Tady máte tisíc rublů, potvrďte mi to. Kupte si nějaké oblečení, abyste vypadal jako člověk! A kdyby vás napadlo sebrat peníze a všechny je prohrát — ostatně, klidně je i prohrajte, hlavně abyste dojel k Bajkalu. No tak, podepisujte!“

Tisíc rublů. Co chtějí, abych tam udělal? Vytáhl z otce jména, která neprozradil během přelíčení? Proč potom sedím v budově Ministerstva Zimy, a ne Ministerstva vnitřních záležitostí?

„Pojeďu,“ řekl jsem, „navštívím otce. A to je všechno? Víc nic?“

„Promluvíte s ním.“

„Promluvím.“

„Jakmile si s ním promluvíte, no, tak už jistě bude všechno v pořádku.“

„Nerozumím, co Vaše Blahorodí —“

„Neposílal dopisy, a vás to samozřejmě neudivilo.“ Komisař Preiss otevřel desky potažené sukнем a zdobené želvovinou. „Irkutsk nám píše... Byl geolog, pravda?“

„Promiňte?“

„Filip Filipovič studoval geologii. Nepřestal se jí věnovat ani na Sibiři. Sdělují mi tu... Od začátku byl velmi blízko, jeho oddíl se zúčastnil druhé nebo třetí expedice, která tam zamířila na jaře devatenáct set deset. Většina zemřela na následky omrzlin. Anebo umrzli na místě. On přežil. Pak se vrátil. K nim. Já tomu nevěřím, ale tak mi to zde píší. Dali rozkaz, dali peníze, tedy jim posílám člověka. Váš otec hovoří s přítuhami.“

O tom, co nelze vyjádřit

Můj život řídí zásada studu.

Poznává se svět, poznává se jazyk pro popis světa, ale nepoznává se sama sebe. Většina lidí — téměř všichni, jak soudím — se do smrti nenaučí jazyku, kterým by sebe samy popsali.

Když o někom řeknu, že je zbabělec, znamená to, že si myslím, že se chová zbaběle — nic víc to neznamená, poněvadž mu samozřejmě nenahlédnu do nitra duše, a nedozvím se, zda je zbabělec. Takový jazyk však nemohu použít k popisu sebe sama: v rámci své vlastní zkušenosti zůstávám jedinou osobou, pro niž její slova, činy, nečinnost představují pouze vybledlý a v zásadě nahodilý odraz toho, co se

pod nimi skrývá, co je jejich příčina a zdroj. Existenci takového zdroje zakouším bezprostředně, kdežto část svých skutků si vůbec neuvědomuji, a všechny je vnímám jako neúplné, pokřivené. Sami se dozvídáme vždy jako poslední, co za šaška jsme ze sebe ve společnosti udělali. Jsme lépe obeznámeni se záměry svých činů než s činy samotnými. Lépe víme, co jsme chtěli říci, než co jsme opravdu řekli. Víme, kým chceme být — nevíme, kým jsme.

Jazyk pro popis našich skutků existuje, poněvadž tuto skutečnost zakouší řada lidí a mohou mezi sebou probrat něčí strojenou zdvořilost nebo něčí *faux pas*. Jazyk pro popis mě samého neexistuje, poněvadž tuto skutečnost nezakouší nikdo jiný kromě mě.

Byl by to jazyk, který by mohl používat jediný člověk, nevyjádřitelný, nezapsatelný jazyk. Každý si jej musí stvořit sám. Většina lidí — téměř všichni, jsem přesvědčen — to až do smrti nesvede. Nanejvýše si v duchu opakují cizí popisy vlastní osoby, vyjádřené v onom odvozeném jazyce — v jazyce druhého řádu — nebo si představují, co by o sobě v tomto jazyce řekli, kdyby jim bylo dáno pohlédnout na sebe zvnějšku.

Aby o sobě mohli cokoli říci, musejí se stát sami sobě cizí.

Můj život řídí zásada studu. Nedostává se mi lepších slov, jak povědět tuto pravdu.

Žebrák natahuje ruku v prosebném gestu, peníze mám, mohu mu dát, alespoň pět, alespoň dvě, alespoň jednu kopejku, nikdo jiný se nedívá, jsme sami, pouze já a žebrák — nedávám mu nic, odvracím se od něj a rychle odcházím s hlavou vraženou mezi ramena.

Kdo rozbil sklenici se zavařeninou? Matka zvedá hlas. Kdo ji rozbil? Já ne, a nemám zdání, zda to provedl Bolek, zda Emilka, ale matka se ptá ještě jednou, a ještě, a tehdy ukážu rozhodně na Bolka. On.

Posměch ve společnosti, všichni se vysmíváme společnému známému, který tu teď s námi samozřejmě není, jeden po druhém, připomínáme chvilky jeho trapnosti a slabosti. Vstávám, nesměji se, svrašťelě obočí a rty stažené do úzké čárky, vstávám a — že se nestydíte!

Krasavice se ke mně tulí, přelévá se mi přes ramena, klesá na hrud', do klína, pak drožka zpomaluje a zastavuje před vchodem do činžovního domu, kde si s Kiwajsem pronajímám pokoj, Kiwajs je u vzdálené rodiny na venkově, pokoj je volný, opilá dívka se chichotá a okusuje knoflík mého kabátu — drožkář se obrací, mrká na mě, potřebujete pomoc, milostpane? Dívám se vyděšeně. Tisknu mu do dlaně zmačkaný rubl. Odvez tu couru, kam bude chtít! Shazuji ze sebe děvušku, vyskakují z drožky a prchám do hlubin tmavého vchodu.

V lese za dědečkovou vesnicí leží ve vývratu u potoka mrtvola srny. Ohlodaná šelmami a mrchožrouty, pod černým baldachýnem much. Neřeknu nikomu ani slovo, chodím k ní každé ráno i každý večer, šťouchám do ní klackem, obracím ji, sleduji, jak se k ní znovu slétá hmyz, jak maso mění barvu a z těla uniká tmavá tekutina a pomalounku se vsakuje do půdy. Kde trávím tolik času, ptá se dědeček.

Lžu. Vidí, že lžu. Kam chodím, ptá se. Mlčím. Řeže mě řemenem. Pláče. Neříkám pravdu, neříkám nic. Celé léto chodím po lese a hledám mrtvá zvířata. Nosím s sebou tlustý klacek, takový kyj. Buším tím klackem do zdechlin jako smyslů zbavený, až se shnilotina uvolňuje od kosti. Tumáš! a tumáš! a tumáš!

Osmnáct a sedmdesát čtyři! Osmnáct a sedmdesát čtyři! Jarmareční vyvolávač křičí na celé kolo a vyhlašuje vítězná čísla. Všichni, kdo jsme přišli na jarmark, jsme si koupili los. Veselí a červení od mrazu a slivovice teď hledáme po kapsách lístky. Nacházím, vytahuji. Osmnáct a sedmdesát čtyři. Lidé přehrávají zklamání a vztek, házejí losy do bahna, proklínají štěstěnu a posmívají se hlupákovi, jenž si nepřichází pro výhru. Mačkám vítězný los a dělám totéž co oni.

V noci, když mě nikdo nevidí, nacvičuji krvežíznivé pohledy, třeštění očí a zatínání zubů, příliš divoké, než aby v řeči lidské fyziognomie cokoli znamenaly; krvežíznivé pohledy, a také naprostou ztuhlost tváře, nehybnost i těch nejjemnějších svalů na lebce, již za denního světla a mezi lidmi nikdy nebudu schopen dosáhnout, poněvadž tehdy nemám nad svými úšklebky vládu. V noci, když spím, vidím pod víčky schéma jako ze Zygových zažloutlých rytin, anatomické schéma oné zrady: desítky tuhých vodicích nití provlečených pod kůži tváří, pod obočím, podbradkem, rty; a opačné konce těch nití drží okolostojící lidé, v rukou, mezi zuby, mají je přivázané k řetízkům u hodinek a manžetovým knoflíčkům, prstýnkům, na hlavičích vycházkových holí a hlavičkách dýmek, někteří je mají sami všité do mimických svalů nebo do srdce, přímo skrz hrud' a hrudní kost. Pak rytina ožívá — je den — je rušno — lidé — já —

Usmívám se — usmívám se — usmívám se.

...

Zmiňuji se o skutecích, používám jazyk druhého řádu...

Musím se stát sám sobě cizím.

Benedykt Gierosławski byl dobré dítě. Kdo by po takovém dítěti netoužil? Byl hodný — vždy poslouchal rodiče, poslouchal starší, nemluvil, nebyl-li tázán, nevzpouzel se, nepral se s ostatními dětmi, před spaním odříkával otčenáš, ve škole měl samé výborné. Jiní chlapci se courali po městě, bloumali po ulicích — on četl knížky. Jiní chlapci šmírovali děvčata a škádli se se sestrami — on učil sestřičku abecedu. Myl si uši. Zdravil sousedy a známé. Nedloubal se v nose, neukazoval prstem. Nestonal. Netrápil své rodiče. Kdo by po takovém dítěti netoužil?

Jakmile dovršil sedmnáctý rok a nastoupil na Císařskou univerzitu, seznámil se s dalšími dětmi, které byly hodné.

Poznali se podle úsměvů.

Nebo již bylo pozdě? Mohl jsem couvnout — couvnout kam, ke komu, k jakému svému já? V minulosti neexistuje žádný okamžik, který by, zázračně změněný, převrátil běh mého života, žádná katastrofa, která se mi p ř i h o d i l a, kvůli níž jsem jiný, než bych měl být; nic takového nedokáži uvést.

Je to právě naopak: ať už bych se ve vzpomínkách vrátil do jakékoliv doby, po každé najdu pod tenkou slupkou svých slov a činů tutéž zásadu, sval neklidu, naděje

a odporu napjatý stejným směrem, ať už mi byly tři, třináct nebo třiadvacet. Nikoli pocit, ale něco jiného, nikoli myšlenka — utíká, vymyká se, vykluzuje, nehmotné, nepopsatelné — stůj! pohlédni mi do očí! — ty, ty — nazvu tě Stud, třebaže jím nejsi, nazvu tě Stud, protože lepší slovo v mezilidském jazyce není.

O zákonech logiky a zákonech politiky

Alfred Tajtelbaum na mě čekal v Herszfeldově restauraci. Seděl sám u velkého okna orientovaného na Simonsovu pasáž a byl zahlobbán do nakřivo přeložených novin. Objednal si pejsachovku s husími škvarky a patrně už byl u druhé porce — z Medové do Dlouhé jsou to tři kroky, ale hned poté, co jsem mu zatelefonoval ze síně Paláce, mě znovu zadržel Ivan s Kirilem: bylo zapotřebí vyplnit formuláře, převzít vysvědčení blaganadožnosti, vypsát různé cestovní doklady... Když jsem vcházel k Herszfeldovi, hodiny ukazovaly sedm.

„Tumáš.“

Alfred se podíval na bankovky hozené na stůl. Pamatoval se vůbec na dluh? Nebo už také přestal doufat, že se s ním někdy vyrovnám? Pověsil jsem si kožich a čepici. Počítal rubly, pomalu je probíraje mezi prsty.

Posadil jsem se.

„Odjíždím.“

Zvedl hlavu.

„Na jak dlouho?“

„Nevím.“

„Kam?“

„Na Sibiř.“

Odkašlal si.

„Co se stalo?“

Řekl jsem mu o otci, ukázal papíry.

„Bál ses, že ti nebudu věřit,“ zabručel.

„Už měsíc mě strašíš, že se přestěhuješ do Lvova.“

Zapálil si cigaretu. Objednal jsem vodku na zahřátí. Za oknem naproti nám si u dveří s vývěsním štítem modistky povídaly dvě mladé ženy v elegantních štólách. Hovořili jsme napůl otočení k oknu, přes šedý kouř a přes šum hlasů ostatních hostů, v této době bylo u Herszfelda plno; hovořili jsme nahlas a zřetelně, jako bychom odříkávali repliky dramatu nebo vypovídali před vysokým soudem. Ženy pod vývěsním štítem modistky se smály a zakrývaly si rudá ústa rukama v černých rukavicích. Mráz jejich tvářím svědčil, dodával jejich očím jiskru, barvil líce do růžova, modeloval chřípí.

„Leśniewski se Sierpińským mě zvou oficiálně, jménem Lvovské univerzity.“

„Zrovna se pohněvali s Kotarbińským.“

„Za rok dva si tam udělám doktorát.“

„Začneš nanovo?“

„Ba! Přemýšlel jsem, jestli si nezměnit příjmení.“

„Žertuješ.“

Alfred pokrčil rameny.

„Bežkov se doslechl, že se budu ucházet o docenturu a místo na univerzitě. A sám dobře víš, co vykládá o Židech.“

„Łukasiewicz má od podzimu přednášet na Císařské. Třeba —“

„Nejde jen o přednášky v polštině. Tenhle bojkot se táhne už příliš dlouho. Císařská univerzita je více než půl století stará, musí se pamatovat na tradici.“

„Tedy do zahraničí, do Lvova? Už ses rozhodl?“

„Sám říkáš, že nevíš, kdy se vrátíš. A ruku na srdce, s tou prací jsme na mrtvém bodě.“ Sáhl pod židli do aktovky a vyndal tlustý štos papírů, dobrého půl rysu. „Prosím, toto je všechno, včetně toho, co jsem vypotil naposledy.“

Roztržitě jsem papíry prolistoval. Byl tam dokonce i Kotarbińského jedenáct let starý článek z *Filosofického přehledu* a poslední, odmítnutá verze našeho spisku *Theorie a praxe vícehodnotových logik*.

„A co, teď už jen teorie množin a Boole?“ zabručel jsem jízlivě.

„Zákon sporu už nemohu ani vidět. Zaručeně se znovu zakousnu do pojmů klíčových pro všechny typy logiky v *Principia Mathematica*. Pokud vezmeš kvantifikátory výrokových a funktorových proměnných... Už jsem ti to přece vykládal,“ povzddechl si.

Rozhovor zdechl.

Držel jsem v ruce Alfredovy noviny.

Válka je téměř vyhraná, Rusko nyní upře svou pozornost na nepřátele, kteří jsou srdci Imperie bližší. V Petěrburgu se koná velký politický proces. A. D. Vilinkovič byl obviněn kvůli členství ve straně, jež usiluje o nastolení demokratické republiky v Rusku. Obžalovaný pod palbou prokurátorových otázek doznal třetího dne vinu. V hospodářské rubrice se psalo o celních tarifech, o proslovech v anglickém parlamentu proti volnému trhu a také o bankrotujícím těžkém průmyslu. Americký miliardář Morgan rokuje s německými a francouzskými bankami o založení velkého antizimě-zového trustu. Společně s bankami již předložili vládám zemí nedotčených Ledem nabídku na výhradní obchod za garantované ceny, na oplátku však žádají celní blokádu Ruska. My odpovídáme: zaplatte si vlastní stát, Mister Morgan! Pche, těžko bych našel něco, co by mě nudilo více. Obrátil jsem do sebe skleničku vodky. O sloupec dále, pod reklamou na Školu dobré výchovy J. Joujouové — karikatura rozjařených žen v automobilech. Další řádění sufražetek. Anglické sufražetky používají při volební agitaci čím dál neurvalejší prostředky. Jedna z nich nedávno vtrhla do kanceláře volebního ministra Carra a záhy po ministrově odchodu polila horkou teketinou veškeré dokumenty a svolání položené na pracovním stole. Kapka tekutiny stříkla ministrovu sekretáři do oka a bolestivě jej opárla. I přes nesnesitelnou bolest

se sekretář jal útočnici stíhat, leč ta vyběhla z místnosti, nasedla do automobilu a ujížděla v protisměru úzkou ulicí. Statečný sekretář pokračoval v honbě na zapůjčeném bicyklu, bláznivá žena však přišlápla plyn, neohlížeje se na zdraví a život lidí ani zvířat, a unikla tak spravedlnosti. Díky bohu jsou nám v Království a Imperii ruské podobné vulgární mravy cizí.

Mačkal jsem noviny, v hlavě jako vymetené.

Od modistky odcházely poslední zákaznice; ženy ustoupily od vchodu do krámků a zmizely nám z dohledu. V galanterii vedle rovněž zavírali, světla uvnitř zhasínala.

Zavřel jsem oči, jako by mi přímo na zornici dopadla sněhová vločka.

„Nedokáží zapomenout na ten pohled, když jsem jel do Medové... Víš, že na křižovatce Maršáلكovské a Jeruzalémských teď stojí přítuha?“

„Aha.“

„Došlo k nehodě, vytekl petrolej, plameny šlehaly dobrý metr, výše, dva metry. Jenže, poslyš, přítuha visela nad tím vším, stačila už přimrznout k budovám, lampám, sloupům. Nejdříve se táhla po zemi — na křižovatce šla do vzduchu. Musela se začít zvedat dobrého půl dne předtím. Ale, Alfede, ta nehoda se naprosto nedala předvídat! Náhoda na náhodě!“

Díval se na mě s napůl pobaveným a napůl polekaným výrazem.

„Co to má být, polní cvičení z logiky?“

„A-a, copak je logika věda založená na empirii? Může být něco více odtrženého od empirie? A přesto se všichni v úvahách spoléháme na svou zkušenost, na pozorování událostí odehrávajících se ve světě — v našem světě a při našem pozorování. Pravda a nepravda mimo naši hlavu neexistují. Bez jazyka, kterým je vyjadřujeme, bez smyslových vjemů, pomocí nichž jsme se všechno naučili — by nebyla ani pravda, ani nepravda.“

Zamáčkkl nedopalek v popelníku.

„Bez jazyka... Právě v tomto jazyce! V tomto jazyce, kterým hovoříme, není ani pravda, ani nepravda.“

„V jazyce, kterým hovoříme...“ začal jsem a zarazil se, již potisící zakoušeje onu jedinou, nezlomnou pravdu: že v jazyce, kterým hovoříme, nelze vyjádřit všechna ta tragická prznění a omezení jazyka, jímž hovoříme. Nedá se ani vypovědět, proč se určité věci nedají vypovědět.

„Pořád ti leží v hlavě antinomie lháře,“ mlaskl jsem znechuceně.

Stojí před vámi člověk a tvrdí, že lže. Mluvil pravdu? V tom případě nelže. Zalhal? V tom případě mluvil pravdu.

Jakou hodnotu přisoudit takovým výrokům? Když to nejsou pravdy ani lži.

„Pomoz mi!“ Alfred Tajtelbaum zaťukal popelníkem o desku stolu. „V čem tady vězí chyba?“

„Předpokládáme, že lidský jazyk obecně je vázán zákony logiky. Ve skutečnosti je to naopak: to jazyk svazuje logiku.“

„Přizpůsobíme jazyk logice — ale už to nebude náš jazyk.“

„A co z toho? Pokud je logika odraz objektivní skutečnosti, a ne pouhý předsudek posvěcený tradicí, jenž přetrvává v našich hlavách — pak bychom měli postupovat stejně jako fyzikové, kteří pozvolna uzpůsobují jazyk matematického popisu světa tomuto světu.“

„Nalézt takový jazyk, v němž je možno vyjádřit pravdu... To znamená: v němž vše, co lze vyjádřit, bude buď nepravda, nebo pravda. Chm.“ Znovu se zadíval z okna na zasněženou pasáž. „Za prvé, v takovém logickém jazyce bys nemohl mluvit o sobě. A aby ses vyhnul antinomii lháře, musel bys z jazyka odstranit všechna tvrzení o pravdivosti nebo nepravdivosti výroků tohoto jazyka.“

Vyprskl jsem.

„Byl by to tedy opět jazyk, v němž nelze vyslovit pravdu!“

„Ne! Řekl bys, že sněží,“ mávl k oknu, „ale neřekl bys, žeš mluvil pravdu, když jsi tvrdil, že sněží. Ne v tom samém jazyce. Chápeš?“

„To ovšem příliš neodpovídá našemu světu. Copak v něm skutečně existuje pouze pravda nebo nepravda?“

„Oho, to je jiná písnička! Pravdu má Kotarbiński: určitá tvrzení nemusejí být ani pravdivá, ani nepravdivá, dokud nenastaly události, o nichž vypovídají. Leśniewski je ortodoxní laplaceovec, proto také považuje budoucnost za předem danou. Ale výrok ‚Car Mikuláš Druhý se nedožil šedesátých narozenin‘ nebude pravdivý, ani nepravdivý ještě čtyři roky. Ovšem když už k událostem dojde a tato tvrzení se stanou pravdivá, či nepravdivá, nemohou časem přestat taková být.“

„Protože ty to vidíš jako proces, jako jakýsi logický mlýnek na maso, do kterého z jedné strany — z budoucnosti — strkáš neforemné hroudy masa událostí, lup šup, proženeme je skrz Přítomnost a z druhé strany mlýnku — do minulosti — vypadne logická sekaná ve dvou stejnoměrných oddělených hromádkách: pravdy a nepravdy.“

„To celkem vzato odpovídá...“

„A teď to zmraz.“

Zamračil se.

„Cože?“

„Zmraz, zastav, stopni. Můžeš si být jistý jenom svým Teď. Všechno ostatní — všechno, co k Teď přináleží, ale nevměstná se do jeho hranic — je nejisté, existuje pouze jako domněnka postavená na Teď, a to pouze do té míry, do jaké jsi schopen si to domyslet.“

Tajtelbaum už se na mě díval s politováním.

„Ty se opravdu domníváš, že soudy o minulosti činíme pravdivými, nebo nepravdivými tím — že ji odhalíme? A že jim odebíráme nepravdivost nebo pravdivost tím — že na ni zapomeneme, ztratíme o ní povědomí? Benku!“

„Se soudy o budoucnosti to tak přece je, až posud se mnou souhlasíš, ne? Bůh nepoužívá trojhodnotovou logiku, protože On ví všechno; Jeho řeč je řečí ‚ano, ano; ne, ne‘. Jak praví Písmo a doktor Einstein. A že lidé mohou poznat pouze události, které se jich dotýkají Teď... Co mám v takovém případě říci o přítuhách? Ta na křižovatce dnes... Pověz mi: kdybychom vnímali skutečnost úplně jinak, kdybychom

žili v jiné skutečnosti, v jiné časové rovině — uplatňovali bychom tutéž logiku? Víš dobře, že ne!“

Alfred si objednal kávu. Povolil si límeček, a dokonce se opřel.

„Čili bez někoho, kdo by tu pravdu vyslovil, by nebylo možné tvrdit, že svět existuje, souhlasí? Výrok ‚Svět existuje‘ nebude pravdivý — ani nepravdivý — dokud ho někdo nevysloví.“

„Předtím takový výrok vůbec nebude existovat, takže —“

„Ale jak je možné, že ve všech kulturách, v každé době všechny jazyky vytvářejí tytéž kategorie pravdy a nepravdy, ba co víc!, že všechny odkazují na zákon beze-spornosti?“

„Poněvadž jsou to stále lidské kultury vytvořené na základě zkušenosti zprostředkované párem očí, párem uší, zpřevracené v opičím mozku... Studoval jsi přece biologii. Zamysli se: kolik je na zemi druhů, které jsou obrostlé jinými smyslovými aparáty a jsou zasazené do jiného prostředí?“

„Nuže tedy: máš jedinou objektivní logiku zakořeněnou v samotné skutečnosti — anebo stovky různých logik závislých na myšlenkovém a smyslovém aparátu dotyčného druhu?“

„A každá se v jiné míře a z jiné strany blíží logickým zákonům veškerenstva.“

„Ach! A přítuhy podle tebe —“

„Nevnímají svět stejně jako my. Žijí v jiném světě.“

„Máš na mysli zcela deterministický svět? Živočichy bez vůle, kteří znají celou svou budoucnost?“

„Ne, ne, kdyby přítuha znala budoucnost, vůbec by tamtudy nelezla!“

„O co ti tedy —“

„Hádanka: svět, který nejlépe popisuje Kotarbiňského logika — a svět popisovaný mou logikou, ve které jsou zmrazené pouze soudy o přítomnosti: buď nepravdivé, nebo pravdivé. Podle čeho bys ty světy od sebe odlišil?“

„Hm, podle nestálosti pravdy o minulosti?“

„Co to znamená? Zeptej se kohokoli na rok devatenáct set dvanáct nebo na lednové povstání.“

„Něco jiného je fakt, a něco jiného je paměť, názor na něj.“

„Paměť!“ vyprskl jsem nabroušeně. „Taková paměť není dar, nýbrž prokletí: neboť si pamatujeme pouze minulost, a pamatujeme si jedinou minulost, každý tu svou, podléháme klamu — podlehl mu i doktor Kotarbiňski — že uplynulé události jsou navěky ustálené, zmrazené v pravdě. A všechny logické systémy budujeme právě na základě této iluze.“

Alfred zamyšleně smotával a zase rozmotával bílý kapesníček.

„Podle čeho bych ty světy od sebe odlišil... Ty se domníváš, že je odlišit nelze? V tvém světě by však zároveň existovalo mnoho minulostí stejnou měrou pravdivých-nepravdivých, podobně jako v tuto chvíli existuje mnoho budoucností tohoto našeho *rendez-vous*: v některých odejdeš první ty, v některých já, v některých potkáme —“

„Pan Tajtelbaum! Pan Gierosławski! Koho to moje krásné oči nevidí!“

Před námi se zjevil Míťa Fidelberg z Varšavského svazu vzájemné pomoci obchodních subjektů lidu Mojžíšovy víry, sekretář Kroužku varšavských socialistů a vzdálený příbuzný Abiezera Blumsteina. Řádně opilý a vydatně zpocený pod nedávno škrobenou košilí, s tváří rozjasněnou alkoholem, až se mu nástěnné lampy odrážely na hladkých líčkách jako slunce na kopulích soboru svatého Alexandra Něvského — když se nade mnou sklonil a jeho ohnivý dech mě praštil do nosu, jako by se mi před očima rozsvítil rozžhavený reflektor, jako by se přede mnou otevřela hučící kamna. Míťa vážil skoro dvě stě kilo, byl také poměrně slušného vzrůstu. Když se opřel o desku stolu, zaslechli jsme praštění a praskot dřeva, sklo zadrnčelo; když se znovu napřímil, pouliční neony za jeho zády potemněly.

„Má úcta, má úcta, tisknu vám ruku, páni géniové, pane Benedykte, to je tvářička, panečku —“

„Co je ti, Míto?“

Chrlil na mě vůni česneku a kondenzovanou euforii.

„No jakže! Vy jste neslyšeli?“ Popadl zmuchlané noviny a zamával jimi nad hlavou jako praporem. „Měrzov dal Japoncům u July na frak!“

„To je docela dobře možné, kameloti cosi vykřikovali — ale nechápu, proč to zrovna v tobě vzbuzuje takové nadšení.“

„Vyhlásí zimní příměří! Velkou amnestii! Nové ukazy o zemstvích! Daně dolů, otepelnici nahoru! Ach!“ Vydoloval z kapsy ruličku tenkých agitačních brožurek a několik nám jich podal. „Tumáte! Tumáte!“

„A komunista tělem i duší se raduje z Imperátorova triumfu — pročpak?“

„Čert vem triumf — triumf nebo porážka, cokoli, jenom ne třináctý rok války bez konce, cíle a smyslu. A teď je to na spadnutí!“ Rázně mě políbil zprava a zleva a zprava. „Teď je to na spadnutí! Tání! Jaro!“

Alfred od sebe agitátora odstrčil, otřel si kapesníkem ústa a čelo, vytáhl druhou cigaretu.

„Revoluci lze nejlépe zažehnout plamenem války, nemyslíte? Lid nevyjde do ulic, aby umíral za slova a ideje, avšak za chleba, práci a pár kopejek denně navíc — jistě. Tudíž čím lépe si hospodářství stojí, tím menší je naděje na celoruské povstání. Vleklá válka dvou mocností vždy slibuje ekonomický krach. Ale kdo povstane proti vítěznému Gasudaru Imperátorovi v době míru?“

Míťa si přitáhl židli, načež se usadil s táhlým povzdechem, jako když ze samovaru uniká pára, pffch! — a již si vyhrnuje rukávy košile, povoluje límec, široce roztahuje své sloní nohy, židle praští, Míťa Fidelberg se naklání ke svému společníkovi, vypíná hrud, bude svou vlastní hrudí Revoluci bránit.

„Devatenáct set pět!“ vykřikl. „Devatenáct set dvanáct! Kolikrát ještě, pánové? Kolikrát tytéž chyby? Bolševici a eserové se nikdy nepoučí, alespoň Bund už vzal rozum do hrsti. Kdybychom měli dělnickou třídu jako v Anglii nebo v Německu — ale kdo má dělat revoluci tady, ptám se, nevzdělání rolníci? Jak dopadli narodnici, přece víme; pro ideu zverbuji snáze agenty ochrany než rolníky, lid připoutaný

k zemi je sám reakční třída. Co z toho, že postřílejí carské ministry, vybombardují jenerály? Car má jenerálů mnoho!“

„Značit što? Přidáte se ke struvovcům a dvorním socialistům?“

„Na ty já pliju!“ Odplivl si. „Nejde přece o takovou nebo makovou kamarilu, ale o Historii! Zásadní totiž je, že v současném stavu naší země nemá revoluce pražádnou šanci. Přesvědčili jsme se o tom na vlastní kůži, dvakrát jsme zaplatili dělnickou krví, právě v pátém a dvanáctém roce, a přitom samaděřzec vypadal, že mu pro tu japonskou válku dochází dech, a vůbec všechno svědčilo v náš prospěch. Ale stejně tak byste, pánové, neudělali sociální revoluci ve starém Římě! Marx to dobře věděl: Historie se odvíjí podle železných zákonů logiky dějin a jednu či druhou etapu zkrátka není možné přeskočit — stejně jako se motýl nenarodí jen tak, nejprve je potřeba larva, je potřeba kukla.“

„Lenin —“

„Lenin už teď leda zlobí švýcarské sestřičky.“

„Míto,“ naklonil jsem se k funicímu Fidelbergovi, „chápu tě správně? Budeš podporovat buržoazii a kapitalisty, protože teprve po nich může přijít skutečná revoluce proletariátu?“

„Na revoluci proletariátu potřebuješ proletariát! Leda bys uvěřil bagastraitělstvu nebo těm blábolům Berďajeva *et consortes* či těch narodnických socialistů, co jim Gercen s Černyševským na umu dřepí a co dodneška řeční o dějinném poslání Ruska, a že není vůbec zapotřebí dohánět Západ a opakovat jeho chyby, hlavně bez buržoazie a měšťanstva, vyhnou se meandrům kapitalismu a vypěstují si ryze ruský socialismus z nezkaženého lidového ducha pospolitosti, ech. Ruská mystika! A co na to Trockij? I kdyby nějakým zázračným způsobem — spiknutí Čtyř set, vládcovo šílenství, přírodní nebo jiná katastrofa — i kdyby v jednom státě zavládl pracující lid, všechny blíže nebo dále ležící státy se starým zřízením se na něj vrhnou a rozdrtí ho na prach, nedovolí socialismu naplno dozrát. Revoluce by s sebou musela strhnout všechny státy světa, nebo alespoň většinu z nich, většinu měřeno podle hospodářské a vojenské síly. Nestačí totiž vypočítat historii jedné země; účinně je možné počítat pouze Historii, tedy všeobíjající, vševládný systém dějin. Vidíte to, pánové matematici? To přece musíte vidět!

...Co se tedy patří udělat? Otevřít tu konzervu! Vtáhnout Rusko do dvacátého století, byť proti jeho vůli! Tak, tak: násilím rozmrazit Historii! Rozmrazit Historii, říkám! Nejdřív Ottěpel, pak Revoluce! Ale nikoli Ottěpel seslaná Božím úrůdkem, metafyzickými cykly, nýbrž,“ začal pěsti jako kladiva, „stvořená našima vlastními, lidskýma rukama! Prací, rozumem, vědou, penězi! Inu,“ zafuněl, až nakonec popadl dech, „takový je ze mě nový ottěpelník...“

„Perturbace v Dumě už jsem přestal sledovat — nejsou teď trockisté v nějakém strategickém sajuzu se struvovci a stolypinovskými trudoviky? Ale buď jak buď, co to na věci mění? Jaký je v tom pro Poláka rozdíl? Taková ruská vláda či onaká ruská vláda.“

„Obrozené Polsko musí být socialistické Polsko! A bude!“

„No ani tak to ovšem nevychází.“ Tajtelbaum potáhl z cigarety. „Pokud vstoupíte do aliancí, které povedou k oslabení reakční politiky, zkomplikujete tím revoluční práci: o to snad jde, aby carství a buržoazie utiskovaly proletariát, ne?“

Zvedl jsem prst.

„Dialektika, Alfrede, di-a-lek-ti-ka!“

„Proč se tedy nemůžeme dočkat revoluce také v Německu, v Anglii, v Americe?“

„Zapadnyje kapitalisty ani nevědí, co to utiskování je. Pouze Rus dokáže utiskovat slabé a chudé tak, aby jim přestalo záležet i na holém životě.“

„Co to plácáte za nesmysly!“ Míta div nepraštil pěstí do stolu. „Tam se buržoazie drží ještě silněji, protože měla více času zakořenit a vzkvést! Zato v Rusku — v Rusku, v Království, jsme hotovi od samého začátku! Jen ať se Historie pohne z místa, ať dosáhneme nezbytných podmínek — revoluce je nevyhnutelná!“

„No nevím... S Pjotrem Struvem u vládního kormidla a socialisty, kteří v Dumě sedí dobrých dvacet let...“

„Třeba bude přece jen výhodnější spoolehnout se na nějaký masakr na frontě a nepokoje v ulicích... A hladomor na venkově. I když teď umírají hlady dost pokorně, činovníky ani šlechtu nepodřezávají, na Pugačova si ani nevzpomenou.“ Alfred se skepticky zašklebil. „No a vojsko, vojsko, to především — ne jedna či dvě vzbouřené lodi, nýbrž celé pluky, armády.“

„Které se právě začínají vracet do země.“

„Hospodářství by se na nohy postavit mělo, to rozhodně,“ připustil jsem. „Ačkoli nevím, jestli to bude pro lichváře zrovna dobrá zpráva.“

Fidelberg se plácl do zpoceného čela, co zaznělo jako štavnaté plesknutí.

„Ach, pane Benedykte, dědeček už...“

„Ó, no jistě, Míto!“ rozzářil jsem se. „Byl bys tak hodný a zeptal se staříka, zda by mi v nenadálé životní situaci nepůjčil řekněme deset rublů? Čeká mě dlouhá cesta, vídaje —“

„Chraňte mě, archandělé!“ Fidelberg vyskočil, couval restaurací, mával přitom obrovskými rukama před zarudlou tváří a činil znamení proti zlu. „Taková zprostředkování už mě stála víc než dost! Ani nápad!“

Alfred ho vyprovázel pohledem.

„Benku, vážně jsi mi nemusel ty peníze teď vracet, když —“

„Ale kdepak! Ještě než si řeknou o vrácení, je třeba požádat o další půjčku — jsou rádi, že zachránili peněženku.“

„No dobře.“ Uhasil cigaretu, zapnul si sako, zvedl aktovku. „A kdy vlastně odjíždíš?“

Obracel jsem v rukou Mítovu legální-nelegální brožurku tištěnou drobným, nevýrazným písmem, s tuctem článků pochybné ortografie, se zhusta používanými vykřičníky, s jednou karikaturou od nějakého mazala a jednou Jeseninovou básní na poslední stránce dole.

„Zítřa.“

„Na Sibiř, říkáš. Přes Tjumeň a Irkutsk, ano?“

„Promiň, cože?“

„Ale nic...“ Zaváhal, zamyslel se. „Když jsem dostal tu cenu Mianowského nadace... Financují je hlavně východní boháči, Poláci z Asie, z Kavkazu, z Dálného východu. Byl jsi tenkrát na banketu? Ne, nejspíš ne... Seznámil jsem se s jedním z těch magnátů, kteří obchodují s kožešinami, zlatem, uhlím a zimězem, financoval několik stipendií pro mladé matematiky z Kongresovky, Bielecki nebo Bielawski...“

„A dál?“

„Inu, u vodky se mu rozvázal jazyk, až jsem si myslel, že mi začne odříkávat rodokmen; jen tak tak jsem se ho zbavil, taková nátura, snesl by ti modré z nebe a nacpal ti ho do chřtánu. Každé Vánoce mi posílá nevýslovně ohavná přáníčka a slibuje, že jakmile znovu zavítá do Varšavy... Áno, najdu jeho adresu a napíši ti doporučující dopis. Třeba k něčemu bude. Vlak jede z Terespolského?“

„Mhm.“

„Hlavu vzhůru! Nedej se přituhám, Benku! Nedej se Ledu!“

Kousl jsem se do jazyka a poskládal z brožury geometrický obrazec, Jeseninem navrhl.

*Zasněžené pláně s bílým měsícem,
kde pod ledem leží celá tahle zem
a kde jsou dokola stvůry mrazivé.
Usnout mám? Zmrznout snad? Vyjít s praporem!*

O prstu pana Tadeusze Korzyńského

Ne u každého věřitele si lze dovolit taktiku, která platí na Abiezera Blumsteina; ne u každého se vyplatí takto postupovat. Od Herszfelda jsem šel přímo do Bielańské ke Korzyńským. Pána domu jsem zastihl, uvedli mě do salonu. Než mě sluha vpustil na parkety a koberce, dlouho jsem si za jeho dozoru čistil boty od sněhu a bláta. Vyšli jsme z dobře osvětlené síně po širokých dřevěných schodech do prvního patra, kde to vonělo skořicí a vanilkou. Z chodby ke mně doléhaly ženské hlasy a pak ještě jeden, zřejmě Stašův. Svítily zde plynové lampy, přesto v salonu ještě nezatáhli keprové rolety ani závěsy z anglického kretonu. Pod temným nebem zakrytým sněhovými mraky se snadno zapomene, že je ve skutečnosti léto, že slunce vychází a zapadá jako v létě. Přes studenou auru nepronikne k zemi tolik tepla a světla, kolik by v červenci mělo, pořád to však je červencové slunce — stačí se podívat, pod jakým úhlem paprsky pronikají mraky, jak se odrážejí od sněhu, jakými barvami kreslí na okenní tabule. Okna salonu směřovala na západ a panovalo tu prapodivné přítmí zimně-letního večera, šedivý jas.

Tadeusz Korzyński se díval na ulici — tíše jsem našlapoval po tlustém koberci, ale musel mě slyšet — otočil se, ukázal na židle čalouněné červeným rypsem.

„Copak se stalo, pane Benku?“

Obvykle chodím k Staszkovu v úterky, čtvrtky a soboty.

„Nepřišel jsem kvůli vyučování, pane.“ Vytáhl jsem svazek rublů; přesnou částku jsem odpočítal předem. „Musím vám vrátit zálohu.“ Nepohnul se ani nenatáhl ruku, položil jsem tedy rubly na stůl. „Velice se omlouvám, najdu vám jiného učitele.“

„Copak Staš —“

„Ale ne, kdepak, se Staszkem to nemá nic společného.“

Čekal s rukama založenýma za zády, vzpřímený, v přesně stříženém redingotu *du tous les jours*. Stál mezi dvěma vysokými okny, před zrcadlem ve zlaceném rámu — mužova silueta nebo tmavý odraz siluety v zrcadle, k nerozeznání. Světlo mrazivého července jej oblévalo zleva i zprava jako postavu světce na vitráži. Čekal mlčky, dokázal takto čekat dlouhé minuty. Cítil jsem, jak se mi rty roztahují do vemlouvavého úsměvu: kaučuk, želé, sádlo rozpuštěné na žhnoucí plotně.

Pověděl jsem mu o otci, pišudčících, rozsudku a Sibíři. Mlčel dál. Pověděl jsem mu o návštěvě v Medové a jízdence do Irkutska. Mlčel. Pověděl jsem mu o otci a přítuhách. Mlčky vyšel ze salonu bočními dveřmi. Seděl jsem s propletenýma rukama na klíně, na stole přede mnou — červené děžgi, na zdi nade mnou — husar a panna s květinami, okolo — hojnost drobností a památek rodiny Korzyńských. Veliké stojací hodiny odbily osmou.

Pan Korzyński se vrátil s knihou v podpaží a s krabičkou v ruce. Zavolal na služebnou, aby rozsvítila lampu. Posadil se ke stolu a chvíli si mě prohlížel zpod huňatého obočí; levou, zdravou rukou, již zdobil masivní prsten s okem v trojúhelníku a slunci, mechanicky přejížděl po víku krabičky pokrytém složitými rostlinnými ornamenty.

Jakmile za sebou služebná zavřela dveře, otevřel knihu. Bylo to album s fotografiemi.

„Neznal jsem tvého otce, mládenče, ale věz, že jsi mi jako učitel pro Staše nebyl doporučen náhodou. Snažíme se pomáhat rodinám starých soudruhů. Napsal mi o tobě známý známého; já zase napsal svým známým.“

Odmlčel se.

Sklopil jsem zrak.

„Zřejmě již trochu tuším —“

„V roce devatenáct set dvanáct,“ skočil mi do řeči a spustil, „jsem se účastnil akce za propuštění soudruhů ze Sboru aktivního boje, které transportovali do Jekatěrinoslavi a Sevastopolu, na Černomořské procesy. Jak určitě víte, akce byla úspěšná, ale o to důsledněji nás poté stíhali. Rozdělili jsme se; ve městech nebylo bezpečno; většina z nás se pokoušela dostat do Haliče, spoustu nás pochytili. Můj oddíl vyrazil směrem do Rumunska, hnali nás tehdy až k hranicím a u Dněstru nás odřízli, byli jsme na útěku už třetí týden, byl říjen a věděli jsme, že dostali Pišudského, revoluce v Rusku padla a Japonci se stahují na všech frontách. Teď šlo jen o to, pozabíjet kozáky; nakonec jsme se málem pozabíjeli sami. Jeli jsme do stepi, daleko od lidí. Vesnice bylo vidět už z dálky podle kouře na nebi. Na tamtu jsme narazili až po soumraku a vlastně náhodou. Usoudili jsme, že nás již stejně zahlédli, a protože

jsme potřebovali proviant... Nuzný chutor, pár chalup, vpravdě zemljanky, lepenice. Nikde žádný oheň, kouř, žádné světlo, a ticho, takové stepní ticho, že z toho člověku běhá mráz po zádech, ani pes nezavyje, ani dobytek nezabučí, ani vůz nezaskřípe. Nic. Vjíždíme, slepice nikde. Na první pohled je vidět, že tu něco nehraje, protože ani jedna chalupa nestojí rovně: stěny nakřivo, dveře vyražené z veřejí, sesunuté střechy. Zařízení totéž, jako by ho někdo pozohýbal ve svěráku, prkna křivá, kola vychýlená, trámy polámané. Přijedeme ke studni — studně zasypaná. Nahlížíme do dvorů. Dobytčata mrtvá, jen hejna much se hemží nad mršinami. Nákaza, šeptá kdosi. Velitel nařizuje zjistit, co je s lidmi. Díváme se do chalup. Lidé totéž, mrtvolý. Odháníme mouchy. Mrtví mají tváře jako utopenci, opuchlé, rozměklé. A přitom zarudlé a zčernalé jako od popálenin. Objíždíme vesnici, hledíme na zem. Ze severu na jih se táhne stopa, na čtyři vozy široká: země rozkopaná, obrácená, rozrytá, avšak ne zoraná, spíše jako by se sama rozptýlila, vymlela, víte, nebyly na ní žádné známky obdělávání. Dokonce i kamení na zemi je rozbité, štěrk rozdrčený. Díváme se po sobě. Na jih, říká velitel. Jedeme — ale je noc, musíme se utábořit. Ráno se stopa okamžitě ztrácí. Je, a pak zase není — uprostřed stepi, místo jako místo, ale tady je půda rozrytá, zatímco o pár kroků dál se již zelená tráva. Sever, říká velitel, nazad. Jedeme. Míjíme vesnici, stopa je výrazná, můžeme jet klusem. Odpoledne, po takových třiceti mílích, to spatříme na obzoru. Najednou se ochladí. Ještě kousek a dech zamrzá na rtech. Přítuha, hádáme. Pamatujete, v devatenáctistém dvanáctém se na západ od Bugu o přítuhách jen něco proslýchalo. Přítuha, říkáme si, a zapínáme kabáty, halíme se do plášťů, popoháníme koně. Teprve až když jsem se vrátil do Království a přečetl si noviny z Haliče, pochopil jsem, co to bylo. Královecká expedice tenkrát objevila něco podobného v nylandské gubernii ve Finském velkoknížectví. První střechýliště.“

Otočil album se snímky mým směrem. Nyní, když na stole svítila lampa, se všechno mimo její dosah skrývalo ve dvojitých stínech; jakmile se jednou pohlédlo do skvrny světla, celé okolí se odevzdávalo do vlády noci. Zato zde, ve světle, byly předměty bližší, teplejší, k člověku vlídnější, samy se nabízely k uchopení, zvedaly se k očím. Natáhl jsem ruku po albu. Ruka Tadeusze Korzyńského, pravá, ta zmrzačená, ukazovala na fotografii na první straně.

Na snímku pózuje osm mužů, stojí seřazeni na poli a v ruce drží pušky nebo se opírají o hlavně. Svrchníky připomínají šedé uniformy Střelců, ale zbytek — zbytek připomíná hadrníky. Zarostlí, a přesto čistí. Neusmívají se. Je den, nad nimi jasné nebe. Za nimi — masiv lesklé bělí.

Černý pahýl ukazuje na další fotografie. Tady už je vidět samotné střechýliště. Je dlouhé dobrých padesát metrů, možná více. Fotografie není nejkvalitnější, ať už si s sebou vzal aparát kterýkoli z nich, zjevně si nevzal ten nejlepší přístroj. Také nemohl střechýliště zachytit shora, byla to rovina takřka bez kopců. Jsou tu pouze záběry ve výšce člověka, možná ze sedla, a pouze záběry vnějších vrstev.

Není to ani budova, ani socha, ani živý organismus. Přítuhy vcházejí dovnitř a zase vycházejí, ale stejně dobře by se dalo říci, že je střechýliště polyká a vyplivuje.

Právě tak nelze určit, zda hnízda přítuh, která visí nad asijskými a evropskými městy, jsou prostě místa, kde se deset patnáct přítuh smrazilo — nebo zda je to něco více, něco úplně jiného.

Střechýliště má k hnízdu stejný vztah, jaký má hnízdo k jednotlivé přítuze. Avšak v případě střechýliště už s jistotou víme, že představuje více než jen smrazky přítuh. Na fotografiích jsou zvětšeny fragmenty zemědělských nástrojů uvězněných v ledu, vybavení domácnosti, polovina stolu, hrnec, ikona, kus kovadliny, i méně trvalé věci, obilná placka, svazek cibule, věnec vuřtů, i části těl, zvířecích a lidských, i jejich útroby, i objekty, které na tom černobílém obraze není možné pořádně rozeznat. Zdá se, že formace ledu svým tvarem odpovídají rekvizitám, jež obsahují. Pokřivený rampouch vyrůstající ze země, v němž visí čtvrtina obézní ženy, završuje podivná karikatura lidského chodidla.

Stepní slunce odrážející se v ledu však zářivě bílou barvou retušuje detaily střechýliště.

„Bez zvětšovacího skla to neuvidíš, ale tato část,“ spár, který kdysi byl kostí ukazováčku, se dotýká fotografie, „je cosi jako obličej, z druhé strany má dokonce cop, jenže je to celé svisle roztažené, podívej, nos, ústa. Tady, tady. Nejméně sedm metrů.“

Ukazuje další snímky. Skláním se, nosem se téměř dotýkám alba. Světlo lampy mě hřeje na obličej i na šíji.

„Více fotografií nemáme, aparát ten mráz nevydržel. Měla to být kronika svobody, ne panoptikum ledu.“

Zavírá knihu.

Opět si sedám zpřímá; ruce zůstávají v kruhu chvějícího se světla — když na ně Korzyňski upře oči, odsouvám je.

„Dál, za tímto fragmentem,“ odkašle si a pokračuje, „byla zátoka, tedy mezera ve vnějším plášti ledu a průlom, který vedl dovnitř, něco jako chodba mezi bílými stěnami. Chtěl jsem tam zkusit vjet, přinejmenším abych viděl, co se ve střechýlišti skrývá, jestli se tam neskrývá něco více, než co jsme již viděli. Velitel to však zakázal.“

...Tehdy jsme si u ústí chodby, na protější stěně, východní stěně, všimli toho mládence uvězněného v ledu. Fotografie nemám, musíš věřit mé paměti. Byl ve střechýlišti ponořený až po žebra. Ale neuvízl v něm vestoje, spíše ležel — tak tři metry nad zemí. Nad ním ještě visel chochol zmrzlé půdy, v němž tkvěla polovina hrnčířského kruhu; celý ten masiv byl zhruba půlkulatý. Mladíka v ledu jsme zpozorovali okamžitě, ale teprve až když někdo zakřičel: „Dýchá!“, uviděli jsme obláčky páry před sinalou tváří, pod svěšenou hlavou zakrytou ojíněnými vlasy. Žil. Dýchal.

...Rozbít střechýliště! Sotva jsme se mohli přiblížit natolik, abychom se toho nešťastníka vůbec dotkli, mráz se šířil v ostrých vlnách; hlubší nádech, a v člověku zamrzá duše. Kdosi vystřelil do stěny, asi metr pod toho uvězněného chudáka. Kulka se zasekla do ledu; neobjevil se ani škrábanec. Co počít? Velitel přikázal rozdělat pod chlapcem oheň. Navozili jsme dřevo a chrastí. Díky tomu jsme tam mohli stát delší chvíli, přivést ke stěně koně. Měl jsem ještě pár kapek samohonky, chtěl jsem toho

nešťastníka napojit ze sedla. Byl stále v bezvědomí, bezvládně tam visel. Nemohl jsem mu otevřít ústa a nebylo jak mu kořalku vlít do krku, hlavu měl spuštěnou v nejpodivnějším úhlu, jaký ještě anatomie připouští; ležel v ledu zády k nebi, obličejem k zemi, jako by byl zdola i shora přiskřípnutý průhlednými tabulemi, z nichž už se nedokázal vyprostit. Tehdy jsem si uvědomil, že v nejlepším případě mu dožijeme několik hodin života navíc — anebo mu zkrátíme utrpení, bylo by to horší východisko? Pokud by měl skutečně nabýt vědomí těsně před smrtí... Předtím než lidé umrznou, zpravidla usnou, prý o blížícím se konci nevědí, alespoň se to říká. Proč ho tedy probouzet? Polovina vnitřních orgánů, střeva, játra, slinivka, ledviny, se mu již dozajista změnila v tvrdé hroudy ledu. Co dýchá — není člověk — mrtvým též ještě nějakou dobu rostou nehty a vlasy.

...Přešel jsem mu dlaní po hrudi (měl na sobě hrubou konopnou košili), abych zjistil, pokud je živý. Ruka,“ vtom Tadeusz Korzyński zvedl pravou ruku k abažúru a roztáhl v jejím světle černé pahýly, „se sesunula k ledu, možná se pode mnou kůň zavrtěl, možná jsem v té otupující zimě ztratil orientaci... dotkl jsem se ledu. Přimrzl jsem. Musel jsem strašně řvát, říkali mi, že ječím, jako by mě stahovali z kůže. Pravda, kůže se mi sloupávala z těla jako trhaný papír. Kůň se splášil, odskočil od ledu i od ohniště. Spadl jsem. Prsty,“ zahýbal před lampou tím, co z nich zůstalo, jako by předváděl stínohru, „zůstaly v ledu. Spadl jsem na rampouch, vyrazil si několik zubů, roztrhl kůži. Hle, tady mám jizvu.“

Naklonil se ke mně, usmívá se. Jizva se mu na tváři symetricky křivila v úsměv bez radosti, hluboký šrám jako stopa po zbloudilé kulce.

„Odtáhl mě. Ovázali mi ruku. Mráz rány spekl. Napojili mě kořalkou, kterou jsem chtěl napojit chlapce v ledu. Usnul jsem. Ráno již mladík nedýchal, tmavá jinovatka mu porostla víčka, nos i ústa. Šel jsem tam s dlouhou smolnicí, vypálil jsem prsty z ledu, odpadly až po několika minutách. Celý palec, kousky tří dalších. Přes noc stihly vmrznout hluboko do střechýliště. Jestlipak by se v něm také otiskly jejich tvary? Prohlédl jsem si palec. Byl ukousnutý, stopy mluvily jasně, vespod roztržený sval a zub dosud vklíněný mezi kost a chrupavku, zub, má stolička, o kterou jsem přišel během pádu.“

Tadeusz Korzyński otevřel japonskou lakovanou krabičku. V ní se nacházel semišový balíček o tvaru a velikosti doutníku. Vyňal jej, načež opatrně rozvázal látku.

Palec vypadal jako mumifikovaný, petrifikovaný — jednolitě černý, rovný, s nehtem vnořeným do kůže, která byla napjatá a hladká. Pan Korzyński jej převaloval po semiši a nato k voskovému světlu petrolejové lampy obrátil jeho opačný konec, kde — naklonil jsem se nad stůl — kde z tmavé kosti trčel žlutý kořen zubu.

Domácí hodiny odbily půl deváté.

Pan Tadeusz se tiše zasmál. Tázavě jsem se na něj podíval — zda nyní žert vysvětlí? Nežertoval, sám hleděl na palec v ponurém zahloubání.

„Hledal jsem ty vytlučené zuby v trávě a v blátě a ve sněhu, ale nikde jsem je našel. Po návratu jsem vše ohlásil svému mistrovi a ukázal mu snímky. Bratři z Francie se o přítuhy velice zajímali, poprosili mě, abych shromáždil další informace.

Rusové v guberniích na frontě Ledu zprvu na informace o něm takovou cenzuru neuvalovali. Nemohl jsem tomuto úkolu věnovat příliš času, ale od chvíle, kdy přítuhy přišly až do Varšavy...“ Zvedl oči a podíval se na mě. „Co přesně ti o otci řekli?“

Zopakoval jsem mu to.

Zavrtěl hlavou.

„Hovoří... Zimaři — ti, kdo se přiblížili k přítuze a přežili — jsou ve většině případů ubožáci, kteří měli štěstí v neštěstí poté, co v opilosti usnuli venku na ulici. Ministerstvo Zimy je využívá a platí jim, aby ve městě udržovali pořádek po přítuhách, jelikož ten dotyk je vůči zimě obrnil.“

„Může to být i jinak, může to být naopak.“

„Prosím?“ Strnule se ke mně naklonil a znovu vnořil zamračenou tvář do oblaku žluté záře nad tmavou deskou stolu.

„Chci říci,“ zajíkl jsem se, „chci říci, že je to mylná úvaha. Víme jen to, že ti, kdo přežívají, jsou výjimečně odolní vůči mrazu — no jenže oni by právě nepřežili, kdyby odolní nebyli, nemám pravdu?“

„Nejsem si jist, kam —“

„Copak katorga také udělá ze sibirjaků neobyčejně odolné a otužilé lidi? Nebo se jednoduše ti méně silní nevracejí, a proto je vůbec nebereme v úvahu? Třeba nejde o žádnou zázračnou proměnu — pouze o výběr?“

Narovnal se a opět zmizel ve stínu.

„Ano, chápu, máte pravdu.“

„Příčina a následek je iluze slabého rozumu,“ zabručel jsem si pro sebe.

Zvolna dýchal v pološeru.

„Pane Benku,“ pokračoval po chvíli vlídně, „i kdyby váš otec byl zimař... Po pravdě nevím, co je horší. Poslechněte. Proč vám to povídám? Na jaře v jednadvacátém se ke mně doneslo, že kdosi hledá dobrovolníky, kteří by mrštili bomby do hnízda přítuh. Dotyčného zavřela ochrana: ukázalo se, že eser, který mu měl obstarat výbušninu, byl agent ochrany. Ale prý už se nějací dobrovolníci našli, tvrdili, že jsou schopni se k hnízdu přiblížit, ba co více, strčit bombu dovnitř, a že to udělají za tučnou odměnu, martinovci-renegáti. Tehdy jsem o sektě svatého Martina slyšel poprvé. Vydávají se do objetí přítuh záměrně. A samozřejmě umírají zmrzli na kost. Jsou různé stupně, prahy zasvěcení, či spíše prahy šílenství. Nakolik je takový vyznavač schopen se přiblížit. Dva metry. Metr. Na vteřinu; nebo vytrvá déle. Může zadržet dech, to pomáhá, když se ti vzduch od přítuhy nedostane do plic. Pokud přijdeš moc blízko a zhluboka se nadechneš — padneš jako podřátý, srdce se ti zastaví. Oni se v tom cvičí. Koupají se v dírách vysekaných v ledu. Spí ve sněhu. Zpomalují si proudění krve, zpomalují tep. Pohybují se pomalu, nemluví, nejedí, přijímají pouze tekutiny, pravidelně si pouštějí žilou, pravidelně polykají led. Prý se k nim dal také Rasputin — kvůli umrtvení plave v Něvě mezi krami. Prý se martinovci nejvyššího stupně zasvěcení skutečně dotýkají — nikoli prázdného, teplého střechýliště, nýbrž samotných přítuh. Nikdo takové mistry Zimy ještě nepotkal. Možná žijí někde tam, na Sibiři.

...Povídáš, že Filip Gierosławski hovoří s přítuhami... To ti řekli.“ Zabalil mrtvý palec do měkké látky, schoval jej do krabičky. „Pokud nemusíš, pokud máš na výběr... Možná by bylo rozumnější, kdyby ses toho setkání vyvaroval.“

Vstal.

„A ty peníze si vezmi.“

„Děkuji.“

Na různé věřitele platí různé taktiky. Jsou i tací, u nichž se nejlépe osvědčí upřímnost.

O oslepující tmě a dalších nejasnostech

Přítuha stále visela nad Maršálkovskou. Nahlédl jsem do jídelny na rohu, ale Zygu jsem tam nezastihl. Rychle jsem do sebe naházal brambory s koprem a zapil je ke-fírem. Horký, vlhký vzduch naplňující jídelnu — mastná mlha — se mi dral do plic, oblečení nasakovalo zápachem laciné kuchyně. Poškrábal jsem se pod kožichem a pomyslel si, že už jsem možná dosáhl onoho stupně zanedbanosti, kdy cítím cizí zápach a necítím svůj vlastní. Ty pohledy a úsměšky činovníků Zimy... Což se i Ta-deusz Korzyński ode mě diskrétně neodvracel, neodkláněl se od stolu? Dokáží si nevšímat toho, čeho si všímat nechci; dokáží se usmívat navzdory zápachu.

Vydal jsem se do lázní u Messalky. Nedávno zrekonstruovali průčelí vysokého činžovního domu orientované na kostel svatého Kříže, do vitrín čelních kanceláří vsadili maroztěklové vitráže v mrazeném ziměze, které byly od lázeňských k nerozeznání. Siluety chodců se odrážely v barevném skle, vlníce se jako exotické obrazy podmořského života, podivná flóra a fauna pod pestroutabulí vody — kabáty, šuby, kožichy, stoly, rukávniky, pláště, klobouky, buřinky, čepice, světlé obličej, obličej s černými vousy, zabalené do šál, v binoklech... Zastavil jsem se. Tam: buřinka, blankytné oči pod černou krepou, hladké tváře — otočil jsem se — zmizel mezi lidmi. Nějaká vidina, nebo to skutečně byl Kiril z Medové? A pokud ano — proč si hned myslet, že mě Kiril sleduje? Proč by měl? A proč on, a ne nějaký anonymní špicl ochrany? Nechtělo se mi tomu věřit.

Mácel jsem se v horké vodě a v duchu si opakoval Korzyňského příběh. Fotografie na mě nezapůsobily tolik jako samotná slova — viděl jsem již celou řadu fotografií přítuh, jejich hnízd, a dokonce i střechýlišť, v rakouských a pruských novínách; ostatně ještě za Stolypina o nich vydalo nakladatelství Gebethner & Wolff monografii od petěrbuských přírodovědců, Ministerstvo Zimy nezkonfiskovalo celý náklad, tam byly fotografie podstatně kvalitnější. Ale mrazem zčernalý Korzyňského prst s vraženým zubem — palec, jež neukousl — nýbrž jenž ukousl —

Na druhé straně to může být běžný neduh starých lidí: polyká je vlastní paměť, čím dál méně žijí tím, co dennodenně zakoušejí, a čím dál více tím, co si pamatují.

Miska minulosti převažuje misku přítomnosti a budoucnosti, a stává se, že člověk v odpovědi na otázku, jaké je venku počasí, popíše bouřku, kterou si pamatuje z dětství — po páté, po desáté — a vůbec si neuvědomuje, že se opakuje; neboť to, že již o bouřce mluvil — to si právě nepamatuje.

Kolikrát svůj příběh vyprávěl Tadeusz Korzyński? Zajisté vždy v temném pokoji po soumraku, u jediné rozsvícené lampy, v tichu. Kolikrát vytahoval krabičku a pečlivě rozmotával medový semiš? *Fotografie nemám, musíš věřit mé paměti.* Běžný neduh starých lidí. Určitě mu je přes padesát. Vzpomněl jsem si na matku Fredka Welce, které nemohlo být o mnoho více. Od Fredkovy smrti se její paměť zastavila jako krajina ve stereoskopu, neposunuje se kupředu, neakumuluje nové obrazy — neakceptuje svět, v němž Fredek není mezi živými. Je to druh milosrdného klamu, jenž se ke sklonku života často dotýká vlídných, přívětivých a dobrosrdečných lidí.

Nikdy nechodí spát před půlnocí, zato pak většinu dne podřimuje; věděl jsem, že mě přijme. Obvykle ji navštěvuji právě cestou od Korzyńských — jak jste se měla, co zdraví, paní Marjo, nezapomněl vám domovník zase přinést uhlí, a těch pár rublů je od Fredka, sám dnes nemohl, bohužel, ale zítra určitě přijde, včera tu přece byl, vidíte?

Otevřela mi, sotva jsem zaklepal, jako by číhala za dveřmi nebo mě vyhlížela z okna. Hospodyně se už vrátila k Němcům, kteří si pronajímali šestipokojový byt ve čtvrtém poschodí; k vdově chodila pouze na dvě tři hodiny. Zbytek dne paní Welcová trávila o samotě. Nevycházela z domu. Jednou za čas k ní chodili sousedé nebo známí sousedů — věštila jim z karet, z ruky, vykládala sny. Co jiného zbývá na stará kolena ženě z dobrého měšťanského domu? Klevetit, vyšívat na bubínku, dohazovat, vzpomínat na vlastní mládí. Kdysi mi prorokovala, že se pětkrát nebo šestkrát ožením, zplodím čtyři syny a vydělám takovou hromadu peněz, jakou svět neviděl, ke všemu umřu velmi mladý.

„Nu jen pojďte dál, pane Benku, postavím na čaj, to nám zase mrzne, viděl jste ty mraky na západě, v noci napadne tolik sněhu, že —“

„Jdu jenom na chvilku, zítra nebudu moci, takže —“

„Ráno ke mně zaskočil na snídani Fryderyk, něco tu pro vás nechal, prosím, tamhle, na kredenci.“

„Aha, Fryderyk... jistě.“

Paní Welcová mě vtáhla z předsíně do salonku skoro násilím, drobná, nahrbená žena v černých šatech, černém čepci, celá v černých krajkách — už devět let nosila smutek za inženýra Welce, jenž odešel na zápal plic během první Zimy přituh. Políbil jsem suchou, vrásčitou kůži na její ruce (voněla heřmánkem a naftalínem). Hned se mi s úsměvem vytrhla a odcupitala do kuchyně.

Balíček na kredenci byl veliký asi jako cigaretové pouzdro. Rozbalil jsem papír. *Wiener Spielkartenfabrik — Ferd. Piatnik & Söhne.* Karty, použité. Fredek většinou hrával s Piatniky, kupoval jich vždycky půl tuctu naráz, těch levnějších.

„Odkud to máte?“ zeptal jsem se, když se vrátila s čajem a koláčky na podnose.

„Co, karty?“ podívala se bystře. „Říkala jsem mu, aby s hazardem přestal, že z toho nic dobrého nekouká, opravdu, pane Benku, drahoušku, nemohl byste mu promluvit do duše a přivést jej k rozumu, vy jste takový spořádaný mladý člověk, zato Fryderyk, můj bože, kdyby byl jako jeho fater blahé paměti, ale ne, má to nejspíše po babičce Horace, má dobré srdce, ale je to lehkomyslník a popleta — když ví, že na něj nikdo nedohlíží, tak hned poslouchá, co mu zlý duch našeptává...“

Kde k těm kartám přišla? Určitě je našla ve věcech po synovi — zrovna dneska? nebo s nimi snad čekala — na co?

Schoval jsem karty do kapsy kožichu. Sáhl jsem pro portmoné, odpočítal dvacet rublů, po zvážení ještě pět.

„Paní Marjo, musím je vrátit Fredkovi, byla byste tak hodná a předala mu je, až zase přijde? Odjíždím na pár týdnů, nebojte se, že se ne—“

„Utíkáte za sluncem, na venkov, vidíte, pane Benku?“ Odměřila ze džbánku lžičku medu. „Vůbec se vám nedivím, mně doktor také říkal, že to pro moje zdraví není dobré, a abych se odstěhovala z Varšavy, ale kam bych se měla odstěhovat, a stojí to za to, stejně už tady dlouho nebudu, ale vy mladí, vskutku, už vám skončil semestr na univerzitě?“

„Císařská má v zimě prázdniny. Paní Marjo —“

„Kam to vlastně jedete?“

Zaťal jsem zuby.

„Navštívit otce.“

Rozpačitě zamrkala.

„A neříkal jste, že váš otec nežije...?“

„Jakže, nic takového. Žije. Ještě. Snad.“

„Ach.“

Naklonila kostnatou hlavu v černém čepci, lžičku s medem na půl cesty ke rtům staženým v zamyšlení, a pozorně si mě prohlížela. Teď jsem se měl otočit a odejít — utéci — nic nedbat na její prosby a přání. Jenže ona mlčela — hleděla na mě široce otevřenýma očima, jako by čekala na nějaké znamení — ruka visící ve vzduchu se chvěla čím dál více.

Nakonec odložila lžičku a hlasitě mlaskla.

„Čeho se tak bojíš, synku?“

Nejistě jsem se usmál.

„No tak, pojď sem,“ vybídla mě přikývnutím. „No pojď, já tě nesním.“

Popadla mě za ruku.

„Ukaž.“

Stačila mi jenom narovnat prsty a zavrtět hlavou nad nehty okousanými do krve; než mi stihla ruku obrátit dlaní vzhůru, vyškubl jsem se jí.

„Jen tak tě nepustím,“ sykla a vstala. „Chceš snad, abych byla k smrti vyděšená? Fryderyk mi taky nic neříká, nikdy mi nic neřeknete. Kdyby mě Wincenty, bdi, Pane, nad jeho duší, poslechl a nechodil tenkrát do Prahy —“

„Na věštění nemám čas!“

„Šššš, dětino, hned si zčerstva všecičko vyjasníme — vyjasníme, objasníme, odtemníme — hned uvidíme, *lux in tenebris*, už, už.“

Paní Marja, rázně si pobrukujíc, vytáhla z kredence zavařovací sklenku s černým oharkem, sklídila ze stolu podnos s šálky a podšálky, košíček se sušenými květinami, pletení a vlnu na pletení a také ruličku rublů, urovnala krajkový ubrus a lampu přemístila na bachratou komodu, v níž se za vyřezávanými dvířky skrýval rozbitý orchestrion. Vyňala oharek a umístila jej doprostřed stolu na obrácené víčko od zavařovací sklenice. Poté mě vzala za ruku, za rukáv kožichu, a energicky odtáhla k oknu. „Tady,“ oznámila, když mě postavila asi metr od zdi pokryté vybledlou tapetou se vzorem rákosů a jeřábů. „A prosím nehýbat se, nu, pěkně prosím.“ Zabručel jsem cosi na znamení souhlasu. Stál jsem tam s rukama v kapsách rozepnutého kožichu, s nohou nakročenou směrem ke dveřím. Vrátila se ke stolu. Naslinila si bříška prstů, zkroutila jimi černý knot tmíčky, zkroutila, narovnala a skoro až zavrňela blahem. Náramně se tím bavila, vůbec jsem nepochyboval, že žila jenom pro chvíle jako tato. Přiblížila hořící zápalku ke knotu. Viděl jsem paní Marju z boku, skloněnou nad mahagonovým stolem, jak shora opatrně sahá k tmíčce, plamen se téměř dotýkal jejích prstů. Ozvalo se tiché lupnutí, jako by křupla nějaká kůstka nebo někdo švihl opaskem o dřevo, oheň přeskočil ze zápalky na tmíčku a ve zlomku vteřiny změnil barvu. Pokoj zaplnila křiklavá tma. Chvějící se tmětlo se rozlilo na svět, polykajíc do hutného stínu kulatý stůl, nahrbenou Marju Welcovou, empírové židle, orchestrion, obraz Panny Marie s dětátkem ve zlatém rámu, starý kredenc, fotografii zesnulého inženýra, berlínský porcelánový servis, tucet hliněných džbánek na nízké žardiniěře, gramofon s prasklou troubou, rolety, záclony i kapradí na okně. Tmětlo určitě vyteklo ještě dál, za okno — Chladná ulice musela potemnět, a pokud některý z chodců zvedl hlavu, spatřil v druhém patře činžovního domu mezi obdélníky žlutě rozzářených oken jedno černé jako smůla. Zato zde, uvnitř, určovaly hranice temnoty předměty, které stály tmětlu v cestě — jastíny, jež tyto předměty vrhaly, kladly geometrické skvrny jasu: pod stolem, v rohu za skříní, za paní Welcovou. Když se pohnula, pohnul se i její světlý jastín. Tmětlo ovšem netvořilo pouhý rub světla; neobtékalo překážky v přímých liniích a hranice temnoty a jastínu nezůstávaly neměnné. Skřín se nehýbala, tmíčka neměnila polohu, a přece se obdélník záře na tapetě za boční stěnou skříně tu smršťoval, tu nadouval, linie světla a tmy se elipsoidně prohýbala, tu ven, tu dovnitř, z horního rohu jastínu vyrůstalo co chvíli trychtýřovité prodloužení jasu, které se rozšiřovalo až na strop, rázem se opět stáhlo do sebe a zabodlo křivý kel temnoty do jastínu... Horečnaté třepetání světla a tmětla neustávalo ani na vteřinu. „Stůj.“ Stál jsem. Paní Marja obešla stůl dokola, spěšně odříkávajíc litanii k Matce Boží, a schovala se v jasu v rohu za skříní. Odtud přesně viděla jastín tančící na tapetě za mými zády. Bezděčně jsem se chtěl ohlédnout přes rameno, abych zjistil, jaký tvar vrhá světlo na stěnu. „Stůj!“ Znehybněl jsem. Nucen dívat se přímo před sebe jsem neuváženě pohlédl do černého plamene tmíčky, a zůstal dlouho otemněn, mastná smůla mi zalila oči. Zavřel jsem víčka. Paní Marja si dál něco mumlala podnosem,

slova se slévala v melodické mručení. Jaké obrazy jsem promítal na vybledlý papír s rákosy a jeřáby? Na svatého Ondřeje se odlévá vosk dírkou v klíči, ty tvary také nic neznamenají, dětské věštění, hra, pověra. „A teď na něj myslí.“ „Cože?“ „Na otce. Mysli! Představ si ho! Opakuj!“ Zmocnil se mě vztek. Otočil jsem se na podpatku, tváří ke svému jastínu, a otevřel oči. Silueta studeného ohně mi otevřela náruč, v keřovité koruně jisker, na spletitých kořenech blesků, jako by měla viktoriánské šaty z elektrických nití, s dlouhou jehlicí vraženou šikmo pod sebe. Ochromeně jsem zavrával. „Uhaste to!“ Marja přiskočila ke stolu, přikryla dlaní tmíčku a udusila uhlově černý plamen. Do pokoje se vrátilo světlo lampy a šedivá záře zimně-červeného večera zpoza okna.

Mnul jsem si dvojnásob oslepené oči — od tmy i od světla — přesvědčen, že mi zornice dosud pulzují pod víčky jako tmětelné bludičky.

Vdova Welcová mi nalila horký čaj, podala koláčky.

„Člověk si sám z tmíčky nic nevyvěstí, pane Benku, bylo to úplně zbytečné. Co jste tam viděl?“

„Oslepilo mě to.“

„To není dobré, to není dobré. Jste si jist, že je váš otec naživu?“

„Proč?“

„Nic, nic, doufám, že je živ a zdrav, odpusťte mi, prosím, nechtěla jsem vás děsit —“

„Děsit?“ zasmál jsem se suše. „Čím?“

Poprvé přede mnou uhnula pohledem. Schovala tmíčku do zavařovací sklenice, zašroubovala víčko, sklenici postavila na poličku do kredence, zamkla jej na klíč. Pohybovala se s přehnanou opatrností, typickou pro staré lidi, jako by si musela každý pohyb nejprve promyslet, naplánovat a teprve pak provést.

Vzácné byly chvíle — jako tato, jako nyní — kdy její tvář opouštěl výraz radosti, tehdy tenká kůže odhalovala všechny vrásky, pod bradou a na krku jí visely ptačí faldy, víčka měla povislá.

„Když ke mně přijde Fryderyk, také mu věstím, jak jen to jde. Snažím se zapomenout, a když nemohu zapomenout, snažím se odvrátit osud — varovat ho, aby osudu unikl. Znáám světlo smrti, jastín, který vrhá, je jeho úděl — říkám mu to, ale on mě neposlouchá, třeba poslechne vás, prosím, dohlédněte na něj, pane Benku, snažně vás prosím — a kdyby zemřel, jak ukazuje tmětlo, náhle, mladý, tragicky, v hněvu, kdyby zemřel, nevím, co bych si počala.“

Opatrně se usadila na židli, v půli těla téměř zlomená; roztrěsenou rukou zvedla k obličejí batistový šátek.

„A teď odjíždíte a také — také — znám to světlo! — kdo bude dohlížet na vás?“

S každým slovem se na židli čím dál více krčila, čím dál křehčí, bezmocnější, nešťastnější, čím dál podobnější malé, ztracené dívence — pod milionem vrásek, ve smuteční černi.

„Budu se za vás denně modlit, pane Benku. Teď už běžte.“

O klamavé jinovatce

V Železné se z rozbitého vozu vylila močůvka, tekutý hnůj přimrzal k dlažbě, k chodníku. Ostražitě jsem našlapoval podél zdi. Vtom se zpoza rohu, z Cihlové, vynořila skupinka nachmelených dělníků, div mě nepovalili. Počastovali mě neotesanými nadávkami a šli si po svém. Z šenků, hospod, putyk a pajzlů jim sekundoval ochraptělý zpěv, hospodský virvál, ze špeluněk a suterénů vycházely zvuky mandoliny a garmošky. Dál v Železné, kde nad sněhem hořely v uhelných koších ohně, řinčely úderý do kovu jako prasklý zvon. Tramvaje měly alespoň v létě jezdit jako obvykle, jenže na kolejích namrzal tvrdý led a stačil jediný přechod přítuhy, aby se i neušlechtilější ocel drolila jako křída. Primátor Miller proto vydal rozhodnutí o výměně všech kolejnic za zimězové, podepsal milionový kontrakt se Sibirchožetem, a nyní se varšavskými ulicemi dnem i nocí nesly rány kladivem. Míjel jsem skupinky pracujících mužů vysvěčených do košil, třebaže mrzlo. Budou muset vyměnit i trakce. Koněspřežky si opět získávaly oblibu. Od doby, kdy přítuhy prošly Povelím a uhnízdily se v Leszczyńské nedaleko elektrárny, zažívala *Compagnie d'Electricité de Varsovie* vleklé potíže, jednou již byla blízko krachu; varšavská pobočka Elektrického sdružení Schuckert a spol. zase městu pravidelně platila licenční pokuty, neboť pouliční osvětlení stále dokola vypovídalo poslušnost, a celé domovní bloky zůstávaly temné. Právě západní obvod byl nadále slabě elektrifikovaný. Pochůzkář opřený o plynovou lampu bafal z dýmky, aby přebil pach průmyslové spaleny. Z kuchyní, prádelen, hlubokých stok a tmavých dvorků se rovněž linuly ostré pachy, neutlumené nízkou teplotou. Snažil jsem se tudy projít, jak nejrychleji to bylo možné. Jeden z chodců někde za mnou se potkal s rozveselenou proletářskou společností; rozlehlo se volání v ruštině, zprvu vzteklé, potom — vyděšené. Ani jsem se neohlédl. Přestalo sněžit; všechny plochy, zkosené i vodorovné, pokrývala vrstva čisté běli, jež krystalicky jiskřila v plynových i elektrických světlech metropole — v takových chvílích je Varšava skutečně krásná: když více než Varšavu připomíná pohlednici z Varšavy.

Žil jsem v tomto městě, ale město žilo mimo mě. Naše krevní oběhy se neslučovaly a myšlenky neprotínaly. Takto žijí vedle sebe, na sobě — hostitelé a parazité. Jenže kdo tu parazituje na kom? Jistým ukazatelem by mohlo být chování přítuhy: hnízdí nad největšími lidskými aglomeracemi.

U Kališského nádraží jsem si koupil chleba, klobásu, sklenici žurku a sušené švestky. Včera kavárenský povaleč, který nemá ani vindru — dneska skoro boháč; včera jeden z varšavských věčných studentů, s vyhlídkou na dalších tisíc večerů strávených u vodky, cigaret a karet, na cestě k předčasnému stáří završenému více či méně romantickým skolem na tuberkulózu nebo syfilidu — dnes... kdo? A přesto jsem již přes půl roku, od matčiny smrti, jen čekal na příležitost, čekal jsem na peníze — abych utekl. Pryč z tohoto města, pryč od těchto lidí, pryč od sebe sama v tomto městě. Jakým požehnáním jsou pro nás neznámí lidé: řeknu jim, že jsem nevinný mladý učitel matematiky, kterého utiskují kongresoví rusifikátoři, a jím

pro ně budu, a právě jím se stanu také ve vlastních očích, stáhnou ze sebe Benedykta Gierosławského, jako had svléká kůži — pouze tak se můžeme obrodit ještě za tohoto života, znovu se narodit na tomto světě — jaké požehnání — neznámí, cizí.

Tak tedy Kapsko, protinožci, Západní Indie, možná Konstantinopol. Tisíc rublů — to bude stačit.

Uzeninu okamžitě zavětrilo toulavé psisko, které kolem mě pobíhalo a štěkalo celou cestu od čistírny až po Dělostřelecká kasárna. A těsně u brány se na mě nalepil nějaký souchotinářský skrček v železničářské čepici; vyhnul jsem se mu a nákup schoval do podpaží. Souchotinář mával jakýmsi papírem a dávivě kašlal. Už už jsem chtěl křiknout na Walentyho, když se neznámý uklidnil; přitiskl si ruku na prsa, slabě dýchal, rytmicky kývaje hlavou, jako by lapal po dechu, pára mu stoupala od úst v malých obláčkách. Tehdy jsem si všiml, že nemá levé ucho, pod čepicí měl pouze rudou jizvu a opuchlý cár masa. Nejspíš mu odmrzlo.

„P-pan Benedykt Gie-rosssławski...“ zasyčel.

„Maucta,“ zavrčel jsem a pokračoval kolem zídky k bráně.

„Filipův s-s-syn. Máme na vás pros-sbu.“

„Poslední kopejku jsem právě propil. Pusťte mě, k čertu, nebo zavolám domovníka!“

Do kapsy kožichu mi strčil papír — zalepenou obálku.

„Předej-jte mu to, on už bude vědět.“

„Cože?“ Odhodil jsem obálku do sněhu. „Zmizte!“

Souchotinář se vyčítavě podíval. Obálku zvedl, oklepal, otřel rukávem.

„Myssslíte ssi, že nevíme, co s-se děje v Medové? Činovníci mluví.“ Znovu se rozkašlal. „Ber!“

Zakřičet? Utéci? Praštit ho zavařovací sklenicí do hlavy?

Opatrně jsem vzal obálku do orukavicované ruky.

„Jestli je to nějaká zatracená pišudčíkovská —“

„Nes-strachuj s-se, s-syn. Je to jen pár s-slov od přátel ze S-střelců.“

„Copak nemáte na Sibiři své lidi?“

„Bude to pět let, co se s ním našší lidé viděli.“

Pokrčil jsem rameny.

„Nuže. Když vám na tom tolik záleží, pošlete tam s dopisem kurýra.“

Jednouchý neodpověděl — podíval jsem se na něj, odvrátil zrak — a tehdy jsem pochopil, že pépéesovci a pišudčíci se o otce zajímají z naprosto stejných důvodů jako carské úřady.

Rozhlédl jsem se po ulici; noc byla ještě mladá, po chodnících stále klouzali chodci, po zledovatělé dlažbě jezdily saně a vozy. Ustoupil jsem k tmavé bráně.

„Zima je mi v patách.“

„Už ne.“

Ustupoval jsem, až jsem vešel na první dvorek činžovního domu. Drobný souchotinář zůstal před bránou, hubená postava v půlkulatém rámu tmavého průchodu. Sledoval mě zpod krivého štítu, s rukama v kapsách dlouhého pláště.

„Předej mu to. On bude vědět.“

„Co když jsi agent ochrany!“

„No, nes-strachuj s-se.“

Posunul si čepici na bezucho a odešel.

Zyga se ještě nevrátil. Snědl jsem klobásu s chlebem a zapil to studeným žurkem. Obálku jsem hodil na hromadu knížek, obdélník zářivé běli přitahoval zrak. Zašel jsem dolů k Biernatové, koupil vědro uhlí a zatopil v kamnech. Odklidil jsem část nepořádku ze stolu a otevřel složku od Alfreda — záhy se mi však připomněl nedokončený dopis slečně Julje, našel jsem ho založený do posledního čísla *Mathesis*. Teď ji budu muset přesvědčit o něčem zhola opačném... Dýchal jsem na pero, máčel hrot v teplé slině. *Zapomeňte, co jsem psal výše. Mezitím nastaly jisté události, které nám nedovolí uskutečnit naše plány tak, jak jsme si představovali. Odjíždím a v Království nebudu měsíc, nejspíš déle. Můj otec, jehož dosud neznáte, ačkoli nyní si vybavuji, že jste ho jednou či dvakrát spatřila, když jsme byli ještě děti — Wilkówka, rok devatenáct set pět nebo šest, brzké jaro, zeleň mladé trávy a ledová ranní rosa na jabloních v sadu, bílá oblaka na nebi a hladké skýby zeminy na polích, zeminy tak černé, že je téměř fialová, jaro a za svítání švitořící ptáci za oknem, mladí pavoučci ve spárách dřevěných stěn, ve vzduchu vůně čerstvého másla a čerstvého hnoje, to když krávy vycházejí z chléva, ba co více: vůně dětství, když se budím se žhnoucím sluncem na rtech, pod čistým lnem, v husím peří, a dvůr už skřípe a lomozí a sténá a stará prkna praští pod Gretiným nohama, když za námi leze nahoru, aby vzbudila děti a dohlédla na ranní otčenáš, a za oknem — dřing, dřing, řetěz u studně, ga-ga-ga, kachny, husy a slepice, a občas krátké zaštěkání psa, pokřikování čeledínů, dusot kopyt a drkotání vozů, když se sjíždějí hosté.*

...Přijeli bratrance a sestřenice Trzciňští, a strýc Bogasz, a matčini příbuzní ze Západního Pruska, a spousta lidí, které jsem nikdy dříve neviděl, až se statek proměnil v cizí dům plný cizích lidí, cizích hlasů, kde všichni byli zároveň hospodáři i hosté. Domem a hájovnou procházely celé rodiny, s dětmi, sloužícími, psy a dětmi sloužících. Zprvu to bylo velice vzrušující — museli jsme jezdit na jarmark, do města, abychom se setkali s něčím novým, a nyní nové jezdilo k nám, lidé, které jsme neznali, šaty, jaké jsme nikdy neviděli, řeč, jakou jsme nikdy neslyšeli, ani polština, ani němčina, ani francouzština, ani latina; jednoho dne přijel na statek dokonce automobil, smrděl a hučel, to už byl svátek, laskali jsme nablýskanou *carrosserii* s nábožnou úctou, Andrucha na nás halekal z verandy a odháněl nás... Avšak po několika dnech převážila dětská znučenost, únava z toho nepřetržitého náporu atrakcí, nerozlišoval jsem příbuzné, nepočítal jsem hosty, zda právě přijeli, zda se pouze vrátili z projíždky k jezeru — ležel jsem na půdě ve stodole, pozoroval dvůr dírou po suku a někdy při tom usnul ve studeném seně; až se pod žebřem zjevila matka, která vždy věděla, kde jsme, a to byl čas umýt si ruce a zasednout k večeři.

...Na týden nebo dva se objevila také Julka s rodiči; dokonce jsme si spolu hráli. Nepamatuji si, jak vypadala — tvrdí, že byla nešikovné dítě — zato si pamatuji, že slečna Alicja vždycky udělala, co jí na očích uviděla. Pamatuji si, že jsem se ptal

matky, zda by s námi Julka nemohla zůstat déle — vyučování by bylo o tolik jednodušší, kdyby chůva byla shovívavá alespoň k některým našim rozmarům. Matka si to očividně zapamatovala jako důkaz mých sympatií k Julce.

...Tehdy ještě žila Emilka, chodila všude za námi a za ní chodil Michałkův kulhavý jezevčík — stávali opodál a sledovali naše hry velikýma, vlhkýma očima. Sad byl obzvlášť vhodný pro hry na schovávanou, na indiány a kovboje, na stopovanou. Odháněl nás leda k zemi ohnutý Tatar Uczaj, který každý den obcházel hájky, objímal kmeny a hladil tenké větvičky, nově vypučené listky. Starší děti, děti příjízdných hostů, ho ukrutně vyváděly z míry. Hrozil jim březovou holí. Pro Emilku schovával v kapse slézové bonbony; Julka si toho všimla a již se vemlouvala a lísala, pomrkávala modrýma očkami a kousala si copánky — až stařík odehnal i ji. Celý den potom byla nakvašená.

...Otec se objevil, až když se rodinná setkání chýlila ke konci, když už část návštěvníků odjela domů. Jednou večer se Bolek naklonil nad mou postel, stín v měsíčním přísvisu, a pošeptal mi: „Přijel!“ — a pamatuji si, že jsem pak celou noc nedokázal usnout, ležel jsem s očima dokořán a naslouchal táhlému dechu domu a šepotu nočního hmyzu. Otec přijel! Spatřil jsem ho až ráno, jak vztekle křičí na příbuzenstvo shromážděné v salonu; špehovali jsme ho přes okno, dokud nás matka neodehnala. Nepamatuji si, jak jsem si jej pamatoval dřív — zda byl otec jiný než představa o otci, nebo zda se v mých vzpomínkách slili v jedno, takže je od sebe nedokázaly odlišit žádné nahodilé rysy, v košili, nebo v kabátě, s plnovousem, nebo bez plnovousu, křičící, nebo rozesmátý, zdravý, nebo churavý, takový, nebo onaký — Otec. Protože jsme ho vidali opravdu zřídka, jednou za několik měsíců, o to silněji jsem si musel pamatovat představu o něm. Kdyby nejezdil vůbec, kdyby neměl tělo, obličej, hlas ani charakterové vlastnosti, byl by méně opravdový? Existence není nezbytným atributem dobrého otce.

...Před obědem ještě všichni zašli do zahrady, kde se rozdělili do několika skupinek, vnitrorodinných frakcí, které se postupně ztratily mezi stromy. My děti jsme pochopitelně neměly ani ponětí, o čem to dospělí tak zaníceně diskutují. Neobešlo se to bez hrození pěstmi, lomení rukama, braní Božího jména nadarmo, a dokonce ani bez pohlavků, když se ten či onen vrhl na protivníka, právě natolik pomalu, aby ostatní kníratí a vousatí strýčkové mohli pravici sevřenou v pěst zachytit a zadržet. Rozcházeli se a zase scházeli. Greta s Michałkovou přinesly ze statku studené mléko a citronádu, pivo chlazené ve studni i samotnou studniční vodu. Procházeli se potom mezi stromy s korbely a sklenicemi v rukou, s kovovými hrnky a porcelánovými šálky, když ostatní nádobí došlo.

...Schovával jsem se za jabloněmi a vykukoval zpoza kmene a zpod větví — takto jsem je nyní okukoval, takto jsem je odposlouchával, indián v bílých botách a slamáčku, kovboj s hladce učišnutou pěšinkou. Pro mě to byla další hra; v duchu jsem se chichotal, přebíhaje od jabloně k jabloni. Hleděl jsem přitom na otce, jak gestikuluje dýmkou, a div jsem nevrazil do Uczaje. Chtěl mě popadnout za límec, uhnul jsem a ztratil přitom klobouk — uhnul jsem na špatnou stranu. „Či jsou to

štěnata!“ vybuchl otec. „Ani tady nemá člověk kouska klidu! Pořád se musejí plést pod nohy!“ „Nepoznáváš vlastního syna?“ „Bolek?“ „Benedykt,“ opravil ho chraptivým hlasem starý Uczej. „Ach, ano, ano,“ zabručel otec, usmál se a rozčuchal mi vlasy. Zvedl jsem hlavu a odpověděl mu zářivým úsměvem. Otec už se však díval přese mne na strýce Bogasze, který vykládal cosi o cenách půdy a činžích ve Varšavě, že by to bylo pro celou rodinu lepší a že pro jednoho *aufbrausend Dummkopf* nemohou všichni trpět. „Neruš tatínka,“ odtáhla mě matka stranou. Nesměle jsem si stoupl k Emilce. „Bolek!“ hihňala se Emilka a ukazovala na mě prstem. „Bolek!“ Jezevčík, také náramně pobaven, vyplázl dlouhatánský jazyk. Nakopnout toho psa! Emilce vyškubat zlaté kadeře! Strčit ji na hnojník! Udusit! A kdyby to nešlo — utéci odsud, než celý zčervenám, než se rozpláči. A kdyby to nešlo — „Bolek!“ smál jsem se spolu s ní. „Bolek!“ smáli jsme se — čemu? Nedokázal jsem se udržet, zásada studu byla silnější než vztek, silnější než —

„Ale chleba jsi na zem házet nemusel!“

Rozespale jsem se zvedl od stolu. Poslední list dopisu se mi přilepil k tváři; foukl jsem — odlétl na podlahu, kde Zyga vkleče oprašoval špinu z poloviny bochníku.

Hlasitě jsem zívł.

„Odcházím — ty jsi pryč; přicházím — ty jsi pryč; včera sis s námi pěkně přihnul, a dneska jsi byl zase ranní ptáče, úúú, to je hnus.“

Zygmunt položil chléb na dnešní noviny, přivoněl ke zbytku klobásy a zvedl obočí.

„Koukám, že tě pustili.“

„Takže už se to k tobě doneslo.“

„To se ví. Dávej pozor, přijela pro tebe půlka Citadely, vyvlekli tě v želízkách a zavřeli do vězení v desátém pavilonu!“

Našel jsem čistý list papíru a perořízkem naostřil tužku.

„Napiš ti jména a částky. Vyplatíš jenom je, nikoho jiného, i kdyby ti tady přísahali na kříž; jenom tolik, ani o kopejku více. A ať ti napíše potvrzení, bezpodmínečně. Aha, a nevíš, kdy se vracím.“

„Kdy se vracíš?“

Vytáhl jsem portmoné, přepočítal bankovky.

Zyga shodil svrchní kožich, převázal si akademickou bekeši a už chtěl odejít k Biernatové do kuchyně postavit vodu — ale při pohledu na mě ustal, zapálil si cigaretu a nakroutil si knír.

„Netušil jsem, že máš tak štědré přátele.“

„Procenta tě nezajímají?“

„Vždyť jsou to takoví jemnoduší šajlokové. No tak spust.“

Pověděl jsem mu o otcově trestu a o nabídce Ministerstva Zimy.

Tahal se za vousy, až mu vyhrkly slzy z očí.

„A ty tam pojedeš?“

Pokrčil jsem rameny.

„Tisíc rublů, no a padnu milovanému papírkovi k nohám...“

„Kdybych tě neznal, možná bych tomu i uvěřil.“ Sklepl popel z cigarety mezi staré svíčky. „To jsou děngi pro Židy — ale necháš něco na nájem? Nebo si mám na univerzitě začít hledat spolubydlícího? Hodláš se vůbec z té Sibiře vrátit?“

„Jak to myslíš?“

„Oj, malinko ti to kouká z očí.“

„Nechytrač.“ Odpočítal jsem dalších šestnáct rublů. „Tumáš, zaplat dopředu. Kdyby něco, zatelegrafuji.“

Přistoupil ke mně.

„Vydírají tě něčím?“ zašeptal. „Co, Benku?“

Usmál jsem se.

„Řekněme, že mám zlé tušení.“

Pokýval hlavou.

„Zlé tušení! Sám před sebou se k samozřejmostem nepřiznáš, takže zbývá co? Tušení. Moc dobře víš, oč tady jde. Chtějí tě využít proti němu, očividně nemají jiné východisko. Lidem odsouzeným v procesech ze čtrnáctého a patnáctého roku brzy skončí tresty, bude pohodlnější, když je budou držet ve vyhnanství. Nějaká provokace, podstrčený dopis s plánem atentátu nebo bomba v zavazadle... Pamatuješ případ těch eseráckých skopových hlav? Kam se to cpeš, Benku, pro Kristovy rány!“

„Medová tvrdí, že jde o přítuhy.“

„A ty tomu věříš!“

„Nechceš švestku?“

Naposledy se zatahal za vousy a šel postavit vodu.

Vytáhl jsem zpod postele starou cestovní torbu. Delegatura Zimy z Irkutska mi zakoupila místenku ve vagonu první třídy, taková jízdenka stojí skoro tři sta rublů, přemýšlel jsem, jestli bych ji neměl vyměnit za levnější a rozdíl si nechat. Poptám se v Moskvě. Tak či tak, komisař Preiss měl pravdu: musím si obstarat nějaké lepší šaty, teď ani nemám co balit. Vytáhl jsem zpod postele kožené polobotky. Kdy naposled jsem v nich chodil? Hnědá kůže zvlhla a porostla jakousi plísní či mechem... A budu si muset koupit něco vhodného do opravdové zimy. Je sice léto, ale na druhé straně — Sibiř, a na třetí straně — Led. Jak to tam vlastně vypadá? Svět přítuhy. Měl jsem se zeptat v Medové...

Bouchly dveře.

„Zygo, tys určitě na fakultě něco zaslechl...“

„Hm?“

„O přítuhách. Co říkají profesori?“

„O čem?“

„Nó, jak to žije.“

„Nežije.“

„Cože?“

„Nemůže žít, je to takový mráz, že tam nic žít nemůže, zastaví to v živých organismech veškerý pohyb.“

„Ale vždyť se hýbají —“

„No a co? Pohyb, změna — o čem by to mělo svědčit?“ Zalil vroucí vodou sedlinu, vzal horký hrnek do rukou, sykl. „Podívej, jak jinovatka porůstá okna.“

„Mhm?“

„Podívej se na jinovatku,“ kývl hlavou. „I tvarem připomíná živou rostlinu.“

„To říkají přírodovědci o přituhách?“

Pokrčil rameny.

„Nevím. Bondarčuk ze Sankt Petěrburgu měl mít hostující přednášky, ale odvolali je. Jsou různé teorie. Jednou slyším to, podruhé zas ono. Sibiřské společnosti a car sypou peníze do výzkumu, Sibirskoje cholad-železapramyšlennoje tavarišestvo investovalo do katedry Ledu na Petěrburském technologickém institutu, z Císařské a Lvovské tam taky jezdí lidi, dřív nebo později se to vysvětlí.“

„Jestli to vůbec věda dokáže vysvětlit.“

„Co?“

Odtrhl jsem zrak od okna.

„Otázku existence.“

Zygmunt jenom vyprskl.

„Ale jdi! Já jsem obyčejný felčar. Dát dohromady zpřelámanou nohu — to zvládnou, ale jestli ta noha existuje — eta problema trebujet drugich daktarov.“

Věděl jsem, že si nasadí tuto masku. *Já jsem obyčejný felčar.* Brzy začne lamentovat jako negramotný venkovan a začne se škrábat na zadku. Stud nás řídí různými způsoby; nyní už jej vidím, kamkoli se podívám. S ostentativní nevšímavostí jsem se od Zygy odvrátil a sklonil se ke své torbě. Nedívám se, neposlouchám, nepamatuji si. To je jediný způsob.

Zygmuntův otec se narodil v uhlířské chalupě, Zygmuntův dědeček ohýbal hřbet před mým dědečkem, líbal panské ruce a poklonkoval u dvora. Kdybych se Zygy zeptal, nazval by to studem? Jistěže ne — v jazyce druhého řádu musíme příznaky popsat jinak: to je hněv, závist, nenávisť, pohrdání, toto je soucit, to přátelství.

Nikdo by to nenazval studem. Ale já vím, já vidím. Jeho starost o mě, jak se znepokojil a začal se vyptávat, jestli mě něčím nevydírají, jestli to není provokace, ta jeho drsná upřímnost, jako bychom se důvěrně znali již od dětství, ačkoliv pod touto střechou spolu žijeme sotva dva roky a ve skutečnosti se moc často nepotkáváme; jak ho vždycky trápí mé starosti a hned mi chce pomáhat... Ne-li upřímně? Jistěže co nejupřímněji! A komu jinému bych mohl svěřit tolik peněz a mít jistotu, že si pro sebe neulije ani kopejku? Pouze jemu, pouze Zygovi — nikdy jsem neměl a ani bych nemohl mít lepšího přítele.

Naše přátelství je z jeho strany nepopíratelně opravdové — vztyčené na kamených základech zásady studu.

Šel spát, přenesl jsem lampu na stůl, smetl na podlahu drobky a zpod hromady starých novin a umaštěných papírů jsem vytáhl dvě tlusté složky převázané motouzem. S pomocí vidličky s křivými hroty jsem povolil uzly. Neotevřel jsem ty složky od Velikonoc. Možná by bylo lepší hodit je rovnou do kamen? Zvedl jsem

k očím první stránku. *V této práci se pokusíme prokázat, že nejsou oprávněné nejen logické kategorie pravdy a nepravdy, jež vycházejí ze starověkého myšlení, ale zároveň nejsou oprávněné ani jejich nové definice.* Prokázali jsme, že ty naše také nestojí za mnoho. Pohrabáčem jsem pootevřel dvířka kamen a hodil sešit do ohně. Druhý — poznal jsem to podle kaňky na obálce — byl rukopis mé neukončené polemiky s Kotarbiňským; v duchu jsem jej nazýval „Kniha mrtvých“. *Skutečně „je pozice mrtvého tak silná, že jej lidé nemohou z minulosti odstranit, ani kdyby na něj všichni záměrně zapomněli“? V jakém smyslu tedy „existuje“ to, co již neexistuje? Jsou všechna tvrzení o minulosti buď nutně pravdivá, nebo nutně nepravdivá? Někde by tu měly být i Alfredovy poznámky k jeho verzi. Třeba by něco z toho bylo ještě možné publikovat. Rozvázal jsem uzel. Aspoň bych se měl ve vlaku čím zabavit.*

Alfred má ovšem pravdu: ztratili jsme chuť do práce, já ji ztratil. Cítím, že tu stále něco nehraje — všechny ty logiky jsou nedokonalé, a my, a já to vidím tím zřetelněji, že jsem se už vymanil ze starých schémat. Nedokáží však představit lepší řešení, které by obstálo před nároky matematiky. Co mi tedy zbývá: tušení, prchavé asociace, obrazné impresy — jako ta vracející se vzpomínka na přítuhu, která visela nad požárem v centru města. A taktéž intuice, jež tímto způsobem — obrazem, slovem — nemohu popsat: vědění vytvářené v jazyce prvního řádu, navěky uzavřené v mém srdci.

Zyga cosi blekotal ze spaní (někdy s nočními můrami vedl sáhodlouhé hovory), jednotlivým slovům nebylo rozumět, ale intonace byla zřetelná: překvapení, strach, podráždění. Zavřel jsem dvířka kamen. Kominík nedávno protahoval komín, přesto vzduch štípal do očí, škrábal v krku, ráno zase budou zeď a strop u větracího otvoru v okně šedočerné od sazí. Soused pod námi se vrátil ze směny v městské čistírně vod, poznal jsem jeho chraptivý zpěvný hlas, jímž proklínal tchyni i celou její rodinu; záhy se k dělnické opeře připojí manželka. Vytáhl jsem zpoza kamen hadry, kterými pohrdl židovský vetešník, a ucpal jimi spáru mezi dvěma a prahem — ale spoň tudy v noci nevstoupí mráz. Za oknem se již rozpoutala pořádná chumelenice, určitě bylo nejméně deset stupňů pod nulou. Bezděčně jsem se zachvěl, když jsem si vzpomněl na kočku zmrazenou na kost. Zpočátku se pokoušeli měřit teplotu přítuh rtuťovými teploměry — ale neměly dostatečnou stupnici. Zimaři se přece přítuh ve skutečnosti nedotýkají. Martinovci ať si říkají, co chtějí — jestli je pravda, co tvrdil Korzyňski — ale člověk je člověk, musí dýchat, v žilách musí proudit krev, svaly musejí pracovat. Zvedl jsem cylindr petrolejové lampy, zapálil jsem si cigaretu od modravého plamene. Jak se dá, k čertu, h o v o ř i t s přítuhami? Právě tak by mohl vést dialog s geologickým souvrstvím. Právě tak by mohl konverzovat s matematickou rovnicí. Potáhl jsem, odkašlal jsem si. *Pohyb, změna — o čem by to mělo svědčit?*

Podívat se na jinovatku na okně, na ty rádoby květiny, které rostou od rámu směrem doprostřed... Existuje pouze mráz, tlak vnějších podmínek; pod ním se objevuje vlhkost v takové či jiné podobě. Kdyby jinovatka nabývala ještě složitější formy, kdyby rychleji reagovala na změny vnějších podmínek, kdyby se v její

spletitosti projevoval hlubší smysl — nepovažovali bychom ji potom za autonomní, vědomou bytost?

Proč tedy o přituhách říkáme „ony“?

Proč o sobě říkám „já“?

Nakolik intenzivněji, nakolik skutečněji existují než kapradina, kterou vykreslila jinovatka na okně? Že jsem schopen sama sebe obsáhnout myslí? A co z toho? Schopnost sebeklamu není nic více než další ledový zákрут, pompézně vymrazený barokní ornament.

Takto vzniká iluze bytí: vzorec určený neznámými zákony organizuje nahodilé prvky, přimrzají k němu další, v obou směrech, do budoucnosti i do minulosti, delší a delší jinovatkové větve, množící tutéž klamavou pravidelnost: že byl, že je, že bude, že žil, že žije, že bude žít — ledový květ — přituha — já.

Nakonec se musíme pokusit vymanit z jazyka druhého řádu, vypovědět pravdu tak, jak ji lze vypovědět. *N e e x i s t u j i*. Neexistuje se. Já si to nemyslím. Já tu nestojím, nehledím přes oviněné okno na fujavici nad střechami Varšavy, na víry bílého prašanu nasávané do pasti temného, hlubokého dvora, na špinavá světla probleskující chumelenicí z oken naproti — nevhazují nedopalek do kamen — neoblékám si svetr, nenatahuji si druhý pár ponožek, barchetové podvlékačky, prodlžený kabát — nesbírám ze stolu zažloutlé poznámky, nedokončený dopis, Tajtelbaumovy papíry, nelistuji zápisky a strojopisy. Každá tato činnost nastává a děje se, co se děje — to se nepohnul ledový květ na skle, to jen mráz přituhl. Ochlazuje se.

Ochlazuje se, je potřeba přiložit do kamen. Příkládá se. Stahuje se knot petrolejové lampy. Za oknem kvílí vítr, klapají střešní tašky. Močí se do nočníku. Přikrývá se peřinou, třemi dekami. Dýchá se na zkřehlé ruce. Zyga hlasitě chrápe, slyší se, jak se převaluje z boku na bok a pomlaskává ze spaní.

Zavírá se oči a v tu chvíli se vracejí obrazy, slova a myšlenky. Křepké tváře činovníků Zimy nad škrobenými límečky. Přituha nad petrolejovým požárem na křižovatce Maršáلكovské a Jeruzalémských alejí. Komisař Preiss s rukou na starém glóbu, ruměná tvář, veselá očka. Míťa Fidelberg hřímající své pravdy o neodvratné revoluci. Pan Korzyński vynořující se z šera do oblaku žlutého světla, černý pahýl ruky na albu ledu. Zuřivý jastín na tapetě v salonu u Marji Welcové. Postava bezuchého pišsudčika — a obálka bílá jako sibiřský sníh. *Nes-strachuj s-se*. Otec s revolverem v ruce, dvojité skvrnka krve na čisté náprsence jeho košile jako rudé uvozovky uzavírající křik, výstřel a masakr.

Vítr hučí a sténá. Hmyz pobíhá po tmavém pokoji.

Jet? nejet?

Jestliže ne všechny cesty vedou do absurdna, pak ovšem nejspíše neexistuje taková vyšlapaná cesta, která by tam nevedla, vede-li nás po ní nějaký podivín. Někdo, kdo tam, kde ho není zapotřebí, je — ve chvílích, kdy jsme unaveni, podá nám ruku — když ho hledáme, schovává se v nás samých a řídí náš zkoumavý zrak — jde před námi nepostřehnout a temným světlem nám svítí na cestu — podivný průvodce, nepřítel, přítel?

II

Trans-Sibiř

„Vedle existence a neexistence skutečně je ještě třetí možnost, podobně jako se vedle toho, že lampa je živé zvíře, a toho, že lampa je neživé zvíře, nachází ještě třetí možnost, že lampa vůbec není zvíře. Samozřejmě pokud lampa je zvíře, musí být ve smyslu smrtelnosti buď živá, nebo neživá. Stejně tak, když o něčem tvrdíme, že to žije, nebo že je to mrtvé, předpokládáme, že je to organismus. Právě tak, když o něčem tvrdíme, že to existuje, a tím ono něco potvrzujeme, a když tvrdíme, že to ,neexistuje‘, když negujeme prostřednictvím popírajícího soudu — předpokládáme určitou podmínku, která je společná existenci i tzv. neexistenci. Ale i tuto podmínku lze negovat; říci, že lampa není ani živé zvíře, ani neživé zvíře, pouze že není žádné zvíře, říci, že danému předmětu nendězí ani bytí, ani ,nebytí‘, pouze že ,není‘ v jiném, širším smyslu, že neexistuje dokonce ani to, co je podmínkou toho, aby bylo možné oprávněně prohlásit, že daný předmět ,není‘ v prvním smyslu. Jazyk toto nerozlišuje.“

DRUHÁ ČÁST

O miasmatech luxusu

Dne 17. března 1891 dle juliánského kalendáře vydal car Alexandr III. reskript o výstavbě železniční trati ze stanice Miass přes Čeljabinsk, Petropavlovsk, Omsk, Tomsk, Krasnojarsk, Irkutsk, Čitu, Blagoveščensk a Chabarovsk do Vladivostoku. Dne 19. května následník trůnu, budoucí Imperator Vsjerassijskij Mikuláš II., položil ve Vladivostoku základní kámen železniční dráhy později známé jako Velikij sibirskij puť, Transsibirskaja železnodorožnaja magistral, Transsib.

Zprovožňována byla po etapách — podle toho, jak stavba současně postupovala z různých nádraží — nakonec byla k trati připojena také Moskva a Sankt Petěrburg; v říjnu 1904 trať sahala od břehů Tichého oceánu k Baltu. Transsib měří bezmála deset tisíc kilometrů. Stavba magistrály zeštíhlila císařskou pokladnu o více než půldruhé miliardy rublů.

V brožurě je historii a podrobnostem stavby Transsibiřské magistrály věnováno téměř dvacet stran, zatímco o mandžuské otázkě a rusko-japonských válkách je zde jen letmá zmínka. Nejkratší cesta do Vladivostoku nevede přes Blagoveščensk a Chabarovsk, nýbrž přes Mandžusko, Zabajkalsk, Charbin a Ussurijsk. Poté, co Japonci dobyli Port Artur a porazili ruskou flotilu u Cušimských ostrovů, se Mandžusko v srpnu 1905 podle mírové dohody ukončující první válku dostalo do „výlučného područenství Číny“. Na počátku druhé války jej však Rusko získalo zpět a své úsilí pak soustředilo na udržení kontroly nad nezamrzajícími amurskými přístavy a Sachalinem a také na zabezpečení Kamčatky a severních sibiřských tras; otázka Koreje, Liaotungského poloostrova a Port Arturu byla odložena na neurčito. Na základě rusko-čínské dohody z roku 1911 Mandžusko oficiálně připadlo carovi; ruskou diplomacii to stálo dva miliony rublů na úplatcích pro ministry Říše středu. Čím však byly ony miliony ve srovnání s rozpočtem Transsibu? A konečně se celá Magistrála ocitla na území Ruska.

Na posledních stranách brožury, kterou ve svém kupé našel každý pasažér třídy Lux, byl popsán projekt Celosvětové železnice, v níž se měl Transsib proměnit poté, co bude zajištěno spojení s tratí vedenou z Čukotského poloostrova přes Beringův průliv na Aljašku; z Transsibu se pak stane Trojkontinentální železnice Paříž—New York. Koncesi na tuto trať získalo konsorcium Edwarda Harrimana, financované převážně investory z Wall Street, a v roce 1917 se začalo se stavbou tunelu pod Beringovým průlivem, z východu i ze západu. Stavba, sama o sobě mimořádně náročný inženýrský úkol, se neustále protahovala a zdržovala z nej-různějších důvodů: tu kvůli válce s Japonskem, tu kvůli dvorním intrikám několika

velkoknížat, která měla — jako podílníci společnosti Lenzoto — bezprostřední zájem na udržení Američanů stranou od sibiřského bohatství, tu kvůli peticím Dumy, kde každou chvíli ožívaly resentimenty kvůli prodeji Aljašky Spojeným státům, nebo nakonec kvůli více či méně zjevným sabotážním akcím Harrimanových konkurentů *Sociétés anonymes*, *Aktiengesellschaften* a *Companies Limited*, kteří se v carské Asii za vlády Stolypina a Struva značně rozmnožili — kteří ovšem stále silněji a hlouběji srůstali s organismem ruského hospodářství, a zejména oni do značné míry stáli za zlepšující se ekonomickou situací, i přes krachy na světových trzích. Jediné, co v době krize neztrácí na hodnotě, jsou právě drahé kameny a ušlechtilé kovy, a těžba nerostného bohatství je nejbezpečnější podnik ze všech. Jen během výstavby Transsibu bylo objeveno několik desítek ložisek železné rudy a uhlí. Zahraniční geologové koneckonců spekulovali také stran ropných nalezišť ukrytých na západní Sibiři. Vývoz ziměza rostl rok co rok o několik desítek procent; irkutská věž Sibirchožeta byla prý nejvyšší stavbou v Asii. V prosinci 1923 se na burze v New Yorku za unci tungetitu platilo 446 dolarů a 30 centů, tedy dvacetkrát více než za unci zlata.

Bezpochyby v tom bylo dost carské propagandy — ovšem o tom, že ze Sibiře plyne pohádkové bohatství, svědčilo už samo vybavení vagonů první třídy Transsibiřského expresu, „nejluxusnějšího vlaku světa“. Z brožury se dozvědělo, že jeho současná podoba — třetí generace po soupravě ohromující svým přepychem, jež byla prezentována na Světové výstavě v Paříži v roce 1900 — byla dílem Sanocké továrny na vagony L. Zieleniewského a Lvovské továrny strojů, kotlů a pump. Příkladným podvozky a ocelová kostra tedy vyšly z rukou polských inženýrů; interiéry projektovali Rusové, zčásti se přitom inspirovali empírovým salonkem Mikuláše I. plným zrcadel, který ostatně postavili rovněž Poláci. Stěny nad táfováním a strop atdělenije byly potaženy tmavozeleným keprem se zlatými a šedými rostlinnými motivy. Mosazné detaily — koule, kliky, zámky, petlice, rámy, kování, mříže, úchytky a háky — byly naleštěny tak, že v elektrickém světle až zářily a připomínaly spíše levitující kapky a kaňky kovové tekutiny. Všechny měly filigránské, poněkud nepraktické tvary, někdy natolik komplikované, že úplně zastíraly svůj pravý účel. Dobrou minutu se studovalo symetrické kličky u oken, odlité do podoby řvoucích lvů se zvednutými ocasy. Aby se okno v kupé otevřelo, muselo se zatáhnout lvy za ocas; aby se zavřelo — zastrčit kovový jazyk zvířatům do chřtánu. Žárovky schované za barevnými stínítky se rozsvěcely nástěnným vypínačem: zlatým sluncem se silnými spirálovitými paprsky. Pak se pomyslelo, že vypínač je pravděpodobně skutečně vyrobený ze zlata. Ložní prádlo bylo ušité z nejemnější bavlny a hedvábí. Podlahu pokrýval tlustý koberec v barvě rzi. Zulo se boty a stánu se na něm pouze v ponožkách, potom bosky — pohazení holých chodidel. Cítilo se, jak dotek, vůně a barvy luxusu pronikají kůží, ve vzduchu a ve světle, vlna za vlnou, usazující se ve svalech, v krvi, v kostech — jako malinké molekuly rozkoše.

Transsibiřský expres opustil Jaroslavské nádraží v Moskvě v pátek 18. července v deset hodin večer, což odpovídalo jízdnímu řádu vytištěnému v *Putěvadítělu*. Ve stěně, hned vedle minisekretáře a šatní skříňky, naproti umývadlu ukrytému za zrcadlem, se nacházel nevelký bar. Jen co se vlak rozjel, nalilo se na přivítanou z lahvinky dobře vychlazené šampanskoje. Do dna! Na Benedykta Gierosławského, jakým se bude mezi těmi, kdo Benedykta Gierosławského neznají! Za okny se míhaly stíny předměstské zástavby, poté vsi a stromy — vlak vyjel z moskevské zimy, okno náhle zalil třešňový karmín letního slunce, poslunečních červánků, poněvadž samo slunce se již schovalo za obzor, ale i tak v kupé plamenně zazářily všechny glanc-vyleštěné kovové předměty, zaskvělo se táfování a soukenná tapeta. Zatáhlo se za lví ocase, aby se otevřelo okno, a léto se vlilo dovnitř, teplý vítr vzdul krajkové záclony a sametové závěsy. Stálo se s hlavou vystrčenou do proudu toho větru, v peřeji sluneční růžové, s přivřenýma očima a pootevřenými ústy. Minuta, dvě, a více, až se ztratilo pojem o čase — zbyla pouze jediná míra: tdn-tdn-tdn-TDN, tdn-tdn-tdn-TDN, tdn-tdn-tdn-TDN.

Nevybalilo se zavazadla. Mělo se tři kufrý a příruční tašku — ošumělou cestovní torbu se prodalo v moskevské zastavárně, stejně jako kožich a zbytek starého oblečení, tedy tu nevelkou část, o kterou projevíli zájem. Ve stejné zastavárně, kde se koupilo elegantní hůl se slonovinovou hlavicí ve tvaru delfína, pero Waterman (zlacený Eyedropper), hodinky značky *Uhrenfabrik* von J. Rauschenbacha s postříbřeným řetízkem — a také prsten s Korábem v heliotropu. Kde se v arbatské zastavárně vzal pečetní prsten s polským erbem? Jelikož se jej našlo takovou souhrou okolností, nekoupit ho by znamenalo obrátit se zády k lásce na první pohled. Gierosławští pečeti lubiczkým znakem, ale jaký to má význam mezi těmi, kdo Gierosławské neznají? Šlechtic jako šlechtic, je to jeden čert, hlavně když pečetní prsten na prstu dobře sedí.

Vsunulo se kufrý do přihrádek a vytáhlo pouze pyžama, župan a hygienické potřeby. (Ve třídě Lux se nacházely prostorné, plně vybavené koupelny.) Než se nadobro setmělo, zaklepal na dveře pravádník vagonu, tlouštík venkovanského vzezření, v uniformě se zlatými kalouny a lesklými prýmký připomínající kozáckou. Vítal všechny nové pasažéry a vyptával se, zda něco nepotřebují, zda jsou jejich kupé dostatečně pohodlná, a kdyby cokoli — služebníček, služebníček, Vaše Velkomožnosti. Vtisklo se mu do ruky tři rubly. Ve dne v noci, Vaše Blahorodí! Pak přinesl kувšin horkého čaje; jeden z hlavních úkolů pravádníka je udržování ohně ve vagonovém samovaru. Čaj přišel vhod: mezi papíry se narazilo na obálku bezuchého pílsudčíka, otevřelo se ji tedy nad párou, pohvizdujíc a ťukajíc podpatkem do rytmu. Benedykt Gierosławski by obálku spálil, aniž by ji otevřel — ale tamten Benedykt Gierosławski se vzdaloval s každým otočením kol Expresu, tdn-tdn-tdn-TDN, je třeba zapomenout na tu kostelní myš Benka.

V obálce se nacházel jediný list papíru, natříkrát přeložený, na němž bylo strojopisem tučně napsáno jedenáct řad nesmyslných řetězců písmen.

KJRVOJRVEDAUPGTHORKK
 ONPYVGPLUA00SJDTPBKC
 BTYQFEKYZVNLYSAWPWSR
 PJNVYBTYBWAYPIKHADJL
 DJSRPVPLOIAJJJSIHOXRB
 TTOWPMLENMEWBEJIWYW
 SXSASNDRZJNVYYOGPAMS
 BMIHPCTLQNLUJLIWSXTP
 ARMLYKRHOYRPUDHFYWEC
 FASABAETVGKBSHRWSRJK
 FGZPKNS

Cha, věděli, že nemohou svému poslíčkovi důvěřovat! Obálku by otevřel každý — zázrak, že se to vydrželo tak dlouho.

Přesto se záhy objeví rozpaky a cosi jako zlost — na koho? Očekávali nepoctivost a, prosím, měli pravdu!

Přepsalo se zakódovaný dopis a skouslo se uzávěr pera. Jak tu šifru vyluštit? A lze ji vůbec vyluštit? Matematikové se šiframi nezabývají, to je doména lingvistů, odborníků na strukturu jazyka, zvláště klasičtí filologové se jím s oblibou věnují, helénisté, latináři. Na čem je taková šifra založena? Na nahrazování jedněch písmen jinými, na změně jejich pořadí, přidávání písmen zastírajících obsah? Možná má význam rozmístění písmen na stránce, těch deset řádků po — spočítalo se — po dvaceti písmenech a jedenáctý se sedmi. Zkusilo se číst každé druhé písmeno, pak třetí, čtvrté a tak dále. Zkusilo se vyškrtávat slova vodorovně, i svisle, i diagonálně, a dokonce i podle pohybu šachového koně. Bez výsledku, z nesmyslu vycházel nesmysl, ktsay jyrsk rqpnr vfvdh oepr...

Bfuchch! Probralo se, až když sebou vlak náhle trhl, Expres prudce brzdil, na kolejích kvílela zablokovaná kola; dopis, pero a blaknot plný vět napsaných nevy-slovitelnou hatmatilkou se sesunuly z úzké desky sekretáře. Podívalo se na hodinky. Za deset minut dvě moskevského času. Podle brožury měl vlak již minout Vladimír na Kljazmě a vyjždět ze Zalatovo Kalca, nebyly zde plánované žádné zastávky.

Otevřelo se okno, vyhlédlo se do noci. Souprava stála v pustých polích, jediné světlo vycházelo z oken vagonů. Z vedlejšího okna, po pravé straně, se vykláněla kulatá hlava staršího pána, s kovovými brejličkami, s počínající pleškou, impozantním knírem. Vyměnilo se úsměvy a zdvořilostní pozdravy. Soused se lámanou ruštinou ptal, proč ta nečekaná zastávka, zda došlo k nějaké nehodě. Představil se jako inženýr White-Gessling, Angličan zaměstnaný v jedné ze společností Sibirchožeta. Přešlo se do němčiny.

„Tam v dálce vidím zřejmě silnici, jsou tam nějaké domy. Strojvedoucí si určitě odskočil na vodku.“

„Vy žertujete, pane Gerosasky.“

„Ano, samozřejmě.“

Expres vyrazil, pomalu nabíraje rychlost. Nechal za sebou světla automobilu vjíždějícího do zatáčky na oné silnici.

„Řekl bych, že někdo přistoupil, pane inženýre.“

„Že by Expres zastavili speciálně kvůli němu? Kdo by to mohl být, že by cesarevič?“

„Nebo Rasputinova oblíbená baletka.“

Muselo se couvnout do kupé, zavřít okno, noční vítr šlehal do očí.

Někdo zaklepal — inženýr přišel na kus řeči. Odsunulo se zástrčku a otevřelo. Chodbou procházel pravadník a za ním tři muži v tmavých oblecích, nejstarší — šedivý, s důstojným obličejem — si na nos právě nasazoval cvikr a rozvínoval papíry, které vytáhl z podpaží. Inženýr nepřišel na kus řeči — teprve nyní vystoupil ze svého kupé, rovněž přivolaný zaklepáním. Přes rameno se mu dívala rozespálá manželka.

„Kontrolují doklady,“ řeklo se.

„Cože, policie?“

„Ne-li hůř.“

Všichni pasažéři třetího vagonu Luxu již vyšli na chodbu. Podle projektu se jednoosobová atdělenije střídala s dvouosobovými: z druhé strany, z čísla čtyři, se vynořily dvě dámy, rozložitá matrona s neduživým, chorobně bleďým děvčetem pod křídlem, dál, za nimi, se legitimoval prošedivělý gentleman se skleněným okem.

„Dovolíš, má drahá?“ Inženýr White-Gessling, nedbaje noční doby, pyžama, negligé ani neobvyklých okolností, se pustil do formálního představování: „Benedykt, hrabě Gero-Sasky.“

Zabalená do bílého schlafrocku natáhla ruku zpoza zad svého korpulentního manžela.

„Ráda vás poznávám, pane hrabě.“

Jak mu, ke všem čertům, naskočil ten hrabě?! Žádné takové slovo v krátkém meziokenním rozhovoru přece nepadlo. Co to tomu bláznivému Angličanovi vlezlo do hlavy?

Než se mohlo popřít nepravdu, sotva se zvedlo hlavu od pařátovité ruky paní inženýrové — přistoupili policisté, zdvořile se uvedli jako funkcionáři z Atdělenija pa achraněniju abššestvennoj bezapasnosti i parjadka se zvláštním úkolem, šedivec se dokonce představil: Pavel Vladimirovič Fogel — a požádali o cestovní doklady. Fogel mluvil německy; na Angličanovu otázku po důvodu noční kontroly vyhýbavě odpověděl cosi o teroristech — ale není důvod k obavám, můžete klidně spát, všechno ohlídáme, za nepříjemnosti se hluboce omlouváme. Vrátilo se s bumagami, a jen co onen druhý pán za Fogelem mrkl na hlavičky, pečete a rozmáchlé podpisy na dokumentech Ministerstva Zimy, téměř vyskočil do pozoru; vrátil je s lichotným úsměvem a úklonou a srdečně přál dobrou noc. Inženýr zcela nerozuměl proudu ruských slov, o to pečlivěji pozoroval chování ostatních. No a co teď, ten hrabě se už dvěma větami zajisté nevysvětlí, bude se to muset napravit ráno.

Zavřelo se v kupé. Na okenním skle podlepeném sametovou temnotou se mihotal portrét mladého muže. Bordový kuřácký kabátek, zeleně lemovaný, s bílou

splétanou šňůrkou zakončenou střapci, nad širokými výložkami bledé líce, úzký nos, černé vlasy přistřížené u krku a sčesané z vysokého čela, přilepené k lebce vrstvou blyštivé pomády, kterou nanesl moskevský parikmacher, černý knír klesající podél širokých úst k bradě — a když se zvedlo ruku k hladce oholeným tvářím, zaleskl se ještě v odrazu masivní pečetní prsten s erbem. Hledělo se v úžasu.

Jaké prokletí — neznámí.

O maďarském hraběti, ruské vládě, anglických cigaretách a americkém stínu

„Hrabě Gyero-Saski, dovolte, pane hrabě: manželé Blutfeldovi, pan doktor Koněšin, pan Verousse, kapitán Priveženskij.“

Uklonilo se.

„*Je suis enchanté.*“

„Ach, jaká báječná společnost, pan hrabě je ze země Františka Ferdinanda, že ano?“

Číšník přisunul židli. Posadilo se.

„Drahá paní —“

„Pouze váš přízvuk mi nějak nezní, na to já mám ucho, pravda, pane Adame?“
Manžel *Frau* Blutfeldové s plnými ústy souhlasně zamručel.

„Nechte mě hádat,“ pokračovala Blutfeldová jedním dechem, „maďarská krev po meči a přes předky z Pruska příbuzenství s polskou šlechtou, není-liž pravda? Ó, pane hrabě, netvařte se, prosím, překvapeně, v těchto záležitostech se nikdy nemýlím — loni jsem v Marienbadu poznala hraběnku von Meranovou podle linie úst, a jak mě prosila, abych nezkompromitovala její inkognito, povím vám —“

„Nejsem hrabě.“

„Copak jsem to neříkala! Ženská intuice!“ Pyšně se rozhlížela, jako by celý restaurační vagon Luxu oněměl úžasem nad jejími genealogickými znalostmi.

„Prosím, neobávejte se,“ zašeptala teatrálně a sklonila se nad stolem, krajková mašle se přitom zhoupla ke smetaně, mohutné poprsí ozdobené těžkou broží divže nerozdrtilo porcelán, „nikomu vaše tajemství neprozradíme, pane hrabě. Že ne?“ Obkroužila zrakem stůl. „Že ne?“

Bylo možno žít nějakou nadějí, že do poledne nebude i ten nejmladší pomocník strojvedoucího vědět o maďarském grófovi Gyero-Saském?

Zastrčilo se ubrousek ke krku.

„Předpokládejme,“ pravilo se po úvaze, „ale pouze předpokládejme, že opravdu nejsem žádný hrabě a že se jmenuji tak, jak je uvedeno v dokumentech, Gieroślawski, Gie-ro-sławski, inu, zchudlý kobylník — co bych mohl říci nebo učinit, abych vás, madam, přesvědčil, že se mýlíte?“

„Nic!“ zvolala triumfálně. „Nic!“

Jinak snídaně uplynula při méně či více živé konverzaci o aktuálních politických tématech, probíraly se bezvýznamné společenské klevety. (V čemž vynikala společlivá paní Blutfeldová.) Za okny uhánějícího Expressu se míhaly berjozové hájky, horká zeleň nad bíločernými čárkami kmínků, všechno v té rychlosti rozmazané jako na plátnech francouzských impresionistů, barvy, světla, stíny, tvary: březový les v červencovém slunci — představa lesa. Danilov a Buj už byly daleko vzadu, vlak tam stál sotva čtvrt hodiny; jakmile opustil Buj, pravadníci prošli chodbami Luxu a zaklepáním na dveře kupé připomněli pasažérům, že se podává snídaně. Pomyslelo se, zda nevtisknout obsluze do dlaně několik rublů navíc a nepoprosit o donášku jídla, třebaže studeného, přímo do atděleníje. Pak by se nemuselo potkávat ostatní cestující; toliko na chodbě cestou do koupelny a zpátky. Již se tušilo spirálu studu: každý den strávený v uzavření by ještě více ztěžoval opuštění kupé, chorobný strach a odpor by narůstal — hrabě Gyero-Saski schoulený za dveřmi jako rozechvělý uzlíček, ušvané zvíře, kouše si nehty a tiskne ucho ke stěně, aby přes dunění kol zaslechl kroky přicházejících — po týdnu cesty by se skutečně takového stavu mohlo dosáhnout, nebylo to nic nemyslitelného. Patřilo se proto hned prvního rána vyjít na svět s úsměvem na rtech, v bílém anglickém obleku a s karafiátem rozpustile nakřivo vetknutým v klopě, volným krokem zamířit do restauračního vagonu, jenž ostatně sousedil s třetím osobním vagonem Luxu, bez mrknutí oka přijmout pozvání ke stolu inženýra White-Gesslinga, šarmantně se uklonit, ach, samo sebou — dámy, pánové, *enchanté*.

Konverzace probíhala v němčině, s delšími či kratšími vstupy ve francouzštině, to když se s germánskou skladbou potýkal Jules Verousse. *Monsieur* Verousse ještě ke všemu zadhrával a vůbec mluvil velmi nezřetelně: začínal věty a mumlal si je tiše pod nosem nebo je stejně tak ukončoval, občas bylo u stolu slyšet pouze prostředek výpovědi, občas několik výrazů bez přísudku. Dozvědělo se, že Verousse je slavný a úspěšný žurnalista, kterého Maurice Bunau-Varilla za horentní sumu vyplatil z *Le Petit Parisien*. Jede na Sibiř, aby do *Le Matin* napsal sérii reportáží ze Země přítuh. Původem byl Vlám, hluboce opovrhoval všemi panovnickými rody i vládními kabinety, ostatně stejně jako samotným Bunau-Varillou s jeho ostentativním bohatstvím a halasným antikomunistickým nadšením. Verousseovy několikaslovné průpovědky byly spíše politické jízlivosti nebo francouzské aforismy. Byl hubený jako šindel a velice vysoký, dosahem svých hůlkovitých paží posloužil každému u stolu, podal ten či onen podnos, mísu, džbánek, slánku s pepřenkou. Stůl byl pro osm osob, čtyři a čtyři místa, a *monsieur* Verousse seděl na druhé židli zkraje — mělo se jej přímo naproti: koňskou čelist, hrbatý nos a na tom nose kovové brýle.

Jelikož se kapitán Priveženskij vůbec neozýval a pan Blutfeld ani na vteřinu nepřestával jíst — jedl, jedl a jedl, jako by jedením doslova nahrazoval dýchání, přestane si nácipávat ústní dutinu, a okamžitě padne mrtev s nachově napuchlým obličejem z nejedení — zkrátka jelikož se neozývali a paní inženýrová se

omezovala na přitakávání všemu, co řekl její manžel, dialog kroužil mezi inženýrem White-Gesslingem, Gertrudou Blutfeldovou, hrabětem Gyero-Saským a doktorem Koněšinem.

Doktor Koněšin — měšťan s přísnou tváří rámovanou ohnivě rudými licousy — jel do Vladivostoku, aby prozkoumal Bílou nemoc, která trápila koloniální společnosti na východní Sibiři a v pacifických přístavech. „Bojí se, aby jim nepomřel zbytek Zimní pacifické flotily,“ pospíšila si paní Blutfeldová s polohlasným vysvětlením, sotva se vyměnilo pohled s podsaditým doktorem. „Ministerstvo války jim nechtělo dát propustky na cestu domů, ale teď, po Měrzovově vítězství, musí medicína přispěchat ministerstvu na pomoc. Aby se pánové námořníci znovu nevzbouřili. Ubohého doktora tam rozsekají na nudličky.“ Šepot Gertrudy Blutfeldové byl pronikavější než ta nejznělejší *zwischenruf* *monsieura* Verousse, Koněšin to musel slyšet. Ale pouze si přeštil *pince-nez* a vrátil se k metodickému porcování vejce na čtvrtiny, osminy a šestnáctiny (potom plátky bílku a žloutku pokládal na bílé pečivo v symetrických vzorech).

Paní Blutfeldová šeptala informace ze svého klevetivého *Who is who*, ať už někdo chtěl poslouchat, nebo ne; maďarský hrabě byl právě tak dobrá oběť jako ostatní — no, budme upřímní, přece jen byl trochu atraktivnější. Blutfeldovi jeli ze Sankt Petěrburgu, s některými pasažéry se již stihli seznámit, příběhy jiných se paní Gertruda dozvěděla svými tajemnými metodami (frenologie, genealogie, sklenka vína a spánek až za svítání, jak se předpokládalo). Tak se tedy poslouchalo historky nejprve o společnících u stolu, poté o dalších pasažérech třídy Lux, kteří právě snídali, poté o těch nepřítomných.

Bankér se synovcem — matka s dítětem, žena koželužského potentáta — prokurátor z amurské oblasti, jenž se vracel z ministeriálního rokování — slečinka-souchotinářka s tetinkou na cestě do sanatoria Ledu (byly to ony sousedky, které se spatřilo v noci), ovšem bez obav, slečna již nekašle — důstojník carského námořnictva převelený na loď v Nikolajevsku — párek zhýralých bratří ze sládkovského rodu z Moravy na cestě kolem světa — rytmistr císařských husarů na odpočinku — starý americký inženýr chemie či elektrotechniky spolu s manželkou, taktéž najatý Sibirchožetem — mladá vdova, která cestuje sama a oplývá příliš vyzývavou krásou na to, aby mohla být v očích paní Blutfeldové slušná žena — stařec, který jede na Sachalin navštívit hroby synů vyhnanců — pastor z Lotrinska s rodinou, jenž vystupoval ještě před Uralem —

A o dva stoly dál — hlavně se teď neotáčejte! — popíjel ranní kávu kníže Bluckij-Osej, údajně mířící do Vladivostoku na osobní příkaz samotného Mikuláše II.

„Ať mě trefí šlak, jestli jsme ty noční prohlídky netrpěli kvůli němu!“

„Tajná policie, Korpus žandarmů, Třetí oddělení, nebo dokonce ochrana — určitě mu někoho přidělili,“ prohlásil doktor. „Přece věděli, kam a kdy jede, nemuseli v noci stíhat vlak. I on má určitě své lidi.“

„Třeba získali informace o plánech teroristů až na poslední chvíli,“ nadhodil inženýr.

„...úniky na poslední chvíli velice pohodlné vždy...“

„Včera večer nám to bylo vysvětleno i s podrobnostmi. Oficiálně kníže míří do Ameriky, aby navštívil mladší dceru Agafju, která se provdala za viceprezidenta Rusko-americké společnosti, ale ve skutečnosti kníže jede vyjednat mírovou dohodu s Japonci. Dokážete si představit, panstvo, kolik lidí, v Rusku i v Evropě, by potěšilo, kdyby se vyjednávání neuskutečnila.“

„Kolik?“ zeptalo se v naivním úžasu. „Komu na válce opravdu záleží? Komu z těch, kdo shazují bomby a pálí na potentáty?“

„Všem,“ řekl doktor. „Vždyť všelijací ti anarchisté a socialisté z bídy a chaosu jenom tyjí. Jakou by měli šanci, kdyby nebylo války? Vzpomeňte na pátý a dvanáctý rok.“

„To tehdy utrpěli krvavou porážku, nebo ne?“

„Ba, tehdy měla revoluce úspěchu nejbližší. Velká válka, nespokojený lid, krvavé masakry — právě to potřebují. Stejně tak různí narodníci-buntovššici, Poláčci za-tracení, *excusez-moi, mon comte*, Čerkesové a Gruzínci, všichni jenom čekají na Imperátorovu slabou chvíli, aby mohli Rusku skočit po krku.“

„Pan doktor byl o Rudé sobotě v Kyjevě na Chřeščatyku,“ poinformovala všechny svým znělým šepotem Gertruda Blutfeldová.

„Ano, byl, vyběhl jsem z domu, hned jak to bouchlo. Do večera jsme vozili raněné, sbírali mrtvé. Trupy zvlášť, končetiny zvlášť, střeva, galony krve.“

„...náhodou se jim chemikálie — tak to dopadá, když se nedovzdělancům dostanou bomby do rukou...“

„Nebýt Ledu, ještě bychom měli ve městě uprostřed léta epidemii, stačí jeden masový hrob, který se včas nezasype vápnem, viděl jsem takové věci na frontě.“

Angličan si vyměnil s manželkou pohled plný znechucení a rozpaků.

„Pane doktore, opravdu...!“

„Prosím za prominutí,“ zamumlal doktor Koněšin a vrátil se k metodickému nánášení marmelády na topinku.

Frau Blutfeldová se zahihňala, ústa si zakrývajíc kapesníčkem.

„Pan doktor už tu málem ztropil výtržnost. To individuum, které sedělo tamhle u okna — už tam není, odešel — takový zarostlý, v černém, velice nemoderně oblečený, viděl jste ho, pane hrabě, nuže, včera se sešel s doktorem, a co, a hned se ukazuje, co je zač, Filimon Romanovič Zejcov, neslyšel jste o něm? — nó, já také ne, ale mezi rudými je to zjevně nějaká význačná persona, ach, já se v politice nevyznám — říkám to správně, pane doktore?“

„Zejcov, novinový štváč, po dvanáctém ho zavřeli, očividně na příliš krátkou dobu.“

„No a milému doktorovi ihned stoupla krev do hlavy!“ Paní Blutfeldová si vychutnávala vzpomínku na štavnatý skandálek.

„...komunisty v první třídě, revoluce se z nadmíry pohodlí...“

„Nemyslíte si snad, madam, že se ten Zejcov zaměřil na knížete?“ zašklebilo se pochybovačně. „Ti, kdo rádi prolévají inkoust, při pohledu na krev většinou omdlévají.“

Teatrální konspirátorka Blutfeldová se s ostentativní diskrétností podívala za sebe.

„Och! Tamten v rohu! Co se tak hrbí u salátu. Ten se zlomeným nosem.“

Mrklo se tam. Chlápek měl postavu vysloužilého zápasníka, silné paže nadouvaly rukávy špatně střiženého saka, vyholenou hlavu protínala namodralá jizva, dlouhá zduřenina ošklivě srostlé kůže. Skutečně, do první třídy Transsibu pasoval jako kovový boxer mezi porcelán.

Inženýr White-Gessling hleděl na zlomnosa nejdříve zpoza skel brýlí, pak nad nimi, s lačnou zvědavostí.

„Cože? Další revolucionář?“

„Ale kdeže! Mluvil s načalnikem Expresu, viděli jsme ho, podepisoval nějaké dokumenty, že ano? mužíčku?“

Herr Blutfeld souhlasně zabručel.

„A potom, když jsme šli na večeři,“ pokračovala a opět se naklonila přes stůl ke svému společníkovi, znamení blížící se senzace, „pootevřenými dveřmi kupé — co? nabíjel revolver! Opravdu!“

„Patrně policista.“

„Museli ho přidělit knížeti,“ podotkl doktor Koněšin. „Vždyť jsem to říkal.“

„Jenom jednoho?“

„Kdyby mně tolik záleželo na jeho smrti,“ prohlásilo se, otírajíc si ústa ubrouskem a odsouvajíc se od stolu, „nechal bych jednoduše vykolejit vlak.“

„...nehrozí, jelikož ještě více policistů tady v noci,“ zapojil se znovu Verousse. „Dostali o teroristech ve vlaku, a kdo pojede vlakem, který sám chce z kolejí?“

„Ti, kdo počítají s tím, že je mohou zabít vlastní bomby. Mhm. Ano. Dámy. Pánové.“

Muži poté odešli do kuřárny, na kávu, dýmku, doutníků, cigaretu; pouze pan Blutfeld se vymluvil, že mu lékař nařídil po jídle půlhodinový spánek. Široké posuvné dveře pod zimězovými archivoltami (odkud slepýma očima shlížela Královna Zima se sněhobílými řadry, podpíraná rampouchokřídlymi putti) oddělovaly kuřárnu od hlavní části salonku. V ní se nacházel kulečnickový stůl — ten nejabsurdnější přepych — a malá knihovna, ve stanicích doplňovaná o aktuální vydání místních novin. Stál tam také vysoký rozhlasový přijímač s podsvíceným číselníkem. Každou chvíli ztrácel frekvenci, bezpochyby kvůli drncání a otřesům uhánějícího vlaku; brzy se ostatně ocitne mimo dosah evropských radiostanic — čím dále na východ a blíže k Zimě, tím méně početných a se slabším signálem. Za dalšími dveřmi se nacházel vlastní salon; tam se vydaly dámy. Původně byl součástí první třídy Transsibiřského expresu vagon-kaple (s nevelkou zvonící vyčnívající nad střechu), vagon-tělocvična... Momentálně však byly v módě jiné extravagance. Večerní vagon, umístěný hned před salonním vozem, mohl dobře posloužit i jako taneční sál; měl zabudovaný krb, byl vybaven pianinem. Přecházel v prosklenou galerii, odkud mohli cestující obdivovat krajinu, již Transsibiřská magistrála protíná na dvou kontinentech. Za galerií se nacházela ještě vyhlídková plošina ohrazená fantaskní železnou balustrádou pod protikouřovou zástěnou.

Kuřárna byla zařízena podle ruské obdoby *art nouveau*, tedy s nadměrným orientálním přepychem (opět zlacení a masivní ornamenty), působila však světle a prostorně. Rolety na vysokých oknech byly vytažené a kryt oválného světlíku odsunutý, větrání pootevřené — do místnosti tonoucí v hnědi a černi pronikalo slunce ve snopech živého blankytu a zeleně vystřelovaných z nebe a z hloubi lesa. Proudý světla se důrazně zářivaly do arménského koberce, zvedající obláčky lesklého prachu.

Posadilo se do rohového křesla, u zrcadla. Angličan všem nabídl cigarety Wild Woodbine. Stevard podal oheň. Zapálilo se. Vlám s doktorem rovněž sáhli do inženýrova stříbrného cigaretového pouzdra; kdežto kapitán Priveženskij vytáhl z kapsy dýmku ze světlého dřeva a kožený váček.

Tabákový dým vytvářel ve slunečním světle fantazmagorické tvary, měnil se a mihotal. Pohyb vlaku, drncání a kolébání — neměly na pomalou, hypnotickou pantomimu šedivých oblak žádný vliv.

„Tamhle stojí další.“ Koněšin pohybem hlavy upozornil na dobře stavěného muže s asijskými rysy a šíjí jako uzená kýta. Muž se opíral o okno a vypadalo to, že je pohroužen do četby novin.

„A ti tři z noci? Jedou druhou třídou?“

„Nebo ve služebním vagonu. Přece nevyhodí cestující, aby si pro sebe udělali místo v Luxu.“

Sedělo se s nohou přes nohu, s uvolněnou fulárovou kravatou, v rozepnutém saku; kouřilo se cigaretu, pozorovalo se kaleidoskop světla a kouře. V protilehlém rohu, u palmy, seděl onen americký inženýr, na kterého upozorňovala v restauračním voze paní Blutfeldová. Četl knihu a co chvíli si na kus papíru zastrčený pod přebalem spěšně zapisoval poznámky; ani jednou nezvedl hlavu. Mělo se jej přímo na linii zraku, na prodloužení pohledu, který pronikal skrz kouř, aniž narážel na odpor, a soustředil se až na druhé straně vagonu. Slunce nesahalo do všech koutů a zákoutí kuřárny, za Američanem stál již pouze stín. Američan byl vysoký, měl ostré rysy a snědou pleť, vlasy (černé, s jedním šedivým pramínkem napravo) si česal od pěšinky uprostřed hlavy do stran. Z poloprofilu připomínal cikánské patriarchy. Kostnatá brada, vystrčená dopředu, se dotýkala tuhého límečku. V zamýšlení nad knihou mračil huňaté obočí. Ruka v bílé rukavici se zvedla, aby otočila stránku — stín pochopitelně taktéž zvedl ruku. Sledovalo se ten stín. Pohyb, nehybnost, pohyb, nehybnost, chvějící se světlo — jak je to možné, to je nemožné — neboť i když se muž v křesle u palmy nepohybuje, a nepohybují se paprsky světla, nemění se poloha oken ve vagonu ani slunce na nebeské klenbě, ani vlak nezatáčí na kolejích, stín za Američanem přesto tančí na stěně jako cigaretový kouř ve vzduchu, kapalina rozpouštějící se v kapalině, proplovává od postavy k postavě, vydouvá se a smřšťuje, vydouvá se a natéká, hraje si sám se sebou a třepetá se jako odraz na tekoucí vodě.

Stín, ne světlo — stín jako jastín, živý negativ negativu — nemožný obraz spatřený na dubovém táflování v kuřárně Transsibiřského expresu.

Ve večerním vagonu někdo hrál na pianino ukrutně falešně Chopinův mazurek.

„Já ovšem soudím,“ řeklo se a odkleplo popel z cigarety nad květem skleněného tulipánu, „že z politického hlediska půjde ukončení této války na ruku všem. Války většinou vedou ke změnám, přenášejí národy z jedné epochy do druhé — ale tato válka nikam nevede a nic nemění. Ani ledňaci za ni v Dumě zvlášť nehorují; a otěpeľníkům záleží hlavně na tom, aby se dostali z překerní situace v Asii. Můžeme se nadát neracionálních projevů zoufalství ze strany těch či oněch teroristů, toho se lze ostatně nadát vždy — nevidím však žádný konkrétní plán, podle kterého by kdokoli v Rusku něco získal smrtí knížete Bluckého před podepsáním uگوی s Japonskem.“

„...doufám že válku vyhrají a ne zase jak prohráli Japonskem tak nyní revanš revanš...“

„Ba, ale v tom tkví podstata celé věci, že Rusko skutečně neumí vést války ani vítězit!“ zasmálo se. „Nikdy neumělo! Zkrátka nedokáže, a basta. Je to prazvláštní historický fenomén.“ Zvedlo se cigaretu nad hlavu. „Pohleďte, pánové, na poslední dvě století, kdy se Rusko stalo evropskou velmocí. Utrpělo tehdy mnohem více válečných ran, než samo rozdalo. Kdeže jsou ty ohromující bitevní úspěchy, kde geniální vojevůdci, výtečné kampaně, podle nichž se učí strategii a taktice kadeti *L'école militaire de Saint-Cyr* a West Pointu? Nejsou. A kolikrát se téměř zázrakem zachránilo od porážek vsutku drtivých? Vzpomeňte na Petra Velikého v tureckém obležení na Prutu, už už kapitulujícího. Vzpomeňte na Alexandra Prvního u Slavkova a Friedlandu, na Dybiče po bitvě u Waweru a Iganí. Nebo třeba na poslední válku s Turky: Rusáci by dostali od Osmana Paši u Plevna na frak, nebýt Rumunů. Kterým pak, samozřejmě, na znamení díky sebrali jižní Besarábii.“

...Zato má Rusko výtečné diplomaty, zběhlé v umění rozdělování a zasévání nesvárů, kteří zavčas rozbijí všechny protiruské sazuzy; má vychytralé a výřečné agitátory, připravené ve všech hlavních městech Evropy s nebetyčnou drzostí hlásat jeho triumfy a vznešenost jeho pohnutek ve chvíli největšího ponížení a porážky Ruska. A díky této politice vedené po celé generace Rusko dokázalo vštěpit kulturu nerozumného rusofilství nejen pařížským, berlínským a vídeňským salonům, ale i národům, které vlastní rukou srazilo do bláta a zadupalo svou botou: Čechům, Litevcům, Polákům. Toto je jejich vítězství nad vítězstvími: nestačí je porazit, oni ještě poražené přinutí — ne, nepřinutí — dosáhnou toho, že ze své vlastní vůle přijdou líbat uzurpátorův bič.“

„...ne u Anglosasů po Kišiněvě a masakrech tisk nedá Rusku, nedají Židé ani západní socialisté, není-liž pravda, *n'est-ce pas?*“

Co se vlastně děje se stínem toho člověka? Prohlíželo se Ameríkána zpod přimhouřených víček, skrze kouř a slunce. Třeba nejde o člověka, nýbrž o místo, o ten roh v pološeru, kam nesahají paprsky léta. Ale ne: Ameríkán vstal, pokynul stevardovi, na okamžik odešel do salonu pro sklenici vody — otáčelo se za ním hlavu, sledovalo se jej pohledem zpoza tylového šlojře kouře — a mihotavý a chvějící se

stín, stín-nestín, arabeska oslňujícího světla i trochu slabšího světla, ten živý optický fenomén Američana následoval, obklopoval ho jako pohyblivý sloupec horka, křivil obrazy, kalil pohled. Ale to vše jemně, subtilně, lehoučce, na hranici siluety, na švech přítmí. Podívalo se na ostatní v kužárně. Hubenému Amerikánovi skrytému v rohu u palmy nevěnovali pozornost.

„Třeba se na to díváme ze špatné strany,“ řekl White-Gessling. „Zapomněli jste, pánové, proč vůbec válka vypukla? První konflikt s Japonskem vznikl kvůli Mandžusku, v Číně se střetly zájmy Japonska a Ruska, o Koreu a sféry vlivu — ale podruhé všechno začalo kvůli hospodářství, kvůli tunguzským nalezištím. A, prosím vás, tím to jistě skončí. Na území Ruska se nachází sto procent světových ložisek tungetitu a ziměza; Rusko má kontrolu nad všemi obchodními stezkami, které k nim vedou. Může se potom někdo divit, že Japonci riskovali válku kvůli posunutí smluvní hranice o pár stovek mil? Obzvlášť když to, Led Neled, stejně viselo ve vzduchu: v roce devatenáctistém jedenáctém se už po první válce dokázali vojensky vzchopit, uplynuly jim právě termíny různých mezinárodních dohod, no a především to museli stihnout, než Spojené státy americké otevřou Panamský průplav, aby nebyli mezi dvěma ohni. Ale ať je to, jak chce, na rozhodnutí mají vliv podnikatelé. Víte, pánové, kolik činí loňský zisk Sibirchožeta?“ Angličan si hlasitě odfrkl a vyfoukl kouř ke stropu. „Kdo by tedy smrtí knížete Bluckého získal? Inu kdo: konkurenti společnosti Sibirchožeto. Poražení v boji o koncese. Oni. Jde o zisk čítající desítky až stovky milionů rublů. Nebo: zahraniční firmy, kterým by se zhroutil trh, kdyby se spojila Asie s Amerikou Aljašskou tratí. Dokud trvá válka s Japonskem, stavba se vleče, takže jsou zatím poměrně v bezpečí. Nebo —“

„Vy tedy tvrdíte: nikoli anarchisté a socialisté, nýbrž lační buržoové?“ usmál se Koněšin.

„Jedno nevylučuje druhé,“ poznamenalo se polohlasně. „Co může být snazšího než podstrčit horkohlavým eserům přesnou informaci o čase a místě? A kdo pak bude pátrat po tajemných informátorech? Teroristé se sami přiznají, ideu nezapřou. Když už vraždit, tak cizíma rukama, pánové, cizíma rukama.“

Doktor se znechuceně zašklebil, poškrábal se na nose, upravil si cvikr.

„Dovedeme-li tuto myšlenku dál, měli bychom za každou bombou, kterou nějaký naivní anarchistův hodil na sanovníky, vidět palácový boj otláčených s ledňáky, spiknutí jednoho syndikátu chladpramyslníků proti druhému, ambice nějakého ministra nebo velkoknížete...“

„Neměli bychom zapomínat ani na třenice v Dumě: zanedlouho budou volby a Struve může ztratit většinu, pokud se mírová jednání zhatí.“

„Ministr války —“

Kapitán Priveženskij vybuchl hurónským smíchem. Veškerý hovor utichl, dokonce i z kulečnickového sálu vyhlédlo několik lidí. Kapitán si zakryl ústa rukou. Doktor Koněšin se na něj díval s tázavě vytaženým obočím, inženýr White-Gessling — s rozpaky.

Priveženskij odložil dýmku a založil si ruce na uniformě.

„O čem to mluvíte, pánové?“ zeptal se potichu, chraptivý hlas stále poznamenaný smíchem. „Prosím za prominutí, ale už jsem to nedokázal déle vydržet. Pane inženýre,“ otočil se na White-Gesslinga, „ty vaše ekonomické kalkulace, analýzy obchodních válek...“

„Co?“ zapýřil se Brit. „Co se —“

„Ne, ne,“ kapitán s vypětím potlačoval veselí, nejspíše ne zcela upřímné. „Máte pravdu, samozřejmě. Tedy — měl byste pravdu, kdyby šlo o Velkou Británii. Víte, řízením osudu jsem se ve své dosud ještě krátké kariéře stihl otřít o lidi z nejvyšších vládních kruhů, nahlédnout, abych tak řekl, pod palácové koberce... O čem to, pánové, mluvíte, pro Kristovy rány!“ S posměšnou nevěřícností kroutil hlavou. „Toto je Rusko!“

„...pozornost tomuto faktu neopomeneme děkujeme srdečně...“

„Nezlobte se, prosím, pane inženýre, ale nemáte ani tušení o principech, na nichž naše země stojí.“

„Opravdu?“ sykl White-Gessling, obraceje v prstech druhou cigaretu.

„To přece není otázka moci a toho, kdo zemi vládne, jak to pojmáte vy. Ještě před několika desítkami let celé Rusko p a t ř i l o Gasudaru Imperatorovi, Imperator je vlastnil — půdu, bohatství v ní ukrytá, i to, co na této půdě roste, i hory, řeky, jezera, čtvrt kontinentu.“ Kapitán Priveženskij gestem obsáhl prosluněný prostor míhající se za okny Expresu. „V l a s t n í l, tak jako vy vlastníte své hodinky či boty. Teprve nedávno se uvolil laskavě oddělit to, co patří Jevo imperatorskamu Veličestvu a Rodině, a to, co patří Rusku. Pro sebe si nechal půlku. A to už vůbec nemluví o Spojených státech amerických, nemluví o Francii nebo Velké Británii s její Magnou chartou a parlamentem — je to zcela jiný druh vlády než ten, který znáte i z těch nejreakčnějších evropských monarchií. Pochopte to, pane inženýre: Habsburkové v l á d n o u — všeruští Imperátoři v l a s t n í .

...Vy vidíte za samaděřcovými rozhodnutími velké politické spory a konflikty finančníků. Můj bože. Kéž by tomu tak bylo! Kéž by tyto hypotézy o spiknutích a nebetyčných úkladech byly správné! Tak třeba vlak, kterým jedeme, Transsibiřský expres. Co myslíte, jak došlo ke vzniku Mandžuské trati a proč vypukla první válka s Japonskem? Politika? Ekonomické kalkulace, co, pane inženýre? Výpočet zisku z investic? Možná za tím stojí celá ruská strategie kolonizace Dálného východu...? Ha!

...Pravda se začíná od toho, že náš Imperátor Mikuláš Druhý Alexandrovič se v dětství a v mladických letech nadmíru věnoval Onanovu hříchu. Jakmile se celková apatie, únava a každodenní mdlost rozumu následníka trůnu staly až příliš zjevnými, byli pozváni inastranní profesoři. Jejich diagnóza se nakonec donesla k uším Jevo imperatorskavo Veličestva, které nařídilo, aby se ten ostudný výchovný problém co nejdříve vyřešil. Staří jenerálové, tajní radové a dvorní ministři tedy po dlouhých konzultacích zvolili mnohokrát osvědčenou metodu: je potřeba, aby mladík dal průchod svým mužským pudům přirozeným způsobem. Začali proto při nejružnějších příležitostech představovat cesareviči Mikuláši Alexandroviči nejspañilejší

krasavice, obvykle dcery z rodin spřátelených se dvorem. Zprvu si císařští rádcové blahopřáli k úspěchu svého plánu, protože cesarevič skutečně brzy poznal, který hřích chutná lépe, a jednoho se zcela vzdal ve prospěch druhého — záhy se však ukázalo, že nezná míru ani v tom a že si na něm vytvořil zjevnou závislost. Je to přece záležitost velkého politického významu, aby nic nestálo v cestě nadcházející alianci s jinou mocností uzavřené díky Imperátorovu moudrému sňatku. Tajné rady a emeritní jenerály tudíž znovu rozbolela hlava: utnout všechny románky Mikuláše Alexandroviče dříve, než k milence příliš přilne a jeho náklonnost k ní ještě vzroste. Dokud totiž cesarevič vyrážel s velkoknížetem Sergejem Alexandrovičem na noční výpravy po petěrburských putykách a domech nejvybranějších prostitutek, nic zásadního nehrozilo. Brzy však začaly narůstat náklady: už jen za ukončení románku *mademoiselle* Mjatlelové s následníkem trůnu zaplatila císařovna rodině Mjatlelových tři sta tisíc rublů, koupivši za mnohonásobně vyšší cenu jejich sídlo v Petěrhofském traktu. A bylo čím dál hůře. Cesarevič pak úplně ztratil hlavu kvůli baletce Krzesiňské. Když se o tom Gasudar Imperator dozvěděl, a také o tom, že ta Krzesiňská je Polka, která má v úmyslu budoucího Imperatora přes postel přimět ke konverzi z pravoslaví na římskokatolický rítus, propadl krajnímu zoufalství. Byl vydán nejvyšší rozkaz, jenž měl lehoučkou vypudit z Petěrburgu administrativní cestou, a jeho doručení Krzesiňské byl pověřen petěrburský oberpolicmajster, jenerál Gresser. Krzesiňská Gressera zdvořile přijala, přečetla si rozkaz a pozvala jenerála do *boudoiru* — a kdopak v *boudoiru* nebyl? Cesarevič Mikuláš Alexandrovič. Ten se příliš nerozmýšlel, papír rozcupoval a Gresserovi ukázal dveře. To již bylo všem dvorním radům jasné, že budoucnost Imperie je ohrožena. Nedaří se odstranit milostná pokušení od Mikuláše Alexandroviče — je třeba odstranit od nich samotného Mikuláše Alexandroviče. Jak to učinit? Inu, posadili jej na loď a poslali na cestu kolem světa. Loď ovšem není monastýr, cesarevič není mnich. O mrzkostech a zhýralostech odehrávajících se na palubě křižníku Pamjat Azova během cesarevičovy plavby prý psaly světové deníky; k Jevo imperatorskamu Veličestvu pronikaly pouze ty informace, jež musely proniknout. Poblíž Indie se odpojil velkokníže Jurij, jenž s Mikulášem Alexandrovičem cestoval; vrátil se do země celý polámaný, s rozbitým hrudníkem a sotva živ. Co se ukázalo: během jedné z pijatyk na lodi se velkomožní pánové tak ztřískali, že jim přicházely na mysl ty nejdivočejší nápady, a kníže Jurij se vsadil s řeckým princem, kdo vyleze výš na stožár. Řek vyhrál; Jevo Vysočestvo kníže Jurij ovšem spadl z výšky a pouze díky Božímu zásahu či štěstí opilců si nezlámal vaz. Další zastávkou na cestě mladého následníka trůnu, před Vladivostokem, kde se měl zúčastnit slavnostního zahájení výstavby Transsibiřské magistrály, bylo Japonsko. To se rozumí, že každému vyloďení dědice Imperie předcházely veliké manévry pořádkových sil; víte, pánové, v jakém strachu před atentátníky panovnická rodina žije. Nejinak tomu bylo i tehdy, a kordon měl za úkol omezit cesarevičovo svévolné počínání. Všechna opatření i armáda japonských konstáblů rozmístěná v ulicích však byly k ničemu. Na zpáteční cestě od jezera Biwa do Kjóta na něj zaútočil — ne nějaký náhodný kolemjdoucí,

poněvadž žádný takový, kam oko dohlédlo, dozajista nebyl, nýbrž jeden z agentů nasazených v policejním kordonu, jenž měl význačného hosta chránit, fanatik vychovaný v nacionálních ideálech. Vrhł by se na cesareviče hned při první příležitosti, ale nedokázal jej mezi ostatními cizinci rozeznat. Pomohlo mu teprve tetování, které si Jevo Vysočestvo Mikuláš Alexandrovič nechal udělat v Nagasaki, když spolu s řeckým princem dováděli v tamějších nevěstincích. Japonský tisk tu malůvku na kůži cesarevičovy pravé ruky popsal do detailů: drak se žlutými rohy a rudým břichem. Podle toho poznal následníka ruského trůnu i onen pomatený samuraj. Než ho zneškodnili, podařilo se mu Mikuláše Alexandroviče dvakrát sek-nout mečem; cesarevič se dal na útěk, ovšem nebýt bambusové hole řeckého prince, byl by nepochybně po smrti. Obě seknutí mířila na hlavu. Brzy se však ukázalo, že zranění jsou jen povrchová: už za pár dní byl budoucí Imperátor na nohou, zůstala mu pouze jizva, nijak nevzhledná. Ale od té doby Jevo Vysočestvo Mikuláš Alexandrovič trpí na všelijaké psychické poruchy. Které postupem času sílí. Náš Imperátor kupříkladu vidí všude kolem sebe pavučiny, vrhá se na ně, aby je strhl, přikazuje služebnictvu vymést je z místností a chodeb. Japonský meč poznamenal nejjasnějšího Pána na celý život — hrozné migrény, halucinace, deprese, apatie a mdlost rozumu ho vydávají na pospas šarlatánům, spiritistům, mesmeristům, mystikům a svatým šilencům. Od *père* Philippa, který měl zařídít, že císařovna porodí následníka trůnu, a který na požádání vyvolával duchy předků Mikuláše Alexandroviče, aby mu diktovali státní politiku, a z nějž se nakonec vyklubal marseilleský kadeřník — přes Pannu galackou, která Imperátorovi předpovídala výsledky válek — až po nesmrtelného Rasputina. Ve své době oplýval podobnou mesmerickou mocí nad vůli samaděrce jakýsi Bezobrazov, někdejší vládní poradce a člen Svaté ligy. Bezobrazov se považoval za znalce východní politiky a zejména v těchto záležitostech předkládal své názory. Když se mu postavil Witte — „Komu věříte více, Vaše Výsosti: soukromé osobě, nebo svému staatssekretáři a ministrovi?“ — Imperátor jmenoval staatssekretářem Bezobrazova. Bezobrazov vstoupil do četných podniků s úředníky z kanceláře Gasudara Imperatora, s konzulem v Koreji, velkoknížaty, přičemž investoval miliony rublů z majetku samotného Imperátora. Založili akciovou společnost, která získala od korejské vlády koncesi na těžbu dřeva a minerálů v Koreji. Aby mohl Bezobrazov tuto a jiné finanční fantazmagorie realizovat, zhypnotizoval Imperatora Vsjerassijskavo k rozhodnutí o ustavení Alexejevova místodržitelství, o Mandžuské trati Transsibu, zaopatření Port Arturu a Dálného východu, ve výsledku — k samotné válce s Japonskem. Bezobrazovova těžební koncese byla ve skutečnosti hlavní příčinou první války: teritoriální požadavky Ruska odpovídaly území, které bylo přiznáno jeho akciové společnosti. Hovořil jste o kalkulacích podnikatelů, pane inženýre? Zisky z podílů v Bezobrazovově firmě mohly Imperátorovi vynést nanejvýše deset patnáct milionů — zatímco samotné místodržitelství spolykalo sto dvacet milionů rublů ročně. O válečných výlohách ani nemluvě. Hovořil jste o příčinách a důsledcích, o dopadech rozumových voleb a politických plánech, pane inženýre. Inu, takové jsou příčiny a takový je rozum

v ruské zemi: samurajský meč, stihomam a šarlatánův hlas šeptající do imperátorského ucha.

...Princip platí jak na dvoře samovládce, tak v nejubožejší vesnici, na pusté stepi, ve vymrzlé tajze — neexistuje žádná linie, žádná hranice, za kterou byste mohl bezpečně uplatnit své nástroje ducha. Je jedno Rusko. Ocitl jste se, pane inženýre, v zemi, kde lidé — nikoli lidé, lidé-předměty, jsou poddaní nekonečně vyšší bytosti, a ta libovolně utváří jejich skutečnost podle svých proměnlivých rozmarů a choutek, nijak nic nezřejmuje, poněvadž to ani ozřejmit nelze. Pochopit — pochopit se dají přírodní zákony. Ale pochopil by člověk přírodní zákony, kdyby je Bůh měnil bez viditelné příčiny, z vteřiny na vteřinu?“

Mlčelo se. Kdo veřejně vypráví o zvyklostech *boudoiru*, kdo mluví ve vybrané společnosti o záležitostech tak ostudných, jako jsou závislosti zrozené ze zvířecích pudů těla? Kdyby se alespoň jednalo o záležitosti jen tak něčí — ale samotného panovníka? Důstojník! Není možná! Stud, stud, stud! Že tady na místě neshořel — co za vnitřního démona to Priveženským zmítá? Hledělo se z okna, na pole a lesy, říční koryto a bílé balvany, tdn-tdn-tdn-TDN, už zůstaly v dáli.

Koněšin, White-Gessling a Verousse si vyměňovali povšechné poznámky a s neurčitými výrazy ve tváři vstřebávali slova mladého kapitána.

„...no, upřímně, ani Jošihito není normální...“

„Na spiritismu vskutku musí něco být, v petěrburských salonech přišel opět do módy, kněžna Blucká na dnešek svolávala opravdovou seanci, mějte se na pozoru, pánové...“

„Jestliže kapitán vypráví podobné příběhy náhodným spolucestujícím — nemůže to být se svobodou ruského obyvatelstva zase tak zlé.“

Priveženskij se hoře usmál.

„A vy si, pane inženýre, myslíte, že mě poslali z Petěrburgu až na druhý konec světa jen tak pro nic za nic?“

Zapálilo se druhou cigaretu. Dým štípal do očí, rozpité obrazy se vynořovaly ze slunečního jasu a ve slunci se rozplývaly.

Amerikán zavřel knihu, vstal, popotáhl si manžety, rozhlédl se po kuárně, načež odešel do sousedního vagonu. Když chvíli nato prošel kolem palmy Asiat s mohutnými rukama, vrhal na táflování zakončené vyřezávaným břečťanem nejobyčejnější stín, s ostrými, stálými okraji. Ať už tento fenomén spočíval v čemkoli, byl bezprostředně spjat s Američanovou osobou.

„...hrabě, který má polské kořeny, by si to měl uvědomovat.“

„Prosím?“

Otočilo se na kapitána. Priveženskij se soustředil na čištění troubele dýmky, zrak nezvedl.

„Britovi se nedívím, ale že pan hrabě —“

„Mezi našimi národy není žádná spřízněnost,“ odvětilo se suše.

„Slyšel jsem, co jste říkal o ruských vojácích a diplomatech. Všechny dobyté národy potom —“

„D o b y t é ? Vy jste nás dobyli? A v jaké bitvě, smím-li vědět? V jaké válce?“

„...no no jen klid ve vlaku kde ubitá země klid není proč taková *querelle d'Allemand*...“

Zapálilo se. Priveženskij zaťukal dýmkou o područku židle. Přehodilo se pohodlněji nohu přes nohu, povytáhlo se okraj nohavice.

„Rusko nedobývá,“ proneslo se vlídně a potichu, sotva přehlušujíc rytmičké dunění oceli. „Rusko uchvacuje. Němci dobývají. Francie dobývá. Turci dobývají.“

...Vám se stýská po kamandavani, pane kapitáne, takže si teď můžete snadno vylít hořkost — nestojí za vaším převelením nějaký menší Bezobrazov? — ale přece nezapřete svou vlast. Nebo byste si přál, aby Rusko bylo jiné? Pak by to nebylo Rusko. To je přec největší zrada všech revolucionářů: zapírají Rusko. Dovolíte, kapitáne, abych se vás zeptal...“

Priveženskij se zamračil. Čekalo se. Učinil dýmkou pobízivé gesto.

„Kdyby to bylo ve vaší moci, kdybyste měl moc samého Boha,“ řeklo se, „nechal byste v Rusku zlikvidovat samoděržaví?“

„Co to znamená: zlikvidovat? A vládu svěřit — komu? Dumě?“

„Například. V každém případě do rukou zástupců systému radikálně odlišného od samoděržaví. Nechal byste? Ale upřímně. Považujete se za ottěpelnika, pravdaže?“

Priveženskij kousl do náustku studené dýmky. Položil hlavu na opěradlo židle a bloudil zrakem po stropě a nebi nad světlíkem. Ještě několik vteřin a samo jeho mlčení dalo jasnou odpověď.

Potichu se zasmálo.

„Zajímalo by mě, nakolik také narodnici a revolucionáři věří těm svým utopiím. Svrhnou samovládu — a co vybudují místo ní? Ať už by se rozhodli pro cokoli, třeba i pro vládu dělnické třídy, nakonec by jim z toho stejně vznikla nějaká forma samoděržaví.“

...Mezi našimi národy není žádná spřízněnost, pane kapitáne. Věříme ve stejného Boha, ale víru nosíme ve svém srdci každý jinou. Pro vás je nejdůležitější posmrtné vykoupení, štěstí na onom světě vyvyšujete nad veškeré vezdejší ctnosti — spásy lze však dojít až po odchodu z tohoto světa. Ten pro vás bude vždy zlý, nespravedlivý, plný bolesti a křivd, které se za života nedají napravit. K jaké ušlechtilosti ducha tedy setrvale vzhlížíte — nikoli k té, co oslavuje činnost, vzdor a skutky měnící tvář země, nýbrž k trpné askezi, pokoře mlčenlivě snášet nutná utrpení, klanění se Bohu navzdory utrpení; k životu v iluzi o posmrtném štěstí. Nejčernější pesimismus a fatalismus halí tu vaši víru jako flór živou mrtvolu. Není se čemu divit, že vaši rolníci, nejchudší lid působí dojmem, jako by je postihla jakási dědičná forma apatie, jako by jim v žilách proudila zvířecí rezignovanost a poddajnost. Přestože po tisících umírají hlady, umírají bez odporu, s prázdnýma očima zahleděnýma k nebi. Tentýž obraz zachycuje vaše umění, vaše literatura — nihilismus nebo apokalypsa — po každé když čtu Dostojevského, mám chuť se upít k smrti.

...A kde hledat podobnost, jsou-li naše tradice vlády a práva natolik různé? Polsko, které jediné absolutismus nikdy nepřipustilo, je nyní nuceno trpět instituce a zvyky

samoděržaví. U nás právo člověka ochraňovalo a činilo jej rovna dokonce i králi — u vás zaujímá místo práva princip moci. Svaboda bojarů se nikdy nemohla rovnat ani svobodě našich čeledínů. A jako voda valící se po kamenech to stéká seshora až úplně dolů: každý vykonavatel a podvykonavatel samovládcovy vůle si rovněž připadá všemocný a jako ten, kdo stojí nad právem. Nemáte tudíž skutečné šlechtice, nanejvýš cizí napodobeniny aristokracie, zesabačené dvarjaniny — zato vaši činovníci jsou nejmocnější na světě. U nás se kdejaký sedlák nebo měšťan, jenž se vyšvihl a vyrostl nad svůj stav, chce hned změnit na šlechtice, ačkoli se samozřejmě změnit nemůže, avšak vzhlíží k takovému ideálu — jaké jsou ideály vašich parvenu? Pod botou samaděržce neměla ani tato náhražka rytířského zvyku nikdy příležitost se rozšířit; pro čest již nezbyvá místo, když nad všemi přednostmi stojí slepá poslušnost despotovi. Místo cti, hrdosti, ryzosti, samostatnosti rozumu — poddajná šíje a kolena připravená k pokleknutí, dvorní vychytralost, patolízalství, krutost a licoměrnost.

...Mezi námi není, nebyla a nebude žádná spřízněnost.“

Kapitán Priveženskij beze slova vstal a odešel.

Uhasilo se nedopalek v květinovém popelníku. Zachytilo se pohled doktora Koněšina. Doktor mhouřil oči za *pince-nez* nachýleném na kořeni nosu, avšak zrak měl ostrý, zkoumavý.

„Kde budete vystupovat, pane hrabě?“

„V Irkutsku.“

„To je dobře. Už jste někdy podstoupil souboj pistolemi?“

„Žertujete?“ pohoršilo se. „Carským důstojníkům za to hrozí soud a degradace.“

„Pravda. Ale také bych přísahal, že ho schválně provokujete.“

„Nikdy předtím jsem ho neviděl, vůbec ho neznám — proč bych měl...?“

„Ach, *pour passer le temps*.“

„Vás jsem přece svými slovy neurazil.“

Koněšin se zasmál. Poprvé se uslyšelo jeho smích: zvuk připomínající trochu škytnutí a trochu zakašlání.

Doktor si přitiskl k ústům kapesník, naklonil hlavu — teprve potom se uklidnil.

„Já znám Poláky, pane hrabě,“ řekl po chvíli. „Bydlel jsem ve Vilnu. Dokonce patrně znám i tu knihu.“

„Jakou knihu?“

„Tu, kterou jste citoval. *Poznej svého nepřítele*, nebo tak nějak.“ Doktor složil kapesník a přeštil jím brýle. „Jako v té anekdotě o Židovi, jenž si pročetl anti-semitský tisk. Inu, to víte, pane, u nás píší jen o samých pohromách, bídě a pronásledování — a tady čtu, že vládneme světu; to hned člověka zahřeje u srdce!“ Koněšin vycenil široké, rovné zuby. „Mám rád tyto polské paskvily! Skoro bych uvěřil, že my Rusové jsme skutečně osedlali a zkontrolili démona Historie.“

Odpovědělo se mu úsměvem.

„Těší mě, že jsem vás pobavil. Čeká nás dlouhá cesta, měli bychom nějak zabít nudu, jak jste si správně povšiml.“

„...o čem to pánové pro slitování boží abych porozuměl někdo mi vysvětlí žert či vážně on souboj a vy Polsko Rusko přátelé nepřátelé doktore hrabě někdo mi někdo ale nic z toho a potom psát a jak vysvětlí prosím...“

Naklonilo se k Verousseovi.

„Tím se, prosím, netrapte, tomu nikdo nerozumí.“

„Zvláštní zvyky domorodců,“ přikývl doktor, „ty vždycky dodají reportáži šmak.“

Vytáhl Vláma se uraženě ošil, zajisté v přesvědčení, že si z něj střílejí. Zvedl se ze židle, chvilku se narovnával, váhaje, co říci, zda se rozloučit — nechal to být a odmaštroval čapím pochodem dál do salonku.

Kývlo se na Koněšinu, aby se přisunul blíže.

„Slyšel jste, doktore, co paní Blutfeldová říkala o tom americkém inženýrovi? Zahanbeně přiznávám, že většina jejího monologu úplně unikla mé pozornosti.“

„Americkém...?“

„Seděl tamhle.“

„Á! Prý se jmenuje Dragan. Podivný člověk, chcete-li znát můj názor.“

„Hm?“

„Ta žena, s níž cestuje... Vždyť by mohl být její dědeček.“

„Nejsou manželé?“

„On dit.“

Vyměnilo se s doktorem chápavý pohled.

„Když na cestách pobýváme krátkou dobu mezi lidmi, které už potom nikdy nevidíme, dovoluujeme si odhalit o sobě mnohem více pravdy, než je moudré a slušné,“ řekl doktor a též uhasil cigaretu. „Je v tom cosi magického, je to magický čas.“

Ironicky se usmálo.

„Více pravdy?“

„Pravdy — té, kterou známe, i té, kterou neznáme.“

Koněšin vstal, oprášil si sako od popela. Vlak zrovna zatáčel a doktor mírně zavrávorál, ramenem se přitom opřel o pootevřené dveře kulečnickového sálu. Zvedlo se zrak. Důvěrně se naklonil.

„Ovšem *Frau* Blutfeldová, to mi, prosím, věřte, už nás všechny stihla důkladně vyličit v těch nejhorších barvách.“

Ještě táhle škytl-zakašlal a odešel.

Zůstalo se v kuárně, dokud se březový les za okny nezměnil v počínající smíšenou tajgu a slunce neodplulo z asymetrického světlíku ve střeše vagonu. Utéci do kupé a strávit celý den o samotě nyní nepřípadalo v úvahu: každá minuta mezi lidmi, každá výměna názorů s jinými pasažéry, každá cigareta vykouřená v kuárně Luxu — ztěžovaly opuštění hraběte Gyero-Saského; a přece to byla tatáž klec a za jejími mřížemi skučelo totéž zvíře — když se snídalo na stříbře a porcelánu, když se pronášelo vlastenecká kázání.

Knížka nesla titul *Situace Rusi v dějinách aneb Co by každý Polák o nepříteli svém vědět měl* a napsal ji Filip Gierosławski těsně před vyhoštěním; do vraždy Dmowského se dokonce těšila značné popularity. Četlo se ji, jistě — ale že natolik

dobře utkvěla v paměti... Dalo se předvídat, že se hrabě Gyero-Saski projeví jako zatvrzelý patriot-rusofob? (Přínejmenším nepostrádá smysl pro humor.) Jaká však měl použít slova, odkud, od koho, z jakého stínu měl načerpat ta slova — slova, která se ve chvíli, kdy byla vyslovena nahlas v přítomnosti jiných posluchačů, ukázala být jeho pravdou pravdoucí — odkud se vzal onen hrabě Gyero-Saski, jenž na rozzuřená slova carského důstojníka odpovídá lenivou ironií, nenuceným pohybem ruky s cigaretou? Existence není nezbytným atributem otce, a na cestě — cesta je magický čas.

Dešifrovat dopis! Na chodbě se vrazilo do hubené souchotinářky. „Promiňte.“ „Promiňte.“ A světlo nečekaného poznání v očích, bezděčná srdečnost. „Domnívala jsem se, že nikdo jiný z Polska tu s námi nejede...!“ „Vý, slečno, s tetičkou, jak jsem pochopil.“ „Ano, byly bychom velice rády, kdybyste...“ „Benedykt Gierosławski.“ Políbilo se jí ruku. Nemotorně se v úzké uličce uklonila. „Jelena Muklanowiczová.“ „Díky bohu, div jsem se tu před chvílí nepožral s jedním dvorním saldatem, v takové společnosti bych se po týdnu patrně zbláznil.“ Zahihňala se. „Paní Blutfeldová nám...“ „Proboha!“ vyhrklo se. „To raději běžím!“ „Alespoň si u oběda přisedněte k našemu stolu —“

Tmavé oči si výrazně malovala henou, proto její pleť vypadala takbledá, na hranici smrtelné anémie. Na okamžik se strnulo s klíčem ve dveřích kupé, s rukou na klíce-zlaté snítce vřesu, když tu uhodil blesk zlověstných asociací: paní Blutfeldová — hrabě Gyero-Saski — zdánlivě náhodné setkání tváří v tvář — slečna, svobodný muž, vykutálená tetinka — pět dní do Irkutska v jednom vlaku. Zavrtělo se hlavou, zasmálo se. Až se celou historku napíše Julje, bude z toho v sedmém nebi.

Otevřelo se okno, vytáhlo se notes v plátěných deskách sepnutý gumičkou. Dopis pišudčků byl založený o stránku dál, než kde se jej nechalo. Kouslo se do rtu. Někdo se vloupal do kupé a prohledával věci. A co je pro špicla zajímavějšího než tajná, zakódovaná zpráva, která je tak zjevným způsobem tajnou, zakódovanou zprávou? Na dveřích, na zámku — ani nejmenší stopa. Fachman.

Posadilo se, rozvázalo se kravatu, uklidnilo dech. Zpoza stěny atdělenije doléhaly tlumené hlasy Mr. & Mrs. White-Gessling. Ti, kdo se sem vloupali... Pokud sami neznají klíč — jaká je šance, že šifru vyluští ještě v Transsibiřském expresu? Vezou s sebou za tím účelem odborníka? Těžko. Mlasklo se pod vousy. Tudiž: kdo první. Rozum proti rozumu. Rozšroubovalo se Eyedropper, zatřepalo se jím. Možná měl Zygmunt pravdu, že je to provokace ochrany, a šifra je zde jenom proto, aby se nevědělo, že se osobně veze vlastní rozsudek smrti — anebo se v tom dysalfabetickém blábolu skutečně skrývá otcovo tajemství. Kdo se sem v tom případě vloupal, když ne pan Jizva nebo pan Uzená kýta? Vyznavač svatého Martina ukrytý mezi pasažéry první třídy?

Pero poskakuje po papíře a sází kaňky do rytmu uhánějícího vlaku, tap-tap-tap-TAP. V hlavě rébusy a komploty, v srdci studený strach a za okny prosluněné Rusko, Hospodine, pomiluj ny.

O síle studu

„Pane hrabě! Tady!“ volala *Frau* Blutfeldová. Kníže Bluckij-Osej souhlasně přikývl.

Zastavilo se v půli kroku. Slečna Muklanowiczová se zatvářila zklamaně. Rezignovaně se pokrčilo rameny a vrátilo se ke knížecímu stolu.

Následovaly úklony a výměny rituálních zdvořilostí. Nemělo se potuchy, jaká společenská pravidla se přesně očekávají v přítomnosti ruských knížat, proto se přistoupilo na zásadu přísné mlčenlivosti, vždy bezpečnou. Stevard přisunul židli. Když *Expres* poskakoval na spojích kolejnic, polévka v mísách, miskách a talířích šplouchala.

Kromě Blutfeldových, jejichž přítomnost by zřejmě neměla udivit v žádné společnosti, seděl u knížecího stolu rovněž nemladý činovník s krahujícím pohledem mírně šikmých očí. Paní Blutfeldová ho představila jako radu Dušina (pochopitelně tajného a zvláštního). Na všechno a všechny pohlížel s inkviziční podezíravostí — na jantarové nástěnné hodiny odbíjející čas oběda, na *consommé* s listovým pečivem a suchariky, na astrachaňský kaviár, na ne dost bílé rukavice číšníka, který jej servíroval, i na maďarského hraběte.

Rozhovor se točil kolem módy, prastará kněžna škaredá jako noc probírala s *Frau* Blutfeldovou západní dekadenci, téma vždy aktuální.

„A v Paříži, viděla jste? To už zůstává člověku rozum stát! Co je to za vzor pro mládež, když naráz zahodí všechny korzety? Žádný cit pro styl, eleganci, nebo alespoň zdravé držení těla, nic — nemá to střih ani fazonu, sukně na nich visí jako na strašácích do zelí, pás aby člověk pohledal, a všechny se hrbí, no jak to vypadá!“

„V Berlíně a Stuttgartu zprvu takové šaty také chtěly nosit; díky bohu je to přešlo. Ale, Vaše Jasnosti, před dvěma lety jsme byli v Itálii — a tam vládne právě taková móda, dá-li se to vůbec zvat módou, no opravdu!“

„Kdyby to alespoň nějak vypadalo... Ale nejhorší je, že člověk vyjde na ulici a neví, kam s očima, co říci dětem, vrchol neslušnosti, kotník a půl lýtky, někdy po kolena, zvednete oči, a tam zase tvářička pod jakýmsi účesem docela neženským, zastřiženým málem až ke kůži, sama jsem to viděla — a jak jezdí na velocipedech, v krátkých sukních — a když jsme se zastavili v Les Terreaux v Lyonu, nevěřila byste, v jakých šatech tam děvčata hrají tenis!“

Kníže to snášel mlčky. Bezpochyby ani *Herr* Blutfeld hltající vydatný boršč s výkonem hasičské stříkačky, ani rada Dušin, jenž zkoumal každý kousek brokolice ze čtyř stran, než si jej opatrně vložil do úst, nenabízeli mnoho příležitostí k zajímavému rozhovoru.

„Mimochodem,“ melancholicky si povzdechl kníže, namočiv si knír v rybí polévce, „to vy jste se chtěl bít s naším kapitánem kvůli politickým principům?“

Zděšeně se pohlédlo na *Frau* Blutfeldovou.

„Došlo k nedorozumění, Vaše Sijateljstvo, zveličení nepatrných rozdílů v názorech.“

Paní Blutfeldová ten pohled zachytila a přispěchala na pomoc.

„Pan hrabě cestuje inkognito,“ oznámila svým alarmujícím šepotem. „Požádal mě, abych Gyero-Saské nejmenovala.“

Kníže se zájmem našpulil rty.

„No a podívej, má drahá,“ řekl manželce, aniž zvedl zrak od talíře, „to je ta ženská diskrétnost: lepší důvěrnici si nemohl vybrat.“

Gertruda Blutfeldová nevěděla, zda se urazit, zda předstírat uraženou, zda předstírat, že nerozumí knížecí ironii, anebo jí skutečně nerozuměla — sevřela rty, neřekla už nic.

„Gyero-Saski z Pruska, ach, ano,“ mumlal zatím kníže. Musí mu být k sedmdesáti, pomyslelo se, ale vypadá dobře, staroušek. Dva obrovské prsteny s drahokamy a nablýskaný řád na hrudi byly jediné známky modré krve. Když operoval s těžkým přiborem, lehce se mu chvěla levá ruka. Opravdu nemohl císař poslat k rozhovorům s Japonci vhodnějšího vyjednavče? Kapitán Priveženskij by se bezpochyby jízlivě zasmál: a co mají palácová rozhodnutí do činění s duševní způsobilostí?

„Ti prušti junkeři, kteří se přiženili do dunajských rodů, teď sedí na pěkných majetcích, vaše rodina má také vesnice u Kovna, pravda? Kdo to, ach — Pjotr Davidovič Koroběl vám prodal kus země za našimi lesy v Illukšovském, byl jsi tam někdy, mládenče? Nepamatuji se, že bych někdy ochutnal lepší medovinu, medovinu dělají Poláci výtečnou, to je třeba uznat.“

„Bohatá rodina,“ ozval se Dušin a mžoural očima.

„Vaše Sijatělstvo opravdu přehání.“

„Ach, vždyť Tódora Gyera jsme navštívili ve Vídni na jaře loňského roku, pamatuješ, má drahá, hned po skandálu u Prünzlových, jak se ten jižanský houslista vrhl z okna a zlámal si ruce i nohy, říkám vám, v podobných tragédiích je prst Boží, nic se neděje bez morálky: obluzoval a sváděl ctnostné ženy svým smyslným uměním, teď už nikdy ani housle, ani smyčec do rukou nevezme. Tódor zrovna opravoval panství v Gödöllő, zůstali jsme u Veršinových — nakonec je opravil, pravda? V létě to tam musí vypadat nádherně.“

„Ovšem,“ proneslo se a sklonilo hlavu k talíři. „V létě obzvlášť.“

„A dcera hraběte Gyera si bude brát von Kuschela, je to třetí nebo čtvrtý bratranec nevlastní sestry mé ženy, v battenberské linii, tedy do jisté míry příbuzný i s Gasudarem Imperatorem — kdy ty zasnuby ohlašovali, v dubnu, v květnu? V květnu, byli jsme tenkrát na Krymu, lilo jako z konve, mladý von Kuschel se zdá velmi sympatický a chytrý na to, kolik mu je, to mají v rodině, rychle dospívající krev, *non*?“

„Mhm... neznám ho příliš dobře.“

„Docela slušní lidé, po epidemii v jedenáctém roce nechali zřídit nemocnici, viděl jsem v hale děkovnou plaketu, vy jste tam také uveden, což?“

„Jistě.“

„Nic se neděje bez morálky,“ pokračoval rozparádný kníže Bluckij, drobě si suchary do vína, kolik mu asi zbývalo zubů, pokud mu vůbec nějaké zbývaly, pohyboval spodní čelistí, jako by už její kosti shnily do konzistence gumy, jedl stejným

způsobem jako starý Uczej, který si vždycky perořízkem ukrajoval malinké kousky jablka, placky a masa, jen tak je mohl polykat bez kousání. „To ti povídám, mládenče, že všechno zlé, co děláš nebo říkáš, se k tobě dříve či později vrátí a vytne ti políček jako zhrzená žena, a proč, inu proto, že podobnosti se přitahují, podobné věci se hledají navzájem, zamýšlel ses někdy nad tím, proč je to vždy takto uspořádané — ve městech: čtvrti, ulice, lidé takoví a takoví, ulička zlodějů, pasáž násilníků, bulvár lehkých žen, a čtvrt kupců, a čtvrt urozených, a když se rozeznějí zvony v chrámech, tu se také zastavíš a posloucháš, po sluchu trefíš od cerkve k cerkvi; a právě tak je to v každé společnosti, pamatuješ třeba školu, pokud tě tedy rodiče posílali do škol, nebo armádu, kdekoli shromáždíš lidi různého původu a s různou životní zkušeností, začnou se hned sami mísit, navzájem se hledat, spojovat a stahovat se k sobě, podobný k podobnému, odlišný k odlišnému, a vidíš: tady máš výtržníky a rváče, tady máš podrazáky a patolízaly, tamhle ušlechtilé duše, tamhle snílky. A stejně je to i v životě, nic se neděje bez morálky, upřímný člověk s dobrým srdcem se neocitne zčistajasna mezi zločinci a neuhlídáš zatvrzelé vrahy, kteří by šťastně žili mezi poctivci, tak se všechno vrací k tobě a skládá v morální symetrii, zlé k zlému, dobré k dobrému, pravda k pravdě, lež ke lži, to bys měl, mládenče, vědět, ať už jsi kdokoli, protože Pjotr Davidovič žádný pozemek v Illukšovském neprodával, maďarský rod Gyero neznám a nikdy jsem o něm neslyšel, tím méně jsme je navštívili ve Vídni, von Kuschel se jmenuje jeden z mých chrtů, a ať do mě hrom uhodí, jestli jsi ty, ničemo, dal kdy v životě na dobročinnost jedinou kopejku, nemluvě o zřizování nemocnic, táhni mi z očí, než tě nechám spráskat a vyhodit z vlaku, lotře jeden drzý, kchm, kchm, mohl bych k dezertu poprosit o šálek teplého mléka s troškou másla a medovicového medu, děkuji.“

Nyní vzplanout, od hlavy, ruměného obličejce a úst roztažených v patolízalském, sabačím úsměvu až po prsty rozechvělé jako v záchvatu zimnice, ťukající do stolu a misky, škubající za ubrus, proměnit se na místě v černý popel, aby se jim nemuselo hledět do tváří, aby se nemuselo poslouchat jejich šuškáni, poněvadž celý restaurační vůz náhle ovládlo hluboké ticho a všichni upřeli pozornost ke knížecímu stolu, kníže sice nezvedal hlas, ale najde se tu snad někdo, kdo neslyšel jeho slova, slyšeli je všichni — vzplanout! Leč oheň nevzplanul. Horečka pálí bez plamene. Hovoří čím dál hlasitěji — slova nelze rozeznat, srdce buší příliš prudce, v uších hučí krev. Co říkají — je jasné.

Nyní nadešel čas na vsuktku heroický čin, je zapotřebí udělat to, co je nad lidské síly. Spustit ruce, dát nohy dozadu, nadzvednout se, zdvihnout trup a odsunout židli, to vše s pohledem upřeným přímo dolů, do chřtánu pekelného, otočit se, udělat krok stranou a k východu a —

Divže se nerozplakalo, rty se již již začínaly chvět a pod kůží vibroval jakýsi sval mezi bradou a tváří, oči slzely. To je nadlidský úkol! Stud sevřel hrtan a průdušnici, hrdlo během několika vteřin vyprahlo, není možno polknout sliny, není možno popadnout dech, něco dusí na hrudi, tlačí na plíce — jak se zde pohnout, kde vzít energii, ramena jako z kamene, nohy jako z olova. Nelze. Ruce se třásly čím dál více,

na podlahu spadla vidlička, o níž se zavadilo palcem. Vysílený dech připomínal ržání raněného koně, z koutku úst tekla slina, avšak nebylo se v stavu kontrolovat ještě ústa — především ústa.

Škublo se levou nohou. Židle zahrkala na koberci. Paní Blutfeldová vstala, aby uvolnila místo. Je myslitelné ještě větší pokoření! V hrudi procítil vzlyk. Vzplanout! Škublo se pravou nohou. Stehna neposlouchala, je třeba opřít se o područky. Poprvé ruce sklouzly, podruhé rovněž, teprve třetí pokus — a stanulo se na nohou. Nyní krok vlevo. Pokud se nepodlomí kolena. Cítilo se třas lýtek, děsivý pocit, když se ti vlastní tělo vymyká kontrole a hroutí se pod tebou jako domeček z karet, třas se zmocnil holení, a rozechvěly se dokonce i břišní svaly.

Udělálo se krok a div se nevykřiklo úlevou.

Zvedlo se hlavu.

Všichni se dívali.

Usmívalo se.

A s úsměvem vypáleným do tváře se učinilo druhý, třetí, čtvrtý krok — stevardi uhýbali z cesty, sedící hosté se odsunovali i s židlemi, pravadník otevřel dveře — pátý, šestý, sedmý — mlčky — už jenom kousek, už za okamžik se jim zmizí z očí, unikne se pohledům. Zatím ještě odraz v okně, poslední obraz jídelny nad ramenem: všichni se dívají.

Usmívalo se.

Dokonce i když za zády třískly jedny a druhé dveře, když se prošlo do uličky dalšího vagonu a tou uličkou na konec, a vagon za vagonem, již v běhu, vrážejíc rameny do veřejí a odstrkujíc lidi, jimž se nelze podívat do tváře, a dále, do salonku, přes kuřárnu a kulečnickový sál, a do večerního vagonu — panický úprk — přes prázdnou prosklenou galerii, ale to nestačí, prokletý úsměv stále nechce zmizet z obličeje, bude se ho muset seškrábat nehty, noži, rozbitým sklem, tedy ještě dál, železná dveře na vyhlídkovou podestu, zablokované — vyrazit.

Vyřítilo se na čerstvý vzduch, na světlo odpoledního slunce a do hluku obrovského stroje uhánějícího po kolejích, přímo na —

Svalovec s jízvou škrtil inženýra Dragana, tiskl jej kolenem ke kovovému sedátku a hranatýma prackama mu drtil hrdlo. Vedle na terase vagonu ležel druhý achrannik, ten s asiatskou fyziognomií — a s rozbitou lebkou.

Široce otevřenými ústy se lapalo po dechu, stálo se a hledělo. Oni znehybněli ve smrtelném sevření — ruce na krku, ruce na rukou svírajících krk — naběhlé obličeje otočili ke dveřím a takto strnuli v polovině vraždy, jako antická socha, obraz mytologického souboje: krutý vládce a oběť, brutální síla a bezmocné stáří.

Couvlo se o krok, na práh galerie.

Nato Jizva otočil hlavu a opět se dal do škrcení, kolenem drtě Amerikánovu hrud'

Dragan však pohled neodtrhl, země s očima upřenýma do obličeje náhodného svědka — nemůže zavolat o pomoc, nemůže učinit gesto, může pouze úporně hledět. Oči měl hluboké, tmavé.

Ustoupilo se o další krok.

Dragan se díval. Sklouzl již z úst ten prokletý úsměv? Díval se Američan právě na ten úsměv? Intenzita jeho pohledu byla příliš velká, nedovolovala odtrhnout zrak.

Zpod rozhaleného saka Jizvovi čouhala pažba revolveru v koženém pouzdře. Škrtič byl o dobrou hlavu vyšší a sako mu na herkulovských ramenou div neruplo. Ceníl tmavé zuby, pot kapal ze špičky křivého nosu na čelo inženýra ztrácejícího vědomí.

Utéci, dokud to lze!

Leč stud již převzal absolutní vládu. Vytáhlo se z kapsičky obleku pozlacený Eyedropper, odšroubovalo se uzávěr a s rozechvělým úsměvem na širokých rtech — přiskočivši k Jizvovi — se mu vrazilo pero do krku.

Křivonos zaryčel, padl na kolena a pustil starého Amerikána ze sevření. Jednou rukou sáhl po Watermanu trčícím nad límečkem, druhou — po revolveru. Koplo se ho do této ruky — zbraň přeletěla vysokým obloukem nad balustrádou, dopadla za násep a okamžitě zmizela z dohledu.

Kašlající Dragan se zády opíral o stěnu a stavěl se na nohy. Pohledem ukázal na tělo druhého policisty. Byl snad i on ozbrojen? Vrhlo se k mrtvole. Obrys něčeho tvrdého pod látkou — trhlo se za šos a knoflíky vystřelily — kožené šle, pouzdro, černá pažba. Vytáhlo se studený revolver. Dragan cosi nesrozumitelně chrčel. Ohlédl se. Jizva utíkal.

Od vchodu do galerie byl odříznutý, dveře do sousedního vagonu za dlouhou podestou a odpruženým spřáhlem neměly ani kliku, byly zamčené zevnitř — byl to už služební vagon, hned za ním se nacházel tendr a lokomotiva — co tedy zabíjakovi zbývalo? Vyškrábal se na balustrádu zohýbanou do tvaru révy, chytil se okraje střechy, přehodil nohy a s opičí zručností na ni vylezl, nedbaje na krev, která mu stékala po krku a límečku košile; raz, dva, ještě podražená bota na pozadí blankyt-ného nebe — a Jizva byl tentam.

Zastrčilo se revolver s dlouhou hlavní za opasek, pod vestu a sako, a vyskočilo se na balustrádu v Jizvových stopách. Když se rameno a hlava ocitly mimo tunel, jenž lokomotiva prorážela v mase vzduchu, náhle do nich udeřil studený vítr, volná látka saka se roztřepetala, ucítilo se hbité škubání drobných ruček, měkké prsty cuchající vlasy a tahající za uši — vítr, síla rychlosti, jakou do vzduchu vráží masiv Expresu. Stromy a pole se mihaly v rozmazaných šmouhách, již to nebyla impresionistická oblaka barev, nýbrž sám dojem obrazu a pohybu v obraze, barevné světlo letní selanky. Pouze nebe, k němuž se obrátilo hlavu, když se chytalo střechy, pouze nebe bylo klidné, nehybné, fotograficky ostré.

Mohl tam stát, číhat hned za okrajem a kopnout do tváře prvního hlupáka, který vystrčí hlavu — na to se nepomyslelo. Ale nestál, nečíhal. Vplížilo se na střechu jako ještěrka, s hrudí přitisknutou na špinavou plochu, s rukama široce rozpaženýma. Jizva se o několik metrů dál sunul po čtyřech, vítr mu zakrýval hlavu sakem, chlap s ním zápolil, až se musel zastavit, aby ho ze sebe strhl — odletělo do tajgy, plachtilo nad mýjenými vagony a zelenými korunami stromů, černá vlajka, cár havraního

křídla, píрко, bod, zmizelo. Jizva cosi vykřikl, slova se přes burácející vzduch a hluk jedoucího vlaku, v táhlém supění parní lokomotivy nedala rozpoznat. Když vykřikl, ohlédl se přes rameno, jako by v odpovědi na to skučení dostal od někoho varování. V tu chvíli se uvidělo, že Jizva utrl kus látky z košile a obvázal si jím krk; avšak hrot musel vniknout hluboko, provizorní obinadlo již nasáklo krví, rudá skvrna se rozlévala po Jizvových zádech.

Vykřikl podruhé a vrhl se zpět, otáčeje se na kolenou — nevěšim si namířeného revolveru, to byla jeho šance. Ale levé koleno mu uklouzlo na mastném svinstvu pokrývajícím střechu vagonu a Křivonos odletěl na stranu, jeho tělo se setrvačností otočilo zády k okraji, chtěl se zachytit nýtů, nedosáhl, boty mu sjely ze střechy, letěl čím dál rychleji, mrskuje přitom nohama, ústa otevřená v komickém nádechu-výdechu jako zařezávaná ryba, hladové pískle — sesunula se mu kolena, spadl.

Opatrně se přesunulo k okraji. Jizva visel zaťatý oběma rukama do zimězového kování vysokého okna. Zhlédli jej cestující? Obvaz se mu odmotal z krku, vítř unášel krůpěje krve, roztrhaná košile pleskala. Vidělo se, jak se mu námahou chvějí svaly na pažích, jak mu bělají prsty, jak křiví tvář v bolestné grimase.

Zvedl zrak, pohlédlo se mu do očí. Odvrátit hlavu? Dívat se, jak padá a umírá? Udělat něco, neudělat nic — takové jsou činy a nečinnost, ale co je před nimi, u zdroje? Oheň studu ještě nevyhasl. Natáhlo se a podalo se muži ruku.

Potom se leželo, supíc, hlavou k Asii, nohama k Evropě, naznak, a dívalo se, jak jednotlivé obláčky plují blankytem, nic kromě nich se na blankytu nemění. Jen čas od času se nahoru prosmýkly šedé chuchvalce dýmu z lokomotivy. Jednou proletěl pták.

Jizva supěl ještě více.

„Hříšník. Potrestej ho, Bože. Oj, zdechnu tady.“

„Ano.“

„Ech, to je život, tfuj.“

„Nebylo třeba vztahovat ruku proti Božím příkázáním, hřích se tak nakonec obrátil proti vám.“

„Pravdu díte, pane. Ale co naplat. Člověk slouží, car-baťuška rozkazuje.“

„Car vám rozkázal uškrtnout Američana? Nepovídejte.“

„A-a, vůle verchušky, kdo se v tom má vyznat, jednou ledňaci, podruhé oštěpelnici, všichni křičí a vyhrožují.“

„A ten druhý — nebyl z ochrany? Třeba od knížete?“

„Na knížete sere pes. Kdyby tamten vagon nevyjel z Petěrburgu zapečetěný — ale hovno.“

„Tedy — kvůli Američanovi?“

„Jaký je on Američan. Ďábel posedlý blesky. Nebeský Otče, všichni svatí, už si mě bere, kch.“

„Nehýbej se.“

„Požehnejte mi, pane.“

„Copak jsem pop, abych žehnal lidem?“

„Pop nepop.“

„Sám jsem tě přece —“

„Vždycky je to snazší s dobrým slovem. No tak.“

„Jak vám říkají?“

„Jurij Danilovič Vazov, kch, syn Vasilisy Marčíkové, z Borisova.“

„Věřím, Juriji, že ses mohl stát dobrým člověkem.“

„Ano, ano.“ Dýchal čím dál rychleji, dobíhal do cíle. „To je pravda.“

„Není ve mně milost od Boha, abych ti žehnal v Jeho jméně podle toho, kým jsi, a není ve mně ani milost od lidí, abych ti žehnal od lidí podle toho, cos jim učinil, milostí jsi mě obdařil jedině ty sám, když jsi mě požádal o toto požehnání, dávám ti jej tedy upřímně od srdce: abys se stejnou pokorou stanul před Pánem. A žádám o odpuštění.“

„Kchr. Bože můj. Nedovolili. Ano.“

Otočilo se hlavu vlevo. Na vzdálenost teplého dechu se mělo jeho otevřené oči — již prázdné. Vítr unášel slinu z Jurijových pootevřených úst. Zemřel s rukama sevřenýma kolem vlastního krku, ve stejném křížovém stisku, jímž dusil starého inženýra.

Po nebi pluly bílé obláčky jako mléčné kaňky v inkoustu. Zlatý Eyedropper musel proniknout tepnou — tepnou ne, to by chlap okamžitě vykrvácel — ale s každým pohybem, s každou námahou zaražený hrot pera, jakýsi úlomek hrotu pera — otvíral ránu, a srdce tak postupně z Jurije vypumpovalo život.

Z lesů se zvedala hejna kachen vyplašených projíždějícím Expresem, vrkoče dýmu z vysokého komína parní lokomotivy se vinuly doleva i doprava a stáčely se podle toho, jak zatáčely koleje... Což se stávalo zřídka, vlak mířil přímo na východ; když se však v zatáčce zakolébál a naklonil, muselo se chytit nýtů a v širokém rozpažení přimknout k plechu rozehřátému sluncem. Zatímco mrtvola po střeše volně klouzala. Dříve nebo později spadne.

Myslelo se, že se každou chvíli objeví někdo z personálu, Dragan přivede pomoc, přiběhnou achranníci z druhé třídy, vyrojí se pasažéři ze svých kupé, velký skandál a senzace, možná že načalník dokonce nechá zastavit vlak, čekalo se to trhnutí, čekalo se jejich křik a volání. Marně. Sáhlo se do kapsičky u vesty — hodinky s pomačkaným krytem ukazovaly absurdní čas. Nuže co tedy? Sejít tam a — a — pohlédlo se na oblek, dříve bílý, nyní hnědošedý, se šmouhami od černého mazu, s roztrženým rukávem, a ještě ke všemu omočený v Jurijově krvi — a v tomto obleku, hadrník jeden usmolený, tak se jim má postavit tvář v tvář? Hrabě! To je snad nějaké prokletí. *Nic se neděje bez morálky.* Bodejť by vás...!

Nadávajíc a kousajíc se do rtu, stáhlo se z prstu pečtní prsten s Korábem v heliotropu — po vrstvě slizké špíny to šlo hladce — a mrštilo se jej pryč. S poskakováním se skutálel po střeše vagonu.

Ale tak snadno se neosvobodí, je to pouze prázdné gesto. Proč se nebránilo od samého počátku? Proč se White-Gesslinga, Blutfeldovou neuvedlo na pravou míru, nýbrž se nechalo volný průběh konfabulaci, až ji pak na pravou míru nebylo

možno uvést? Před studem nelze utéci, leda k jinému studu. Dokonce i na střeše Transsibiřského expresu uhánějícího tajgou, pouze ve společnosti mrtvol, pod širým blankytem a vysokým sluncem, dokonce i zde se choulí, s koleny povytaženými k bradě, se svěřenou hlavou, křečovitě založenýma rukama, suše vzlykající, třese se v rytmu vlaku i rytmu navzdory, v nezadržitelném chvění — studem.

Tu počal vlak zpomalovat, v dálce před lokomotivou na pozadí nízkého obrysu hor vystupujících na obzoru se objevil kouř a světla — další zastávka Transsibu, Sveča nebo Kotělnič, není na co čekat, teď nebo potom, vsjo ravno, musí se sejít, vrátit se do kupé.

Opatrně se spustilo na balustrádu a seskočilo na vyhlídkovou podestu. Po těle druhého achrannika nezůstala ani stopa. Tedy, stopa byla: několik kapek krve. Třeba přežil? Svléklo se sako, obrátilo se je naruby a svinuté přehodilo přes předloktí pod hrudní kosti — mělo by zakrýt nejšpinavější části košile, vesty a kalhot. Uhladilo se vlasy rozčuchané větrem (na prstech masná špína místo brilantiny). Ruce se stále třesou a hlava, zrádně lehká, se pohupuje jako drak ve vánku. Klid, klid, klid. Ještě hluboký nádech... Klika.

Na galerii nikdo nebyl. Přistoupilo se k zasunutým dveřím křbového sálu, přiložilo se k nim ucho. Hlas, hlasy, ženské, mužské. Možná by se mělo počkat tady? Nakonec odejdou.

Nebo vejdou právě na galerii. Objeví, příkrčeného v koutě. Není úniku.

Trhlo se dvojitými dveřmi a vešlo se dovnitř.

Černé přítmí padlo na oči, uhlově černá smůla se vlila pod víčka. V jednolitě tmě se na stěnách a stropě vagonu chvěly polámané jastíny zhruba patnácti osob a několika kusů nábytku: kulatého stolku, židlí. Silueta v tmětle nejbližší stolku — postava ženy — ukazovala nataženou rukou na protější stěnu. Tančil na ní jastín vysokého muže. Tmětlo oblévalo všechny a všechno, rozmývalo okraje, utápělo tvary v šeru a zplášťovalo tělesa. Jedinou jistou informaci poskytovaly právě jastíny: proměnlivé, rozechvělé, zdeformované dopadem na nerovné povrchy — avšak spočitatelné, lidskému oku viditelné. Muž u zdi zvedl ruku, jistě si upravoval brýle. Žena přesunula paži nad stolkem a vrhla přitom na strop velký zálesk, který na okamžik všechny oslnil, až sebou bezděky škubli a odvrátili hlavu, což následně ještě více rozjařilo jejich jastíny, světelné siluety chvíli poskakovaly po stěnách a mávaly rukama jako nemohoucí andělé. Po místnosti se přelila vlna šepotu v ruštině, němčině a francouzštině.

„On!“ zvolala kněžna Blucká. „Ať řekne, co to bylo!“

„*Une créature de la vérité*“, pravil Jules Verousse, odsouvaje se od stěny a mohutně ve svém jastínu jako bílý kaz na překotně vyvolávané fotografii. „*Stvůra trůnu die Dunkelheitmat* nad nad nad stroje.“

Couvlo se ke galerii. Chtělo se nepostřehnoutě odejít, ale zavadilo se zády o dveře, ruka se sakem se svěřila a zpod nedopnuté vesty vyšlehl do sálu snop studeného ohně, jako by saň ukrytá ve střevech zaryčela a pupkem vypustila sirný plamen. Vyděšeně se pohlédlo na špinavou vestu, natáhlo se ruku — vstoupila do ohně

jako do měkkého pramínku vody, záře pronikala prsty, prosvěcovala nehty, kůži, šlachy a svaly, cévy, ruka v ní visela jako oranžové želé, vrhající růžové odlesky na půlku sálu. Pomyslelo se na svaté obrázky, na nichž Kristus Pán otvírá svou hrud', z probodnutého srdce mu v soustředěných svazcích vyzařují zlaté paprsky. Všichni účastníci seance strnuli, ženy i muži, ti, kdo seděli, ti, kdo stáli, kolem stolku, podél stěn, nyní skutečně oslnění, zavírali oči, zakrývali si tváře — jejich róby s velmi dlouhými rukávy, s volány, paličkovánými krajkami a vysokými náprsenkami, na nich medailonky a kameje, tuhé límečky košil, límečky rób ohrnuté strmě vzhůru, kravaty utažené kolem šije, plisované i hladké, sametové i fulárové, hedvábné vázanky, žabó a batistové výložky, mašličky a tyl, zlaté, stříbrné a jantarové spony, korálové cigaretové špičky a kostěné dýmky, bílé manžety, bílé plastrony v objetí tmavých podšívek redingotů a sak, s vlněnými *deux-pièces* a anglickými tvídovými trojdílnými obleky, s trojúhelníky kapesníků na hrudi, s leskem řetízků hodinek, leskem želvovinových *lorgnons*, monoklů i binoklů připevňovaných dlouhými řetízky k oněm škrobeným límečkům — skupinový portrét Evropanů *anno Domini* 1924 vypálený pod víčky jako při výbuchu fotografického hořčíku. Někdo vykřikl, někdo upadl, jedna slečna omdlela a bezvládně se sesunula na židli. Prosvícenou dlaní se sáhlo do ohně a opět se zakrylo vestu sakem. Prsty sevřely pažbu revolveru.

Tma se nevrátila na dlouho — kněžna ihned uhasila tmíčku a vagon zalilo večerní slunce.

Zvedlo se hlavu.

Všichni se dívali.

Usmívalo se.

O perech a revolverech

Byl na dotek chladný, pokrytý krůpějemi rosy a v silnějším světle hrály jeho křivky a hrany všemi barvami duhy — takto se nejsnáze poznají zimězové kovy. Obracelo se jej v rukou s přehnanou opatrností: nikdy dříve se žádná palná zbraň do těchto rukou nedostala. Byl lehký, to bylo první překvapení. Zběžně se opláchlo v umývadle v kupé (na výpravu do koupelny přijde čas za několik hodin, až všichni usnou), ale i tak zůstávaly na hladkém kovu otisky prstů. Až na duhové odlesky a paobrazy bylo samo zimězo jednolitě černé — bylo ovšem vyleštěno do takové křišťálové čistoty, že se na něm daly spočítat papilární linie palce, když na okamžik spočinul na kohoutku. Kohoutek měl tvar škorpie s dlouhým ocasem připraveným k bodnutí; natahovalo se a spouštělo právě ten ocas, škorpie narážel spojenými klepety do zápalníku. Celý revolver ostatně vypadal, jako by jej navrhl nějaký francouzský milovník *art nouveau*, drahá věčička vyrobená na objednávku; to bylo

druhé překvapení. Ukázalo se, že nesouměrnou rukojeť tvoří spirálovitě zatočený had, jenž na konci, vespod, otvíral tlamu, odhaluje pár zubů a stočený jazyk — mezi zuby a jazykem bylo možné provléknout řemínek, zavěsit ocelový kroužek. Lučik sestával z několika stonků květin, jejichž kalichy přímo přecházely v komory bubínku. Komor bylo pět. Bubínek se nevyklápěl do strany — při dobíjení se musel revolver zlomit. Podívalo se dovnitř komor, vyjmulo se a zase vložilo náboje: matně černé s tupými, téměř plochými špičkami. Rozsvítlo se lampu a prohlédlo se je pod žárovkou. Na spodní straně pláště každého náboje se táhlo jemné gravírování, tři písmena: П. P. M. a trojciferná čísla: 156, 157, 159, 160, 163. Důkladněji se prohlédlo sám revolver. Dlouhá hlaveň byla odlita do tvaru kostnatého plazu, jakési ještěrovité stvůry s ostnatým hřebenem, jenž se táhl podél páteře a za krkem vystřelil vzhůru ve výrůstku připomínajícím šikmý roh — to byla muška. Ještěr neměl oči a široce otevřená tlama — ústí dlouhé hlavně — představovala kompletní sadu ostrého chrupu — pečlivě vysoustruženého na hraně hlavně, zub po zubu. Pazoury měl plaz přitisknuté k šupinatému břichu. Na břichu byl vygravírovaný tucet písmen, která se skládala v jedno slovo:

Гроссмейстер

Složilo se Velmistra, zabalilo se jej do špinavého ručníku a schovalo na dno čemadanu.

A když se sem znovu vloupají a prohledají kupé? Zaváhalo se. Není jiného východu, bude se ho muset brát vždy s sebou.

A potom znovu vzplane studeným ohněm v nejméně očekávané chvíli...

Trojí zaklepání na dveře atdění, počtvrté zaklepal pravadník, aby ohlásil čas večere. Neotvíralo se nikomu. Nechal se v zámku otočený klíč, aby pravadník nemohl z druhé strany otevřít svým. Zatáhlo se závěsy na okně, aby nikdo nenahlédl dovnitř ani během zastávky.

Ti, kdo ťukali na dveře, přesvědčovali srdceryvnými výlevy, aby se otevřelo — nejprve pochopitelně paní Blutfeldová, poté slečna Muklanowiczová, poté rada Dušin. Ten poslední při odchodu zasunul pode dveře navštívenku s číslem kupé napsaným na rubu. Gertruda Blutfeldová samozřejmě potřebovala materiál na nové klevety, Jelena se dostavila s neobratnou útěchou, ale rada Dušin — Dušin nepřišel svým jménem, nýbrž jménem kněžny Blucké, která se očividně dožadovala vysvětlení od narušitele, jenž sabotoval její seanci. Nikdo se však neptal na mrtvé ani pohřešované funkcionáře ochrany.

Jelikož hodinky nefungovaly, odhadovalo se čas podle jízdního řádu Transsibu otištěného v *Putěvaditělu*. Vlak zastavil ve Vjatce, muselo tedy být po desáté večer.

Okolo půl jedenácté zaklepal inženýr Dragan.

„Jste tam,“ řekl beze stopy německého přízvuku. „Slyšíte mě. Zachránil jste mi život. Hledal jsem vás u večere. Otevřete, prosím. Nebudu tu stát.“

Pootevřelo se dveře. Zatlačil do nich a vešel do kupé. Ustoupilo se — byl vyšší o dobrých dvacet centimetrů, nutil k zaklonění hlavy. Vzdálenost, do jaké se člověk vůči druhé osobě podvědomě staví, nezávisí na její korpulenci ani vzrůstu, nýbrž na úhlu pohledu mezi nimi. Děti a ženy vykazují větší toleranci; kdežto muži neustále hledají dobrou pozici jako pistolníci z westernů v kinematografu. Pokud někdy vznikne nauka o duši, vznikne na základě stereometrie.

Zavřel za sebou dveře, načež vytáhl z vnitřní kapsy saka zlomený Waterman.

„Prosím.“

Byl smrtelně vážný, ve tváři se mu nepohnul ani sval; gesto v sobě mělo jakýsi slavnostní formalismus. Přijmout, nepřijmout, ať se učiní cokoli, bude to mít větší význam než to, co lze vypovědět v jazyce druhého řádu. Dragan čekal s nataženou rukou.

„Děkuji.“

Posadilo se na odestlanou postel a otáčelo se zmrzačený Eyedropper ve špinavých prstech. Absurdita celé situace byla svým způsobem útěšná. Je to pravda, zachránilo se tomu člověku život. Je vděčný, musí být vděčný, má dluh vděčnosti, je dlužníkem.

Jak... trapné.

Zvedlo se zrak k Američanovi a hned se jej sklopilo — stál a hleděl shora, mírně se chvěl v rytmu vlaku, v neposkvřněném dvouřadovém obleku barvy popela, s širokým bílým šátkem uvázaným kolem krku, vzpřímený, chorobně hubený, s očima jako dva kousky uhlí vražené pod nadočnicové oblouky. Nakloní hlavu a oči zaskví jasněji, náhle téměř šedomodré.

„Celý od krve,“ brouklo se pod nosem.

Slyšel to.

„Pero mocnější meče,“ zasmál se chraplavě. „Kde je?“

„Co?“

„Sebral jste ho Michailovi. Všichni ve vlaku mluví o andělovi v tmětle, *an angel in shlight*.“

„Nemám žádnou andělskou zbraň. Co se stalo s Michailovým tělem?“

„Drahý pane, zachránil jste mi život, neptám se, k čemu pak došlo na střeše.“

Stín toho člověka znovu začal vyvádět psí kusy, natékal a splaskával, jako by ho někdo zpoza Dragana střídavě nafukoval a vysával; linie stínu a světla se ohýbala a vibrovala.

Okusovalo se nehet u palce.

„Pracujete pro Rusko-americkou společnost. Možná jde o Aljašskou trať. Ruští konkurenti najali sabotéra, to pro vaši ochranu nás včera v noci dostihli ti tři policisté. Nesedí ve druhé třídě, ne všichni — nejméně jeden jede ve služebním vagonu za tendrem. To tam přemístili Michailovo tělo, netáhli ho přece přes galerii a krbový sál, nevyhodili z vlaku. Proč jste chodil na tu vyhlídkovou podestu, když jste věděl, že jste v nebezpečí? Byla to léčka, Michail si políčil na Jurije. Oba byli z ochrany? Ledňaci a ottěpelnici podporují různé sibiřské společnosti, nebo jsou ottěpelnici

obecně protivníci Sibirchožeta, dostal jste se mezi mlýnské kameny. Ale Jurij jel Luxem už ze Sankt Petěrburgu, varování muselo přijít ohledně někoho úplně jiného. A teď se bojíte, poněvadž jste zůstal bez Michaila, bez ochrany v první třídě. Nevíte, kdo to je.“

Přisunul si taburet od sekretáře a posadil se. Vytáhl cigarety, zapálil si. Pohled vedl téměř rovnoběžně s podlahou; zvedlo se zrak a podívalo se mu přímo do očí. Kupé bylo přese všechno těsné — kdyby se Dragan ještě předklonil, kdyby si opřel ruce o kolena, vdechovalo by se vzduch rovnou z jeho plic. Ten úhel, ta vzdálenost... zpovědník a kající, advokát a obžalovaný, otec dívky a svobodný muž, jenž prosí o její ruku, mistr a učedník.

Něco si pro sebe zamumlal v chrčivém jazyku. Rozhlédl se po kupé. Ukázalo se mu popelník. Dragan byl starý, podle postavy a pohybů na to nevypadal, ale docela dobře mohl být vrstevníkem knížete Bluckého.

„Ten revolver,“ řekl po chvíli, „má větší cenu než jeho váha ve zlatě. Rozumím tomu. Jste chudý člověk. Promiňte, nechci vás urazit. Jste chudý člověk, využil jste příležitosti, abyste se dostal mezi *high society*, nahlédl do lepšího světa, inu, s Jeho Jasností to byla smůla. Dovolte mi od vás fant vykoupit. Udejte cenu. Velice vás prosím, bez urážky. Nevíte, co se vám dostalo do rukou, pane... Geroslaski.“

„Gierosławski.“

„Gierosławski. Ano?“

„Ano. Benedykt Gierosławski.“

Usmál se.

„Jaký je ve skutečnosti váš původ?“

„*Moi, je suis mon ancêtre.*“

„Ach! To kdyby o sobě mohl kdokoli upřímně prohlásit! Dokonce i ta Frankensteinova nestvůra... Četl jste Mary Shelleyovou? Nepřipadá vám fascinující, jak v literatuře síla elektřiny vždy —“

„Je to zimězo, nějaký chlad ziměza. Kulky jsou z tungetitu. Nevěděl jsem, že se taková zbraň vyrábí.“

„Nevyrábí.“

„A proč? Co tak lze zabít tungetitovými kulkami, co nelze zabít žádným jiným způsobem? Když je to tolik drahé.“

Dragan povzbudivě pokynul rukou v bílé rukavici.

Ukouslo se nehet z dalšího prstu.

„To není zbraň na lidi. To je zbraň na přítuhy.“

„Co prosím?“

„Přemýšlím... K čertu, jaká škoda, že jsem si o tom nepřečetl více. Jaké vlastnosti má tungetit za vysoké teploty a pod vysokým tlakem? Takový chlad ziměza... Kdybych tu oslnivou zář nezakryl —“

„Čím? Rukou, oblečením? Ta se nedá jen tak zakrýt. Mám tucet patentů na tungetitové systémy osvětlení — při těch cenách ovšem vysoce nepraktické — v tom se vyznám.“

„Jak to: nedá se zakrýt? Vždyť —“

„Dammit, myslí, mladíku!“ vyštěkl Dragan, načež si přehodil nohu přes nohu a potáhl z cigarety.

Vzpomnělo se na zkoušky na univerzitě, ono příznačné podráždění profesorů, kteří se z posledního zbytku sil snaží, aby tváří v tvář studentově nebetyčné tuposti volající o pomstu nevybuchli — tudíž se student tím hůře soustředí — tudíž jsou oni tím více podrážděni — tudíž student zrudne a touží už jen po tom, aby jim zmizel z očí — tudíž jej vyženou odevzdaným mávnutím. Unikl zkušební četě, vrátil se k životu a k rozumu.

Nyní předvést génia a znalosti! Nelze, nikdo se neptá.

Stejně jako není dobrý ženista ten, kdo dovede rozebrat maketu miny, nýbrž ten, kdo dokáže rozebrat opravdové miny, které hrozí tím, že jej vyhodí do povětří — tak není dobrý student ten, kdo prezentuje znalosti a dovednosti, nýbrž ten, kdo prezentuje znalosti a dovednosti před nejpřísnějšími examinátory.

Nejprve se dlouhou dobu domnívalo, že je to zobecnění sloužící pouze k ospravedlnění univerzitních povalečů; později se pochopilo, že stejné rozdělení panuje mezi lidmi obecně, v libovolné oblasti. Kolik je takových, kteří si hravě poradí s každou atrapou života, ale jakmile přijde na řadu skutečný život — klepou se jim ruce? Premianti v naukách beze smyslu, vynikající v odpovědích na nepoložené otázky, kteří všechno vědí až minutu po. Kdyby jen mohli přijít ještě jednou, dostat ještě jednu minu k rozebrání, ještě jeden život...!

„Je to reakce, kterou vyvolává tmětlo, že ano? Zakryl jsem zdroj tmětla, reakce ustala.“

„Pozimězovaný nikl symetrie KT. Reaguje na tmětlo jako čistý tungetit. V knotech tmiček se spaluje uhlotungetit, a v laciných tmičkách dokonce samotný přemrzlý uhlík. Oxidace kryouhlíkových izotopů —“

„Na co byla Michailovi taková zbraň? Vkradla se snad do Expresu nějaká převlečená přítuha?“ zachichotalo se.

Dragan si zamyšleně prohlížel nedopalek.

„Nepracuji pro Rusko-americkou společnost. Nejde o Aljašskou trať. Nezabývám se pozemním inženýrstvím.“

„Vy nejste inženýr?“

Pousmál se.

„Víte, studoval jsem, ale inženýrský titul jsem jaksi nikdy nezískal. Doktoráty — to ano.“

„Nejde o průmyslovou sabotáž? Tak proč vás chtějí zabít?“

„Nepřekvapilo by mě, kdyby se ukázalo, že Pobědonoscev vypsál na mou hlavu odměnu milion rublů. Slyšel jste, že s námi cestuje zeť třetího společníka Sibirchožeta? Viděli v tom nějakou záruku... Petr hlídá Pavla, který hlídá Jana, který drží Petrovi britvu pod krkem. Ti dva achrannici — *poor bastards* — ke kolika lidem zároveň museli být loajální? A to je rozervalo na cucky, jako koně, kteří táhnou do čtyř světových stran. A teď totéž — koho v obavách poslali? Nikoli zjevné žandarmy, ale

jakési vysloužilé činovníky z Třetího oddělení Imperátorovy osobní kanceláře, pupkaté kancelářské krysy, kteří, představte si to, jsou dnes agenty ochrany, ba mají na to papíry!“ Uhasil cigaretu. „Neměl bych vás tím vším zatěžovat, pane Gieroszewski, nebo jak se chcete jmenovat, mladíku. Jestliže mi revolver nedáte — a k čemu vám bude, neprodáte-li jej? — co naplat, nedáte. Avšak mějte se na pozoru. Správně se domýslíte, je se čeho bát. Tím výstupem před kněžnou jste se představil celému vlaku, budou vás považovat za bůhví koho; je něco jednoduššího než podstrčit pravadníkovi rubl, jako jsem ho podstrčil já, abych se dozvěděl, na jaké ministerské papíry cestujete?“

Vstal.

„Kdybych mohl v budoucnu nějak... Pravadník také říkal, že máte namířeno do Irkutska, je to pravda? Druhý vagon, číslo osm, tedy H. Neváhejte, prosím, já vám to nezapomenu.“

„Jmenuji se Benedykt Gierosławski, *mister Dragan*.“

„Zajímavá shoda okolností, protože i já jsem se musel dočasně skrývat za falešnou totožností. Hmm, teď to stejně nemá smysl, když už jsme na cestě. Vzpomeňte na slova velkého Goetheho. Cesta je jako hra, vždy ji provází výhra nebo prohra, a to obvykle z nečekané strany.“ Upravil si rukavice. „Nejmenuji se Dragan; pocházím z rodu Draganićů, odtud onen pseudonym. Mám americké občanství, ale narodil jsem se jako Srb, ve Smiljaně, v Chorvatsku. Možná jste mé jméno už někdy zaslechl. Jsem Nikola Tesla.“

Prkenně se uklonil a odešel.

O půlnoci Transsibiřský expres minul devatenáctistý sedmdesátý kilometr Magistrály. Skončil první den cesty.

TŘETÍ ČÁST

O logice dvouhodnotové, trojhodnotové a bezhodnotové a taktéž o logice ženské

„Pro slitování boží, pane Benedykte, nemůžete vůbec nic nejíst!“

„*Qui dort dîne*. Ostatně zaplatím, přinesou mi, co tam zbude od snídaně.“

„Buďte rozumný! Otevřete, prosím.“

„Ještě jsem nevstal.“

„To není zdravé tak dlouho spát, člověka z toho pak jímá melancholie, dusí jej apatie a trápí migrény.“

„Dlouho tady hodláte křičet přes dveře, slečno?“

„Stěna tu není o moc silnější.“

„Vy jste tedy umanutá! Velevážená teta vás nepoučila, že se nesluší vybavovat se s cizími muži?“

„Mám zavolat tetu? Teto!“

„Už!“

Slečna Jelena Muklanowiczová: v bílé hedvábné halence s krajkami zakrývajícíchmi dlaně, s havraní sametkou na krku, upnutá ve vysokém korzetu, v úzké *beige* sukni, zpod jejíhož okraje vyčnívaly pouze špičky kožených střevíčků, s černými vlasy staženými do pevného uzlu propíchnutého dvěma jehlicemi se stříbrnými hlavičkami. Tmavé oči, bledá pleť, ještě navíc poprášená pudrem — nebýt lesku na rtech, vypadala by, jako že z ní již vyprchala všechna krev i barva. Posadila se k sekretáři a nohy dala na levou stranu, takže měkká látka splývala od beder v jedné dlouhé vlně. Propletené ruce si položila do klína.

Nevstalo se na přivítanou; sedělo se na lůžku přikrytým přehozem, u okna, v kuřáckém kabátku oblečeném přes košili.

Slečna Muklanowiczová se dívala jako guvernantka na trucovité šestileté dítě.

Stočilo se pohled na deštivou krajinu za oknem.

„Zavřely se za vámi dveře, slečno, co si lidé pomyslí?“

„Můj bože!“ zašeptala Jelena hlasem à la *Frau Blutfeldová*. „Skandál!“ Radostně tleskla. „Ano!“

Ověřelo se tvář o chladivé okenní sklo.

„Vzdávám se.“

Nespokojeně mlaskla.

„Pro začátek byste jako kavalír mohl vytáhnout ruce z kapes.“

Vytáhlo se.

„No a proč tak... Ach.“ Tu konečně zrozpačitelá — na okamžik, protože hned nasadila nový výraz. „Ale fuj. Papeňka vám jako chlapci nemáčet prsty v octu? A jestli vám tolik vyhládlo, tím spíše byste měl — pojíst snídani, ne vlastní prsty.“

Ten její tón... Buď vychovávala mladší bratry, nebo skutečně pracovala jako guvernantka. Ale guvernantky povětšinou nejezdí první třídou Transsibu.

„To není zábavné.“ Bouchlo se hlavou do okenního skla, jednou, podruhé, silněji. „Našla jste si kratochvíli na cestu, a mně —“

„Jak můžete! Já umírám strachy, div tady ze sebe neudělám šaška, abych vás vytáhla na světlo boží, vedena křesťanským milosrdenstvím...“ ale už se zase usmívala, už jí rarášek poskakoval v zorníčkách a na chvějícím se koutku úst, „...a vy se opovažujete říkat takové věci!“

Očividně čekala odpověď taktéž v lehkém tónu — pak by se nahlas rozesmála, tušilo se, jak je její smích nakažlivý, nedá se mu odolat; takže by se nahlas rozesmála a potom už by šlo všechno jasně vytyčenou cestou — k větší přirozenosti, upřímnosti, větší otevřenosti. Takto se lidé seznamují, takto se mění z neznámých ve známé, z takového materiálu se nejlépe postaví most, jenž spojí břehy cizích světů. A slečna Jelena je inženýr mimořádně zběhlý ve vztyčování mezilidských mostů, to bylo zřejmé hned od prvního setkání, několik vět spěšně prohozených v těsné uličce — a již žerty, již srdečné popichování. Že je krajanka — to nemá větší význam. Vlastně ani nemá velký význam to, co říká a jakým hovoří jazykem. Rozesměje se — to stačí. Kdyby se ji potkalo doma, na ulici ve Varšavě, nemohlo by to samozřejmě proběhnout tak rychle a jednoduše, ovšem — toto je Transsibiřský expres, cesta, magický čas, hodiny jsou jako dny, dny jako měsíce. Rozesměje se.

Ne. Odvrátilo se tvář k oknu. Třeba odejde. Ticho se protahovalo, ticho, to jest hypnotické dunění vlaku, tdn-tdn-tdn-TDN. Hledělo se na průsvitný odraz slečny Jeleny v okně, jenž se vznášel na pozadí lesnatých pahorků a dešťových mračen; plul po krajině jako odlesk na hladině vody, bledý duch bledé dívky. Černou loknu, která se uvolnila z účesu, si dala za ouško, zvednuvši k obličejí ruku v oblaku bílých krajek, už jen toto gesto znamenalo pobídku k rozhovoru. Když Jelena otáčela hlavu, na sametce se třpytila tmavorudá hvězdička — rubín? Ve stříbře drobných náušnic se leskly černé perly. Rysy její tváře vyvolaly dávnou vzpomínku na — sestřenicí? dceru sousedů z Wilkóvky? Příliš veliké oči, příliš ostrý nos, půvab zrozený z nedokonalosti, černobílé líčení je ještě podtrhuje, těžko odtrhnout zrak, těžko zapomenout.

Rozhlédla se po kupé, hledala způsob, jak dát průchod své netrpělivé energii, záminku pro uvolnění situace. Ulpěla pohledem na papírech rozházených na desce sekretáře.

„Co je to za šifry?“

Zvedlo se, přiskočilo k sekretáři.

„Á, ach, ne,“ zasmálo se a sesbíralo strojopisy a rukopisy do aktovky, „žádné šifry; to je jen taková matematicko-logická hříčka.“

„Skutečně?“

Podezíravě se pohlédlo.

„Vy shledáváte matematiku zajímavou?“

Zatvářila se uraženě.

„Což se nemohu zajímat o něco, o čem nic nevím? Což každou zdravou mysl nepřitahují nejsilněji právě ty problémy, se kterými dosud neměla příležitost se setkat, problémy dosud nepochopené, záhadné a exotické — na rozdíl od toho, co je známé a co již nudí? Čemu se divíte, pane Benedykte?“ Sáhla po jednom z papírů.

„Povězte mi, prosím, tady například, oč tu jde?“

„Och. To ani nelze... No tak dobrá, neďte se na mě tak.“

Můj bože, existuje banálnější konverzační tah? Náleží se nechat muže, aby se rozvykládal o své práci, o svých *hobbies*, nechat jej salonně zaimponovat, ať si myslí, že to ženu opravdu zajímá a pozorně ho poslouchá; ať páv roztáhne ocas. Ználo se přece tento postup.

A přesto:

„Logika, mhm, logika se zabývá pravidly uvažování, správností metod vyvozování závěrů, skutečně si to přejete poslouchat?“

„Když se vás ptají, čím se živíte, co říkáte?“

„Že trů bídu s nouzí.“

Zvedla obočí.

„No dobře.“ Posadilo se naproti slečně Jeleně, položilo se aktovku na klín, uhládilo se papíry. „Zabývám se výrokovou logikou. Každý výrok má nějakou logickou hodnotu. Hodnotu — ve vztahu k pravdě. Ale ne všechno, co říkáme, jsou výroky v logickém smyslu. Nejsou jimi například otázky, nejsou jimi rozkazy, výpovědi bez podmínky či přísudku nebo jiným způsobem významově oslabené. Bambarára bumbaruje bimbaríka. Je to pravda, nebo nepravda? Chápete?“

„Ano, ano.“

„Od starověku, od Aristotela, se považuje za závaznou klasická dvouhodnotová logika. Říká se jí dvouhodnotová, protože operuje se dvěma hodnotami: pravdou a nepravdou. Každý výrok je buď pravdivý, nebo nepravdivý. Od Aristotela pochází také několik základních zákonů logiky, o kterých jste možná již slyšela. Zákon beze-spornosti, jenž tvrdí, že tentýž výrok nemůže být zároveň pravdivý i nepravdivý. Mluvíme a nemluvíme. Žiji a nežiji. Jsem člověk a nejsem člověk. Zjevné absurdity. Zákon vyloučeného třetího — tedy že pro libovolný výrok existují pouze dvě možnosti: buď je pravdivý výrok, nebo jeho negace. Prší, nebo neprší. Je den, nebo není den. Jedeme vlakem, nebo nejedeme vlakem.“

...Avšak se zákony aristotelské logiky se polemizovalo již ve starověku,“ začalo se rozohňovat. „Z Cicerona známe Chrysippův spor s Diodorem o platnosti předpovědi augurů a chaldejských věštců. Stoikové byli zatvrzelí deterministé a dvouhodnotoví fanatici, slečno Jeleno, *omnem enuntiationem aut veram, aut falsam esse*. Ale sám Aristoteles měl své pochyby, když například v *Hermeneutice* uvažoval o námořní bitvě, která může, ale také nemusí dalšího dne vypuknout. Na to navázala

středověká scholastika, Paulus Venetus ve spisu *Logica Magna* zařadil všechny tyto budoucí námořní bitvy do kategorie výroků ‚nerozhodnutelných‘, *insolubilia*. A zhruba před patnácti lety se tohoto problému nově chopil doktor Kotarbiński a místo dvouhodnotové logiky navrhl logiku trojhodnotovou.

...Nuže, ne všechny smysluplné výroky jsou pravdivé nebo nepravdivé v okamžiku, kdy se vyřknou. ‚Všechna pravda je věčná, ale ne všechna pravda je odvěká.‘ To znamená, slečno Jeleno,“ rozohnilo se, až se bylo téměř k nezastavení, „že jakmile nějaká událost nastane, pravda o ní je stanovena a cokoli o této události prohlásíme, bude to již pravda, nebo nepravda; dokud však průběh oné události nebyl předurčený, tvrzení o ní nejsou ani pravdivá, ani nepravdivá. Takové výroky mají jinou pravdivostní hodnotu, jsou vlastně ‚nerozhodnuté‘. Přijedeme do Irkutska načas? Ať už o tom nyní řeknu cokoli, nebude to mít nic společného s pravdou ani nepravdou.“

„Jestli tomu dobře rozumím: stará logika se má týkat pouze minulosti, ano?“

„Více méně. V tomto bodě se totiž s Kotarbińským rozcházíme. Nejsem si tím tak jist. Je potřeba odpovědět si na tři otázky:

...Jsou zákony logiky vetkány do samotné skutečnosti — jako osnova do tkaniny, rytmus do melodie, barva do světla — nebo si je vytváříme jako osobitý jazyk, který slouží k vyjadřování se o světě? Byly by tedy jiné, kdybychom jinak mluvili, jinak mysleli, pocházeli z jiné kultury, z jiné Historie, účastnili se světa v jiných tělech, vnímali svět jinými smysly? Byly by pro nás tyto zákony jiné, kdybychom nebyli lidé? Jsou tedy jiné pro přítuhy?

...Existuje vlastně ona pravda, na kterou se odvolává každá logika, pravda jako taková, to znamená objektivní, absolutní míra správnosti všech soudů — nebo také máme pouze neúplné přibližné představy, založené na tom, co víme, co můžeme poznat, takoví, jací se rodíme? Pokud však neexistuje objektivní a absolutní pravda, pak nemáme ani právo mluvit o žádných přibližných představách o ní: je možno být konkrétnímu bodu blíže nebo být od něj dále, ve vzdálenosti vypočítané v konkrétním měřítku — avšak není možno se přibližovat k místu ani se vzdalovat od místa, které neexistuje nebo které zůstává v prostoru nelokalizováno. Buď nám tedy byla dána objektivní pravda, nezávislá na tom, kdo ji poznává, anebo vůbec nemáme pravdu a nepravdu v takovém smyslu, v jakém tato slova všichni používají.

...A konečně: na základě jakého argumentu byl minulým událostem přisouzen zvláštní status, tedy že se na ně vztahuje dvouhodnotová logika, a na budoucí události už ne? Zůstávají neurčitě, a to tím více, čím jsou naši bezprostřední zkušenosti vzdálenější, čím méně jsou determinované. Proč nevztahujeme analogický zákon trojhodnotovosti na uplynulé skutečnosti? Není to spíše předpojatost, která vyplývá z lidské přirozenosti — neboť člověk si pamatuje minulost, zatímco budoucnost si pouze představuje, pouze ji předvídá? Neměla by tedy dvouhodnotová logika platit jen ve vztahu k nejbližší přítomnosti?“

Slečna Jelena poslouchala velice pozorně, vypnutá hrud', čelíčko vzhůru, oči otevřené dokořán, to se jí musí nechat, zájem předstírala vskutku velkolepě.